

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ І НАВЧАННЯ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 3

Київ
Педагогічна думка
2013

УДК 377
ББК 74.6
М 74

*Засновник: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
Друкується за рішенням Вченої ради Інституту ПТО НАПН України
(протокол № 6 від 10 червня 2013 р.)*

*Збірник наукових праць зареєстровано в Міністерстві юстиції
України (Серія КВ №17543-6393Р від 04.03.2011 р.)*

Рецензенти:

Манько В.М., доктор педагогічних наук, професор
Чміль А.І. доктор технічних наук, професор

Редакційна колегія:

**Радкевич В.О. (голова),
Петренко Л.М (заст. голови),**

**Єльнікова Г.В., Пуховська Л.П., Лозовецька В.Т.,
Лузан П.Г., Сушенцева Л.Л., Свистун В.І.,
Ягупов В.В., Гавриш О.М., Савченко І.М.,
Закатнов Д.О., Батишев О.С., Казимір Денек, Шкляр А.Х.**

М 74 Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол. : В.О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2013. – Вип. 3. – К. : Педагогічна думка – 180 с.
ISBN 978-966-644-337-6

У збірнику наукових праць подано результати досліджень проблем модернізації професійної освіти і навчання.

Особлива увага звертається на оновлення підходів до розвитку професійної освіти, розроблення професійних і освітніх стандартів, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, удосконалення управління в умовах децентралізації, формування професійної компетентності, розвиток соціального партнерства. Пропонується науковцям, науково-педагогічним і педагогічним працівникам ВНЗ, ПТНЗ, докторантам, аспірантам.

**УДК 377
ББК 74.6**

ISBN 978-966-644-337-6

© ІПТО НАПН України, 2013
© Педагогічна думка, 2013

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ	5
Валентина Болгаріна <i>Теоретичні аспекти організаційної культури професійних навчальних закладів</i>	5
Галина Єльнікова <i>Методологічні засади перетворень в управлінні розвитком професійно-технічної освіти</i>	15
Дмитрий Закатнов <i>Прогнозирование тенденций развития профессионально- технического образования методами Форсайт</i>	27
Марія Карп'юк <i>Світоглядна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників у контексті системних змін</i>	39
Петро Лузан <i>Педагогічна інтеграція у професійно-технічній освіті: теоретичний аспект</i>	52
МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ	66
Світлана Алексєєва <i>Формування готовності учнів професійно-технічних навчальних закладів до вибору і реалізації професійної кар'єри</i>	66
Микола Вовковінський <i>Толерантно-емоційна складова діяльності викладача професійно-технічних навчальних закладів</i>	77
Лідія Гуменна <i>Лінгвістичні прийоми розроблення текстів електронних підручників для системи професійно-технічної освіти</i>	87
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ	104
Ірина Гириловська <i>Інформаційна культура діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів</i>	104

Олександр Гуменний <i>Підвищення рівня інформаційної культури керівників професійно-технічних навчальних закладів в інформаційному просторі професійно-технічної освіти</i>	115
Людмила Майборода <i>Використання інформаційно-комунікативних технологій у навчально-виробничому процесі професійно-технічних навчальних закладів</i>	129
Ірина Савченко <i>Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів: дефінітивна характеристика основних понять дослідження</i>	138
Василий Ягунов <i>Информационно-аналитическая деятельность руководителей профессионально-технических учебных заведений: основные характеристики, структура и этапы</i>	152
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ	166
Андрій Ворначев <i>Основні результати дослідження програми уряду Великобританії «New Deal For Young People» щодо працевлаштування і професійного навчання молоді на робочому місці</i>	166
Відомості про авторів	176
Вимоги до статей	178

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 377.:005.73

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Валентина Болгаріна

Реферат

У статті висвітлено теоретичні питання організаційної культури, яка розглядається як невід’ємна складова культури суспільства, рівень якої є визначальним чинником розвитку будь-якого виду культури. Важливою ланкою тут постає педагогічна система, яка і забезпечує взаємозв’язок особистості та суспільства. Під цим кутом зору розглядається роль професійної підготовки молоді. З цієї місії витікають і функції її як складової культури суспільства. Найбільш вагомими з них є: ціннісна, інформаційна, пізнавальна, нормативна, знакова. Перше місце в ієрархії функцій культури відведено ціннісній. Проаналізовано дані дослідження, проведеного на базі ПТНЗ. Зроблено наголос на педагогічному аспекті системи цінностей у колективах навчальних закладів професійно-технічної освіти. Розглянуто структуру та запропоновано показники для оцінювання організаційної культури професійних навчальних закладів. Наголошується на важливій ролі керівника навчального закладу у формуванні й розвитку організаційної культури. Підкреслюється значення запровадження культурологічного підходу до управління ПТНЗ, що сприятиме поліпшенню процесу вдосконалення організаційної культури в колективі.

Зроблено висновок, що організаційну культуру слід розглядати як цілісне явище: як ідеологію управління, розуміючи під цим систему поглядів, ідей, цінностей, пов’язаних з управлінням організацією, стратегією її розвитку, способами, методами досягнення цілей, з діловою етикою організації (тобто з моральними принципами, нормами, правилами організації).

Ключові слова: *культура, організація, організаційна культура, функції організаційної культури, структура організаційної культури, керівник навчального закладу.*

Актуальність статті. Проблема модернізації професійної освіти і навчання набула останнім часом міжнародного звучання. Поштовхом до цього стало прийняття Копенгагенської Декларації, Брюгського Комюніке про зміцнення європейського співробітництва у сфері професійної освіти та навчання на період 2012–2020 рр. (7 грудня 2010 р.). У цих документах, зокрема, наголошується на необхідності поліпшення управління у сфері професійної освіти і підготовки кадрів [1]. Якість управління вимірюється, як відомо, результативністю та ефективністю діяльності. Досягти цього

можна лише при умові забезпечення чіткої організації навчально-виробничих процесів, оптимізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

Мета. Довести, що організаційна культура має вирішальне значення для вдосконалення діяльності, знання теоретичних аспектів сприятиме її подальшому розвитку.

Є фундаментальна наукова теорія організації, яка розкриває закони функціонування організаційних явищ у природі та суспільстві. Поряд є й теорія організацій – наукова дисципліна, яка стосується соціальних систем. Саме на її теоретичні положення, ідеї ми опираємося у дослідженні проблем організаційної культури професійно-технічних навчальних закладів України. Теоретичні основи організації викладені у працях Б. Мільнера, Є. Молла, В. Подлесних, А. Пригожина, А. Смолкіна, А. Тихомірової, Г. Щокіна та ін.

Один із сучасних науковців В. Подлесних дає таке визначення: організація – це об'єднання спільно працюючих людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальних цілей. Це може бути підприємство, навчальний заклад, фірма чи інші організаційні структури. Вони мають свою специфіку діяльності, але й низку спільних ознак: наявність спільних цілей кінцевих результатів; існування стійких зв'язків між членами організації і правил, які регулюють відносини, що виявляється через певну організаційну структуру й культуру поведінки: постійна взаємодія із зовнішнім середовищем; використання всіх видів ресурсів для досягнення цілей діяльності [2]. У кожній з організацій є свої обличчя, культура, традиції, імідж. Але це завжди складний організм, бо тут водночас існують спільні завдання і особистісні інтереси, нормативні вимоги та неформальні стосунки. Гармонізувати їх іноді дуже складно і проблемно для управлінських структур.

Основними складовими організаційної системи є:

- людина як її ключовий елемент;
- формальна та неформальна організація системи;
- стиль управління;
- навколишнє середовище.

Вони постійно взаємодіють між собою і, як свідчить практика, у процесі взаємодії виникають іноді й істотні суперечності: зокрема, між організаційними та індивідуальними вимогами, формальними й неформальними утвореннями, стилем управління і ставленням до нього персоналу тощо. Тому аналіз мотивації є важливою ланкою у діяльності управлінців.

Спробуємо узагальнити тлумачення поняття «організація», що існують у теорії управління. По-перше, воно розглядається як характеристика системи, її упорядкованості та узгодженості структурних елементів. По-друге, організація – це одна з основних функцій управління. По-третє, це процес створення, формування діяльності. У своєму дослідженні ми зосереджуємо значну увагу на організації як функції управління.

Структура управління організації має бути орієнтована на досягнення її стратегічної мети, тому є така наукова думка – якщо відбуваються зміни в стратегічних планах, соціально-економічних умовах (наприклад, перехід до ринкової економіки), то потребує змін і структура управління. Це підтверджується розпочатим процесом децентралізації управління у сфері освіти.

Послідовне вирішення проблем, які пов'язані з особливостями соціально-економічної ситуації в Україні і впливають на результат діяльності ПТНЗ, вимагає належної організаційної культури. Роль її, крім іншого, витікає з того, що за нестабільного соціально-економічного стану країни необхідно, щоб організація володіла внутрішнім потенціалом не лише для виживання, а й для сталого розвитку, була здатною до саморозвитку.

Вивчення теоретичних джерел у наукових галузях теорії управління, педагогіки, економіки, психології, культурології показало, що проблеми розвитку організаційної культури досліджувалися різними авторами. Серед них фундаментальністю відзначаються роботи О. С. Віханського, А. І. Наумова, В. І. Подлесних, О. Г. Тихомирової (РФ), Ю. І. Палехи.

Наукові праці містять досить широкий спектр визначень поняття «організаційна культура». Аналіз показав, що визначення, сформульовані авторами зарубіжної літератури, здебільшого мають описовий характер. Так, Е. Шейн, Б. Мільнер, Р. Холл та інші характеризують організаційну культуру як колективні базові цінності, уявлення, властиві групі, що утворюють певну організацію (підприємство, освітній заклад тощо), їх ставлення до мети діяльності та способів досягнення. Д. Ньюстром, К. Девіс, Н. Леметр, даючи визначення організаційної культури, перераховують її складові (як набір цінностей, переконань, норм, традицій членів колективу).

В Україні фундаментальне дослідження проблем організаційної та управлінської культур здійснено професором Європейського університету Юрієм Івановичем Палехою. Ним проаналізовано широке коло питань – від визначення поняття організаційної культури, її атрибутів до національного компонента, особливостей вітчизняної організаційної культури.

Організаційну культуру ми розглядаємо як невід'ємну складову культури суспільства, рівень якої є визначальним чинником розвитку будь-якого виду культури. Культура розглядається у контексті даної статті у кількох значеннях: як сукупність духовних та матеріальних цінностей, вироблених людством; як сфера духовного життя суспільства, до якої входить освіта; як рівень оволодіння знаннями у різних галузях і культурними способами діяльності; як форма соціальної поведінки людини, зумовлена рівнем її розвитку. Культура символізує переконання, цінності й засоби вираження, які є спільними для якоїсь групи і які служать упорядкуванню культурного досвіду та регулюванню поведінки людей.

У педагогічній літературі поняття «культура» здебільшого вживається в антропологічному плані (як знання, цінності, звичаї, ритуали, символи, мова), тобто те, що характеризує спосіб життя, позначає існуючу реальність. Крізь призму організаційної культури члени спільноти (окремого колективу) оцінюють реальність, усвідомлюючи себе, свої дії та соціальне й природне оточення. Ця реальність вважається наявним фактом, сприймається як правила, які не підлягають обговоренню, а лише вимагають дотримання. З одного боку, це ніби забезпечує стабільну організаційну поведінку, з іншого – може призвести до застою, ситуації виживання. Тому так важливо постійно аналізувати стан і забезпечувати розвиток організаційної культури.

Сформована організаційна культура діалектично пов'язана з організаційною структурою. Структурні зміни часто приводять до змін в організаційній культурі, і навпаки. Ці зміни постійно зазнають впливу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Вплив зовнішніх факторів приводить скоріше до структурних змін, ніж до змістових, власне культурних. Адже значно простіше видавати закони чи постанови щодо практичної діяльності людей, організаційної перебудови структур, ніж впливати на цінності, переконання. Структуру можна змінити за допомогою наказів, а сформувати культуру – ні. Як і неможливо досягти соціальної гармонії, що так важливо для організаційної, корпоративної культури. Ілюстрацією можуть слугувати заходи владних структур по «оптимізації» структурної мережі професійно-технічних навчальних закладів в Україні.

Для конкретизації ролі культури, зокрема організаційної як невід'ємної складової загальної культури, ми розглянемо її функції. Функція (лат. *functio* – здійснення, виконання) означає роль, що її відіграє певний соціальний інститут чи соціальний процес у задоволенні потреб суспільства. Функції освіти визначено у межах її інституційного утворення. Соціальна роль освіти полягає у збереженні та відтворенні суспільства, а отже, вона є передумовою його існування й розвитку. Важливою ланкою тут постає педагогічна система, яка і забезпечує взаємозв'язок особистості та суспільства. Під цим кутом зору ми розглядаємо роль професійної підготовки молоді. З цієї місії витікають і функції її як складової культури суспільства. Найбільш вагомими з них є: ціннісна, інформаційна, пізнавальна, нормативна, знакова.

Ціннісний ми відводимо перше місце в ієрархії функцій культури, адже існуючі цінності визначають ступінь культурності як нації в цілому, так і її окремих соціальних утворень. Саме вони слугують векторами руху. Адже цінність означає переконаність людини у значущості даного об'єкта особисто для неї. Сформована цінність свідчить про небайдужість людини до того чи іншого аспекту дійсності.

Аналіз системи цінностей – досить складна справа навіть у межах одного колективу. Як показало дослідження системи цінностей в окремих навчальних закладах професійно-технічної освіти, наявна значна розбіж-

ність між сповідуваними цінностями різних організацій, педагогами та їх вихованцями навіть у межах одного навчального закладу. Не завжди існує відповідність між декларованими цінностями і реальністю. Як приклад, можна навести результати опитування серед керівників, педагогів, майстрів виробничого навчання ПТНЗ. Вони показали, що основним (найважливішим) суб'єктом життєдіяльності навчального закладу ці респонденти (більше 70%) вважають учня. Цей факт мав би свідчити про широке запровадження у навчальних закладах ПТО гуманістичної спрямованості педагогів та особистісно орієнтованого навчання й виховання. А ось опитування серед вихованців свідчить про те, що вони цього не відчують. Тому, як і за часів тоталітарної педагогіки, вони називають найважливішими в училищі директора, вчителя, майстра (біля 56%), залишаючи собі роль пасивного об'єкта. Якщо звертатися безпосередньо до організаційної культури, то її функції розглядаються як функції-завдання. Найперше з них – формування цінностей, передача їх, розповсюдження, засвоєння і збереження. Серед завдань організаційної культури – гармонізувати відносини між педагогами та вихованцями, управлінцями й персоналом заходами педагогіки співробітництва, культури взаємодії суб'єктів. У цьому, як показує практика, допомагає запровадження культурологічного підходу до управління. Навіть визначення мети навчально-виробничого процесу за такого підходу значно різняться. Якщо за традиційного (на жаль, до цього часу переважаючого авторитарного) підходу основна мета – дати знання, уміння й навички за будь-яку ціну, то за культурологічного – підготувати кваліфікованого робітника через осучаснення змісту навчання, адекватного досягненням культури, забезпечення культурної взаємодії між суб'єктами, гармонізації їхніх інтересів. Інакше кажучи, орієнтуватися треба на культурно-професійну компетентність. Адже саме це характеризує людинотворчу місію педагогічної діяльності. Що ж до організаційної культури, то наявність прогресивної системи цінностей у колективі забезпечує високу корпоративну культуру і, як наслідок, досягнення ефективних результатів діяльності, в тому числі суто професійної та управлінської.

Інформаційна функція культури означає, що саме через неї передається соціокультурний досвід людства. Одним із головних каналів передачі його є інститут освіти, важливою складовою якої є професійна освіта. В межах організаційної культури забезпечується передача і засвоєння інформації між різними поколіннями, підрозділами та соціальними процесами.

Пізнавальна функція тісно пов'язана з інформаційною. Але тут забезпечується не лише передача знань, а й застосування їх, накопичення та розвиток. Як вважають теоретики культурології, типи культури суспільства відрізняються насамперед за цією ознакою. Суспільство, яке вміло використовує створений культурний генофонд, досягає прогресу у своєму розвитку. Бережливе ставлення до надбаних культурних багатств, активне використання кращих з

них на благо людей, природи тощо значною мірою характеризує рівень культури суспільства, її владних структур. Саме високий рівень управління дає змогу утримувати й далі розвивати досягнуте раніше, а не знищувати ці надбання, починаючи все спочатку і далеко не завжди вдало. В межах названої функції розглядається функція-завдання організаційної культури: формування системи знань у колективі. Це означає, що управління організації має потурбуватись про створення умов для безперервного інтелектуального розвитку персоналу, підвищення кваліфікації, компетентності співробітників, стимулювання інноваційної діяльності.

Нормативна функція забезпечує регулювання поведінки членів суспільства чи окремої спільноти, організації через створення правових норм, закріплення моральних та етичних вимог. Які схвалюються закони, чи відповідають вони інтересам громадян, досягненням сучасного розвитку культури – один з головних критеріїв рівня політичної, правової, організаційної та управлінської культури держави. З іншого боку, ставлення членів суспільства, колективу до виконання прийнятих норм, повага чи зневага до них теж є показником культури.

Навчальні заклади особливо потребують регулюючих норм, адже вони є інструментом як управлінського, так і соціального контролю. Перед керівниками стоїть непросте завдання – налагодити не лише формальні стосунки в колективі, а й створити умови для доброзичливих, довірливих взаємин. Тому так важливо знайти розумну межу контролю, який має бути достатнім, але не надмірним.

Знакова функція полягає у тому, що всі досягнення культури – духовної чи матеріальної – знаходять своє вираження у певних артефактах – мові, музиці, образотворчому мистецтві. Це завдання-функція організаційної культури може бути зреалізованим через створення логотипу організації, корпоративних лозунгів, свят, традицій тощо.

Серед функцій-завдань організаційної культури деякі дослідники (В. Подлесних, О. Тихомирова) називають формування системи внутрішніх та зовнішніх зв'язків. Звернімося до такої актуальної для ПТО проблеми, як соціальне партнерство. Наявність його свідчить про відкритість ПТНЗ для зовнішніх зв'язків, готовність залучати до вирішення важливої для країни проблеми підготовки кваліфікованих робітників широкі суспільні кола. Чим ширша соціальна база партнерів, тим більше можливостей інтегруватися у ринкові відносини, забезпечити участь у розбудові сучасного ринку праці. Врешті-решт йдеться про запровадження нової моделі державно-громадського управління професійно-технічною освітою, у якій участі громадськості відведена центральна роль. Тому одне із важливих завдань керівників ПТНЗ – постійно розширяти й поглиблювати партнерські відносини зацікавлених сторін.

Йдеться саме про взаємодію, вияв ініціативи та інтересу як з боку ПТНЗ, так і потенційних партнерів. Незадовільний розвиток соціально-

го партнерства у системі ПТО зазначається у «Білій книзі національної освіти України» (К., 2009). Крім інших, це пояснюється і психологічним чинником – наявністю стереотипів тоталітарного минулого, живучістю патерналістського мислення серед управлінців. Звичка покладатися на державні органи влади, безпідставні очікування й пасивність не сприяють розквіту соціального партнерства. Важливою передумовою розвитку ефективних відносин з партнерами є наявність належної організаційної культури в колективах обох сторін. І тут формування спільних цінностей, як, наприклад, турбота про національні інтереси, взаємодопомога і співробітництво, дбайливе ставлення до виховання молоді як майбутнього суспільства сприятиме оптимізації партнерських відносин. Не секрет, що поки що ці відносини досить часто сприймаються керівниками організацій (роботодавцями, суб'єктами господарювання, органами місцевої влади тощо) як додаткове і небажане навантаження. Насамперед, на наш погляд, потрібне законодавче закріплення соціального партнерства, надавши привабливі стимули, пільги для його учасників.

Серед функцій-завдань безпосередньо організаційної культури є така важлива, ми б сказали – системотворча, як визначення цілей організації. При цьому мається на увазі не лише цілепокладання, а й визначення критеріїв досягнення цілей. І, нарешті, остання функція-завдання, яка має інтегративний характер, – формування культури праці співробітників, культури навчально-виховного та виробничого процесів і гармонізація організаційної культури закладу й культури працівників (рис. 1).

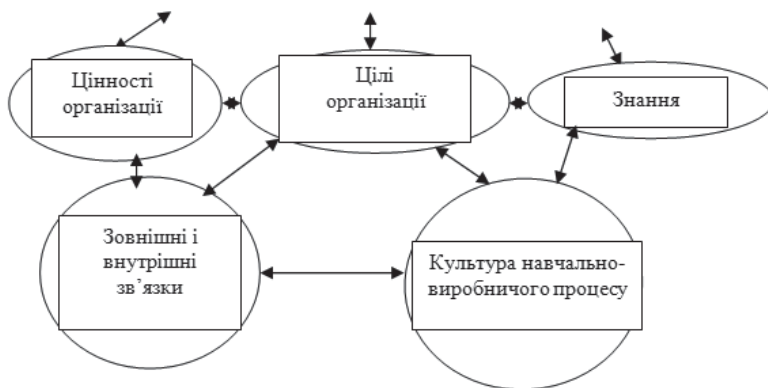

Рис 1. Складові частини організаційної культури

Кожен із елементів організаційної культури виявляється через її певні носії як матеріального характеру (приміщення, обладнання, територія), так і нематеріального (цілі, визначену місію, культурні норми поведінки, мову, традиції та ритуали, якість послуг, імідж організації тощо).

У тих закладах (організаціях), які існують упродовж певного часу, організаційна культура уже сформована. Але, як правило, вона потребує подальшого розвитку, приведення у відповідність з внутрішніми й зовнішніми потребами. Перш ніж розробляти стратегію її розвитку, необхідно комплексно оцінити наявну організаційну культуру. Певні її компоненти можуть задовольняти інтереси організації, а деякі – перешкоджати досягненню ефективної діяльності. Аналіз результатів оцінювання дає змогу намітити пріоритетні напрями розвитку організаційної культури. Наведемо основні показники оцінки рівня організаційної культури:

- наявність у колективі сформованих цінностей, етичних норм поведінки, які визнаються більшістю членів колективу;
- проведення певних заходів (семінарів, засідання педрад, методичних об'єднань тощо), присвячених формуванню культурних цінностей;
- наявність системи заохочення навчання, підвищення кваліфікації працівників та їхньої загальної культури;
- усталеність традицій, ритуалів, обрядів, пам'ятних дат у вашій організації;
- наявність програми культурного розвитку персоналу;
- підтримання постійного зв'язку з роботодавцями, соціальними партнерами, інвесторами;
- наявність позитивної репутації закладу у суспільстві, серед працівників;
- певні вимоги до організації робочого місця (чистоти, акуратності, естетики); чіткого розпорядку робочого дня;
- наявність вимог до трудової етики; можливість нормального харчування, відпочинку тощо [3].

Це, звичайно, досить неповний перелік показників оцінювання рівня організаційної культури закладу, але він може слугувати орієнтиром для аналізу її стану.

Висловимо наступні пропозиції щодо вдосконалення організаційної культури ПТНЗ.

Вибудовуючи стратегію розвитку навчального закладу, необхідно враховувати як базовий елемент розвиток організаційної культури, оскільки як зарубіжною, так і вітчизняною наукою доведено її визначальний вплив на результати діяльності.

Серед управлінських структур і функцій у системі ПТНЗ мають бути такі, що відповідають за впровадження культурних (правових, моральних, етичних, естетичних тощо) цінностей.

У нормативних документах закладу (статуті, наказах, перспективних планах тощо) необхідно враховувати питання розвитку організаційної культури.

Висновок. Отже, організаційна культура є органічною складовою культури професійно-технічного навчального закладу. Вона значною мірою впливає на результативність роботи, виконання головної мети – якісної підготовки кваліфікованих робітників.

Литература

1. Копенгагенская Декларация по усилению европейской кооперации в профессиональном образовании 2005 [электронный ресурс] – Режим доступа: [http:// www/ rusmagistr. ru/ page 0026](http://www/rusmagistr.ru/page/0026).
2. Подлесных В. И. Теория организации: учеб. для вузов / В.И Подлесных. – СПб.: Издат. Дом «Бизнес-пресса», 2003. – С.43.
3. Тихомирова О. Г. Организационная культура: формирование, развитие и оценка / О. Г. Тихомирова. – СПб.: ИТМО, 2008. – С.141.

Реферат

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ УЧРЕЖДЕНИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАНИЯ

Валентина Болгарина

Освещены теоретические вопросы организационной культуры, которая рассматривается как неотъемлемая составная культуры общества, уровень которой является определяющим фактором развития любого вида культуры. Важным звеном тут выступает педагогическая система, которая и обеспечивает взаимосвязь личности и общества. С данной позиции рассматривается роль профессиональной подготовки молодежи. С этой миссии исходят и функции ее, как составной культуры общества. Наиболее значимыми среди них отмечены: ценностная, информационная, познавательная, нормативная, знаковая. Первое место в иерархии функций культуры отведено ценностной. Проанализированы данные исследования, проведенного на базе ПТУЗ. Акцентируется на педагогическом аспекте системы ценностей в коллективах учебных заведений профессионально-технического образования. Рассмотрена структура и предложены показатели для оценки организационной культуры профессиональных учебных заведений. Отмечена важная роль руководителя учебного заведения в формировании и развитии организационной культуры. Подчеркивается значение внедрения культурологического подхода к управлению ПТУЗ, что будет способствовать совершенствованию организационной культуры в коллективе.

Сделано заключение, что организационную культуру следует рассматривать как целостное явление: как идеологию управления, понимая под этим систему взглядов, идей, ценностей, связанных с управлением организацией, стратегией ее развития, способами, методами достижения целей, с деловой этикой организации (моральными принципами, нормами, правилами организации).

Ключевые слова: культура, организация, организационная культура, функции организационной культуры, структура организационной культуры, руководитель учебного заведения.

Abstract

THEORETICAL ASPECTS OF ORGANIZATIONAL CULTURE OF VET SCHOOLS

Valentyna Bolgarina,

Ph.D. in Pedahohi, Senior research fellow of the Laboratory for vocational education management. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Theoretical issues of organizational culture are represented in the article and the organizational culture is envisaged like an integral component of the public culture where the level of this culture is the defined factor of development for culture of any kind. The important branch here is the pedagogical system which provides interrelation of a person and the society. From this point of view, the role of youth professional training is studied. Thus, its functions like a constituent of the public culture are being seen in this mission. The most important ones are: valuable, informational, cognitive, legal, signal. The first place in the hierarchy of culture's functions belongs to the valuable one. The data of investigation on the basis of a VET school are analyzed. Among the members of the VET school's team the pedagogical aspect of value system is emphasized. The structure is oversights and the indicators for organizational culture assessment of VET schools are offered. The important role of a manager of a training institution for creation and development of organizational culture is emphasized. The importance of implementation of cultural way in a VET school is pointed out that will encourage the process of team organizational culture improvement.

It is summed up that the organizational culture should be envisaged like the entire phenomena: like the ideology of management where the system of thoughts, ideas, values, joint with management of an institution, its development strategy, ways and methods of reaching goals, with the business ethics is meant (that is with moral principles, norms, rules of an institution).

Keywords: *culture, organization, organizational culture, functions of organizational culture, structure of organizational structure, a manager of a training institution*

References

1. Kopengagenskaia Deklaratsiia po usileniu evropeyskoy kooperatsii v professionalnom obrazovanii 2005 [elektronniy resurs] – Rezhym dostupa: <http://www/rusmagistr.ru/page/0026>.
2. Podlesnyh V.I. Teoriia organisatsii: uchebnik dlia vuzov /V.I. Podlesnyh. – SPb.: Izdatelskiy Dom «Biznes-prensa», 2003. – S. 43.
3. Tikhomirova O.G. Organizatsionnaia kultura: formirovanie, razvitie i otsenka / O.G. Tikhomirova. – SPb.: ITMO, 2008. – S. 141.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЦІЛЕСПРЯМОВАНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Галина Єльнікова

Реферат

У статті розглянуто актуальні методологічні питання застосування цілеспрямованих перетворень в управлінні розвитком професійно-технічної освіти (ПТО). Розкрито взаємозв'язок методології, теорії і технології, який полягає у взаємопроникненні, взаємозумовленості та взаємодії тенденцій, закономірностей, принципів, функцій і методів управлінської діяльності у сфері ПТО. Зазначено, що подальший розвиток професійно-технічної освіти України спрямовується на досягнення європейського рівня освітніх стандартів з урахуванням національних особливостей, що зумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації в професійну освіту і навчання. Розкривається філософська основа цього питання. Підкреслюється, що модернізація управління на науковій основі завжди ефективна й дієва, бо враховує перспективний розвиток об'єкта перетворень.

Охарактеризований взаємозв'язок тенденцій розвитку управління ПТНЗ і природовідповідних змін у системі освіти. Розглянуто результати соціологічного опитування щодо оцінки значущості виявлених тенденцій розвитку управління ПТО, які проявляються у діяльності професійно-технічних навчальних закладів як наслідок впливу світового/європейського освітнього простору. Встановлено, що, крім децентралізації управління, важливими напрямками цілеорієнтованої модернізації професійно-технічної освіти є зміст, технології, форми й методи навчання у ПТНЗ та на виробництві.

Зроблено висновок про необхідність перерозподілу цільових функцій суб'єктів управління із врахуванням сучасних, мінливих умов існування професійно-технічної освіти.

Наголошено на перспективах подальшого наукового пошуку, пов'язаного з розробкою гнучкої технології супровідного оцінювання розвитку ПТО.

Ключові слова: методологічні засади, цілеспрямовані перетворення, управління розвитком професійно-технічної освіти.

Актуальність теми. Професійно-технічна освіта є основним постачальником трудових ресурсів країни і має значний вплив на соціально-економічний розвиток суспільства на національному, регіональному та галузевому рівнях. Від якості підготовки робітничих кадрів залежить загальне економічне становище держави, саме тому професійна підготовка у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) має

відповідати запитам конкретних робочих місць. Ринок праці визначає потребу у кваліфікованих робітниках та рівень їх компетентності. Наявна система підготовки робітничих кадрів в Україні не задовольняє потреби ринку праці, оскільки не відповідає вимогам суб'єктів господарювання. Це пов'язано із застарілою матеріально-технічною базою, недосконалістю кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти, недостатнім рівнем підготовки педагогічних працівників. Тому подальший розвиток професійно-технічної освіти України неможливий без досягнення європейського рівня освітніх стандартів із врахуванням національних особливостей, що зумовлює необхідність модернізації, розширення функцій професійно-технічної освіти, її трансформації у професійну освіту й навчання.

Виклад основного матеріалу. Для реформування професійно-технічної освіти в Україні важливого значення набуває наукова основа спрямованих перетворень людської діяльності, частку якої складає управління професійно-технічною освітою. Розкриємо філософію цього питання. Будь-які перетворення, що здійснюються на науковій основі, завжди ефективні й дієві, бо враховують закономірності і природовідповідний розвиток об'єкта перетворень. Для виділення або створення наукових основ спрямованих перетворень (спрямованого розвитку) будь-якого об'єкта необхідно осмислити взаємозв'язок методології, теорії та науки як компонентів соціально значущої людської діяльності з пізнання й перетворення реальної дійсності.

В історичному плані методологія виникла як спеціальна галузь раціонального пізнання в ході засвоєння суб'єктивно нових знань і способів дії. Відомо, що процес пізнання складається із чуттєвого та раціонального етапів. Перший здійснюється на предметній і дієво-операційній основі. На другому етапі одержана інформація інтеріоризується у внутрішній план у вигляді понять, між якими за допомогою розумових дій встановлюються різнопланові зв'язки. Методологія описувала види цих зв'язків, способи їх встановлення, правила раціонального вибору порядку дій тощо. Абстрактно, це те, за допомогою і на підставі чого можна усвідомлено й в оптимальному режимі здійснювати процес пізнання.

Пізніше, з успіхами виробництва, розвитком техніки і культури методологія стала предметом філософської рефлексії. Її поняття розширилися й усвідомлюються зараз як система соціально апробованих принципів і правил пізнання та дій по їх співвіднесенню з властивостями й законами об'єктивної реальності.

Реально складені принципи методології перетворилися на різні форми й нормативи логічно правильних способів одержання значущих результа-

тів. Отже, методологія становить основу, фундамент раціональних дій по досягненню результатів, а значить, і дій управління.

Теорія в перекладі з грецької мови означає «розгляд», «міркування». Виходячи із цього, можна зазначити, що основною функцією теорії є розгляд, тлумачення, пояснення, осмислення об'єктивної реальності. У довідковій літературі поняття «теорія» розглядається у двох аспектах. Перший з них розкриває еклектичний набір структурних компонентів теорії і розглядає її як форму діяльності суспільно розвинутої людини, спрямовану на отримання знання про природну й соціальну дійсність.

Так, у деяких джерелах теорія розглядається як особлива сфера людської діяльності та її результат, що охоплюють сукупність ідей, поглядів, концепцій, учень про об'єктивну реальність [1, с. 328].

Інші джерела визначають теорію як учення, систему наукових принципів, що узагальнюють практичний досвід та відображають закономірності природи, суспільства, мислення [5, с. 792].

Існує також визначення теорії як комплексу поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення та пояснення будь-яких явищ дійсності [7, с. 649].

Другий аспект розглядає теорію у вузькому, упорядкованому вигляді як вищу форму організації наукового знання, що дає цілісну уяву про сутнісні зв'язки у певній галузі знання [1;4;5;7].

Сучасна методологія науки виділяє чотири компоненти такої теорії, це: вихідна емпірична основа, вихідна теоретична основа, логіка теорії (множинність правил логічних висновків та доведень у межах теорії), сукупність виведених у теорії тверджень з їх доведенням [7, с. 650].

Щодо взаємопроникнення теорії і практики зазначимо наступне. Теорія «вирастає» з практики, узагальнює її. Практика обґрунтовує теорію і водночас осмислюється, організовується, спрямовується теорією [1, с. 328].

Наука розглядається як сфера людської діяльності, система знань, галузь культури і соціальна пам'ять людства. Результатом науки є сукупність набутих знань [1, с. 227–228].

Наука тісно пов'язана з теорією. За допомогою теорії формується наукове знання, а за допомогою методів наукового пізнання будуються наукові теорії.

Для розроблення наукових основ розвитку управління професійно-технічною освітою ми проаналізували зв'язки між методологією, теорією і наукою. Порівняльний аналіз понятійного апарату методології, теорії і науки дав змогу впевнитись у тому, що вони утворюють окремі галузі знання. Виділення об'єкта, предмета і завдань цих галузей підтвердило їхню тісну взаємодію, взаємопроникнення та діалектичну єдність. Аналіз значення кожної галузі показав, що: продуктом методології є організація процесу пізнання та оцінки здобутих наукових знань; результатом теорії є пізнання реальної дійсності, а сама теорія як вищий продукт організо-

ваного мислення складає підґрунтя науки; результатом науки є практичне підтвердження теоретичних знань і сукупність здобутих наукових знань.

Таким чином, для організації цілеспрямованих перетворень будь-якого явища дійсності необхідно визначити його методологічні основи, здійснити теоретичну інтерпретацію наявного стану цього явища, проаналізувати фактори впливу, визначити тенденції його природного розвитку і сформулювати на цій підставі наукові основи спрямованих перетворень.

Методологічними основами управління професійно-технічною освітою є: закони, закономірності, принципи, функції, методи управлінської діяльності у сфері ПТО. Наукові праці дослідників демонструють безліч підходів до визначення методологічних основ управління освітою, у т.ч. професійно-технічною. Тому ми будемо користуватися творчими доробками цих науковців, аналізуючи й узагальнюючи здобуті ними знання. Однією з особливостей науки є її кумулятивний характер, що полягає в накопиченні попередніх результатів, які «не перекреслюються наступними успіхами пізнання, а тільки переосмислюються й уточнюються» [7, с. 394].

Для спрямованого розвитку управління професійно-технічною освітою треба визначити позитивні тенденції цього розвитку, які відповідають сучасним перетворенням у суспільстві. На основі логічного аналізу ми виокремили зміни в освітній системі, які відбуваються в Україні як наслідок впливу світового/європейського освітнього простору. Для кожної з виділених змін ми емпірично визначили тенденції розвитку управління ПТО, які проявляються у діяльності професійно-технічних навчальних закладів (табл. 1.)

Таблиця 1.

**Взаємозв'язок тенденцій розвитку управління
ПТНЗ і змін у системі освіти**

Зміни у системі освіти (СО)	Тенденції розвитку управління ПТНЗ
Визнання людини найвищою цінністю суспільства. Переорієнтація СО на задоволення потреб людини	Децентралізація управління, орієнтація на управління шляхом активізації людського потенціалу в межах доцільної діяльності, спрямованої на задоволення освітніх потреб громадян
Зростання різноспрямованості зовнішніх впливів (> 180 партій)	Поява необхідності спільного вироблення рішення, делегування або розподілу відповідальності серед виконавців, посилення і подальший розвиток гнучкості, свідомого трансформування в нові модифікації

Зміни у системі освіти (СО)	Тенденції розвитку управління ПТНЗ
Погіршення демографічного стану в суспільстві, формування ринку праці в СО	Формування ринку праці (безробітні вчителі, майстри виробничого навчання), поява конкуренції та підвищення конкурентоспроможності
Диференціація навчальних закладів	Підвищення самостійності і професіоналізму керівників освітніх закладів, введення професійної підготовки керівників, посилення процесів самоосвіти та саморозвитку керівників навчальних закладів. Поява альтернативної гілки управління системою освіти на громадських засадах з числа керівників приватних навчальних закладів.
Посилення освітніх потреб громадян. Поступова зміна якісного складу працюючих викладачів (більш високий рівень освіти – магістри)	Поява необхідності критеріального управління (вироблення різних освітніх стандартів і діяльнісних моделей взаєморозуміння), підтримка процесів самоорганізації та саморозвитку
Зменшення бюджетного фінансування освітньої системи; введення платних освітніх послуг; пошук позабюджетних коштів для підтримки розвитку системи освіти	Надання навчальним закладам фінансової самостійності, потреба опанування керівниками економічних, фінансових та юридичних основ управління СО
Установлення міжнародних зв'язків	Розвиток управлінської культури, проникнення менеджменту в управлінську діяльність, здобуття досвіду управління в умовах невизначеності і ймовірності, комп'ютеризація управління (використання нових інформаційних технологій керівниками)

З метою виявлення пріоритетів у кожній щойно зазначеній тенденції розвитку управління професійно-технічною освітою здійснювалася їх експертна оцінка шляхом соціологічного опитування.

Для цього були розроблені анкети з переліком визначених тенденцій, а саме:

- 1) децентралізація управління через активізацію людського потенціалу та створення умов самореалізації людини у трудовому процесі;
- 2) розвиток гнучкості управління через спільне вироблення рішення на

основі діа(полі)логу, делегування відповідальності за виконання роботи, посилення гнучкості зв'язків між виконавцями (перерозподіл завдань);

3) посилення природних процесів самоорганізації та саморозвитку (створення умов для самоорганізації, наприклад надання самостійності);

4) підвищення ролі самоуправління професійно-технічних навчальних закладів (надання фінансової самостійності тощо);

5) розвиток принципу доцільності критеріальності управління за цілями та результатами;

6) прийняття рішення в умовах невизначеності, коли мету не можна встановити на діагностичній основі, а необхідний діа(полі)лог з виконавцями і спільне вироблення загальної мети;

7) розвиток управлінської культури керівних працівників системи професійно-технічної освіти шляхом проникнення у їхню діяльність функцій і технологій світового менеджменту.

Респондентам було запропоновано проранжувати згадані тенденції на основі своїх уявлень про розвиток управління професійно-технічною освітою.

Результати експертизи виявили різні пріоритети з боку компетентних суддів, у ролі яких виступили керівники різних рівнів управління професійно-технічної освіти та науковці.

Найбільшу вагомість у відсотках отримали такі тенденції, як децентралізація, розвиток гнучкості управління та управлінської культури керівників ПТНЗ – 18%, 14% отримали тенденції розвитку принципу доцільності і критеріальності управління й посилення управління за цілями та результатами.

Тенденція посилення природних процесів самоорганізації і саморозвитку в процесі управління ПТНЗ склала 12%.

Підвищення ролі самоуправління закладів професійно-технічної освіти та прийняття рішення в умовах невизначеності зазначаються як найменш важливі тенденції – 10%.

Таким чином, соціологічне опитування щодо пріоритетності змін вивело на перший план тенденцію децентралізації шляхом активізації людського потенціалу та створення умов самореалізації людини у трудовому процесі, розвиток гнучкості управління й управлінської культури керівників. Важлива роль визнана за принципами критеріальності та орієнтації цільового управління на результат. На останньому місці опинились процеси самореалізації і саморозвитку, підвищення ролі самоуправління та прийняття рішення в умовах невизначеності, коли потрібний діа(полі)лог з виконавцями для вироблення спільного рішення.

Зазначені результати демонструють усвідомлення керівниками ПТНЗ необхідності демократизації управління при одночасному посиленні критеріальності і цілеспрямованості на результат. Проте процеси самореалізації й саморозвитку, прийняття рішення в умовах невизначеності, необхідності вести діалог з виконавцями, розвиток партнерства ще недостатньо усвідомлюються керівниками системи професійно-технічної освіти.

Така оцінка значущості виявлених тенденцій розвитку управління ПТО, на нашу думку, відображає стійкість стереотипів централізованого управління.

Для відходу від цих стереотипів необхідно звернути увагу саме на тенденцію прийняття рішення у ситуації невизначеності. Такого досвіду у практичних керівників немає, а ситуація невизначеності починає переважати у реальному житті, створюючи об'єктивні умови існування професійно-технічних навчальних закладів. Це зумовлює необхідність посилення критеріальності управління через розробку еталонів (моделей) – бажаних результатів, які можна виміряти.

Водночас виникає потреба розвитку гнучкості управління через активізацію людського потенціалу шляхом підтримки процесів самоорганізації та саморозвитку, що забезпечить умови для самореалізації кожного суб'єкта системи професійно-технічної освіти у трудовому процесі.

Все це «автоматично» викликає підвищення ролі самоуправління і свідчить про послідовне проникнення менеджменту в управлінську діяльність керівників ПТНЗ [2, с. 118–137].

Крім децентралізації управління, важливими напрямками цілеорієнтованої модернізації професійно-технічної освіти є зміст, технології, форми й методи навчання у ПТНЗ та на виробництві.

Зміст професійного навчання і створення укрупнених професій потребують подальшого їх узгодження та відповідності до потреб роботодавців. Співробітники Інституту професійно-технічної освіти НАПН України спільно з Департаментом професійно-технічної освіти та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України підготували методичні рекомендації щодо розроблення стандартів за компетентнісним підходом. Це дало змогу розробити проект ДСПТО з професії «Підручний сталевара конверторного виробництва (конвертора)» (згідно з домовленістю із компанією СКМ) та розпочати розробку ДСПТО нового покоління з 11 інтегрованих професій будівельного, машинобудівного напрямку, сфери послуг, яких раніше не було на ринку праці.

Певних змін потребує ситуація з кадровим складом професійно-технічної освіти. Директор департаменту ПТО Міністерства освіти і науки України В'ячеслав Супрун зазначає, що гострою залишається проблема якості педагогічних працівників ПТНЗ, особливо майстрів виробничого навчання та викладачів спеціальних дисциплін. Це істотно впливає на якість підготовки кваліфікованих робітничих кадрів. Тому Міністерство освіти і науки України планує вдосконалити кадрове забезпечення професійно-технічної освіти шляхом створення дієвої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, запровадження їх обов'язкового стажування в умовах сучасного виробництва, розроблення механізму підбору й призначення керівних кадрів ПТНЗ тощо [6].

Поступово модернізуються форми, методи і технології навчання в системі професійно-технічної освіти, зокрема при підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації використовуються багато навчальних технологій: традиційне, дистанційне, відкрите, модульне навчання тощо. Перспективною педагогічною технологією професійного розвитку персоналу на виробництві є модульне навчання. Воно вимагає структуризації змісту, визначення чіткої послідовності способів управління навчальним процесом та складання спеціальної модульної програми. Модульне оформлення змісту дає змогу використовувати певні модулі для опанування окремих видів професійної діяльності й індивідуального навчання. Завдяки цьому змістове наповнення модульної програми можна «розібрати» на окремі модулі та переструктурувати для різних цілей професійного розвитку персоналу. Наприклад, навчання суміжним професіям, курси цільового призначення (виробничо-технічні, школи майстрів та бригадирів, школи вивчення позитивних й інноваційних методів праці тощо). За дослідженнями вчених, саме модульна технологія професійного навчання, яка заснована на концепції Міжнародної Організації Праці («Модулі трудових навичок»), спрямована на підвищення якості навчання робітників та фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці. Крім того, модульне навчання дає змогу в 2–2,5 рази скоротити тривалість і вартість навчання[3]. У навчально-виробничому процесі ПТНЗ і навчальних центрів на виробництві важливого значення набувають змішані види занять: лекційно-семінарські, семінарсько-практичні, тренажерні тощо. Останнім часом у контексті компетентнісного підходу швидко розвивається інтегрований вид занять – тренінги, в ході яких формуються професійні знання, способи діяльності, особисте ставлення до роботи, первинний досвід. Для засвоєння способів професійної діяльності використовуються спеціальні тренажери.

Висновки. Отже, в умовах реформування соціально-економічної структури суспільства в Україні важливого значення набуває наукова основа спрямованих перетворень різних сфер людської діяльності, частину якої складає професійно-технічна освіта.

Вироблення такої основи можливе за допомогою методологічних знань, які спрямовують логічну обробку понять і дають змогу проникати в глибину явищ реальної дійсності.

Сутнісний аналіз закономірностей управління дає змогу виділити істотні відомості, які треба враховувати при плануванні спрямованих перетворень, а саме:

- управління професійно-технічною освітою відбувається за законами суспільства соціального управління;
- зміни треба вносити у зміст, структуру й технологію управління;
- можна внести зміни, які відповідають зовнішнім перетворенням (освітньої системи, суспільства в цілому), водночас змінюючи управлінську

підсистему, спрямовуючи розвиток професійно-технічної освіти у бажаному напрямі;

- результативність спрямованих перетворень можна досягти за допомогою оперативного коригування: порядку зв'язків між суб'єктами управління, який зумовлюється характером завдання й можливостями виконавців; цільових функцій шляхом делегування повноважень виконавцям, збільшуючи ступені свободи;

- регулювання управлінської діяльності забезпечується встановленням комунікативних зв'язків між її суб'єктами (закон зворотного зв'язку).

Нестабільні зовнішні та внутрішні умови існування професійно-технічної освіти і перерозподіл цільових функцій суб'єктів управління поставили завдання розробки своєрідної технології супровідного оцінювання розвитку ПТО з поточним коригуванням щодо висунутої мети і завдань. Так, зараз розробляються і запроваджуються в практику різні види освітнього моніторингу для підвищення якості професійно-технічної освіти. Проте ці питання потребують окремого дослідження й розгляду.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Єльнікова Г. В. Теоретико-концептуальні підходи до управління професійно-технічною освітою в умовах децентралізації / Галина Василівна Єльнікова // Децентралізація управління проф.-тех. освітою: монографія / авт. кол. В. І. Свистун, Д. Д. Айстраханов, Г. В. Єльнікова та ін. – К.: Пед. думка, 2012. – 356 с.
3. Заюков І. В. Розвиток професійного навчання кадрів на виробництві / І. В. Заюков, Н. О. Коваль // Екон. науки. – 2006. – №5. – С. 34–39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7._DN_2007/Economics/20575.doc.htm
4. Науково-дослідна робота в закладах освіти: метод. посіб. / Укл. Ю. О. Туранов, В. І. Уруський. – Тернопіль: Астон, 2001. – 140 с.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 21 изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1989. – 924 с.
6. Супрун В. В. Співпраця для реалізації стратегічних завдань / В'ячеслав Супрун // Проф.-тех. освіта. – 2012. – №1. – С. 10.
7. Философский энциклопедический словарь/ редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильчев и др. – 2-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

Реферат

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Галина Ельникова

В статье рассмотрены актуальные методологические вопросы применения целенаправленных преобразований в управлении развитием профессионально-технического образования (ПТО). Раскрыта взаимосвязь методологии, теории и технологии, которая состоит во взаимопроникновении, взаимообусловленности и взаимодействии тенденций, закономерностей, принципов, функций и методов управленческой деятельности в сфере ПТО. Отмечено, что дальнейшее развитие профессионально-технического образования Украины направлено на достижение европейского уровня образовательных стандартов с учетом национальных особенностей, обуславливающих необходимость модернизации, расширения функций профессионально-технического образования, его трансформации в профессиональное образование и обучение. Раскрывается философская основа этого вопроса. Подчеркивается, что модернизация управления на научной основе всегда эффективна и действенна, так как учитывает перспективное развитие объекта преобразований.

Охарактеризована взаимосвязь тенденций развития управления ПТО и соответствующих изменений в системе образования. Рассмотрены результаты социологического опроса относительно оценки значимости выявленных тенденций развития управления ПТО, которые проявляются в деятельности профессионально-технических учебных заведений как следствие влияния мирового/европейского образовательного пространства. Установлено, что, кроме децентрализации управления, важными направлениями целеориентированной модернизации профессионально-технического образования являются содержание, технологии, формы и методы обучения в ПТУЗ и на производстве.

Сделан вывод о необходимости перераспределения целевых функций субъектов управления с учетом современных, нестабильных условий существования профессионально-технического образования.

Отмечены перспективы дальнейшего научного поиска, связанного с разработкой гибкой технологии сопроводительного оценивания развития ПТО.

Ключевые слова: методологические основы, целенаправленные преобразования, управления развитием профессионально-технического образования.

Abstract

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF TARGETED REFORMS IN THE MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION

Halyna Yelnykova,

D.Sc. in Pedagogy, Professor, Principal research fellow of the Laboratory for vocational education management. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The article considers the methodological issues relevant applications targeted change in the management of the development of vocational education (TVE). A reconciliation of the methodology, theory, and technology, which is in the interpenetration, interdependence and interaction tendencies, laws, principles, functions and methods of management in the field of VET. It is noted that the further development of vocational education in Ukraine is aimed at achieving the European level of educational standards, taking into account national circumstances necessitating modernization, expansion of the functions of vocational education and its transformation in vocational education and training. Reveals the philosophical basis of this issue. It is emphasized that the modernization of management on a scientific basis is always effective and efficient, because it takes account prirodoootvetstvuyuschee development of the object changes.

Trends characterized the relationship management SHV prirodoootvetstvuyuschih changes in the education system. The results of a poll on the assessment of the significance of the identified trends in management of TVET, which are manifested in the activities of vocational and technical education as a consequence of the global / European educational space. It is established that the decentralization of management, important areas of goal-oriented modernization of vocational education is the content, technology, forms and methods of training in vocational schools and in the workplace.

The conclusion about the need to redistribute the objective functions of management subjects with current unstable conditions for the existence of vocational education.

Marked the prospects for further scientific research associated with the development of technology supporting a flexible assessment of vocational education development.

Key words: *methodological foundations, targeted transformation, management development of vocational education.*

References

1. Honcharenko S. Ukrayins'kyy pedahohichnyy slovnyk / S.U. Honcharenko. – K.: Lybid', 1997. – 376 s.
2. Yel'nykova H. V. Teoretyko-kontseptual'ni pidkhody do upravlinnya profesiyno-tekhnichnoyu osvitoyu v umovakh detsentralizatsiyi / Halyna Vasylivna Yel'nykova // Detsentralizatsiya upravlinnya prof.-tekh. osvitoyu: monohrafiya / avt. kol. V.I. Svystun, D.D. Aystrakhanov, H. V. Yel'nykova ta in. – K.: Ped. dumka, 2012. – 356 s.
3. Zayukov I. V. Rozvytok profesiynoho navchannya kadriv na vyrobnytstvi / I. V. Zayukov, N. O. Koval' // Ekon. nauky. – 2006. – #5. – S. 34–39 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/7_DN_2007/Economics/20575.doc.htm
4. Naukovo-doslidna robota v zakladakh osvity: metod. posib. / Ukl. Yu. O. Turanov, V.I. Urus'kyi. – Ternopil': Aston, 2001. – 140 s.
5. Ozhegov S. I. Slovar russkogo yazyka / S. I. Ozhegov; pod red. N. Yu. Shvedovoy. – 21 izd., pererab. i dop. – M.: Rus. yaz., 1989. – 924 s.
6. Suprun V. V. Spivpratsya dlya realizatsiyi stratehichnykh zavdan' / Vyacheslav Suprun // Prof.-tekh. osvita. – 2012. – №1. – S. 10.
7. Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar/ redkol.: S. S. Averintsev, E. A. Arab-Ogly, L. F. Ilchev i dr. – 2-e izd. – M.: Sov. entsiklopediya, 1989. – 815 s.

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ МЕТОДАМИ ФОРСАЙТ

Дмитрий Закатнов

Реферат

В статье рассмотрен перспективный метод прогнозирования развития различных социально-экономических систем – метод Форсайт, который может применяться и для прогнозирования перспектив развития системы профессионально-технического образования. Данный метод ориентирован на определение возможных вариантов развития будущего, а основой для оценки вариантов будущего являются экспертные оценки. Использование метода Форсайт позволяет, в первую очередь, оценить перспективы развития определенной системы, ожидаемый социально-экономический эффект, спрогнозировать возможные технологические и социально-экономические преимущества, которые могут быть достигнуты при вложении определенных средств, и т. д. Технология прогнозирования с использованием данного метода предполагает выбор целевой установки (технологическая, социально-экономическая или другая направленность прогноза); определение видения будущего соответствующей социально-экономической системы или ее подразделений (регион, отрасль, сфера образования и т. д.), определение круга объектов (предприятий, учреждений и т. п.), которые смогут составить основу стратегического развития; прогноз перспектив развития выбранных систем; прогноз результатов фундаментальных научных исследований в выбранных сферах; прогнозирование развития новых технологий, а также выхода на рынок принципиально новых видов продукции или услуг и т. д.

Начиная с 1992 г., система профессионально-технического образования имеет стойкую тенденцию к сокращению и не соответствует динамике ВВП. Как следствие, экономика страны испытывает постоянный дефицит квалифицированных рабочих кадров. Одним из средств разрешения данного противоречия может стать использование Форсайт-метода для прогнозирования перспектив развития системы профессионально-технического образования в соответствии с тенденциями развития экономики нашей страны.

Ключевые слова: метод Форсайт, развитие профессионально-технического образования, оценка перспективы развития, прогноз преимуществ.

Актуальность. В настоящее время объемы и перечень специальностей и профессий, по которым готовят молодых рабочих, зачастую планируются на основе устаревшей или недостаточно проверенной информации, не отражающей изменений на рынке труда и не учитывающей емкости трудовых ресурсов. Как следствие, часть выпускников рискуют получить

специальности, уже не востребованные рынком труда. С другой стороны, нарастает дисбаланс спроса и предложения на рынке труда, связанный с соотношением уровней профессионального образования. Таким образом, следует констатировать двойной структурный дисбаланс спроса и предложения рабочих мест на рынке труда: по уровню образования (начальное, среднее, высшее профессиональное образование) и в профессионально-квалификационном разрезе. В этих условиях значительно возрастает роль разного рода прогностических исследований системы профессионально-технического образования.

Изложение основного материала. В контексте проблемы прогнозирования развития системы профессионального образования важное теоретическое и методологическое значение имеют исследования, проведенные в Украине и странах СНГ, следующих научных направлений: противоречия развития начального профессионально-технического образования на современном этапе (В. Анисимов, Е. Бутко, В. Зайчук, Э. Зеер, И. Ликарчук, Н. Нычкало, В. Радкевич, И. Смирнов и др.); содержание начального профессионального образования (В. Головинов, С. Гончаренко, Р. Гуревич, В. Зайчук, И. Зязюн, В. Кремень, В. Леднев, А. Лейбович, В. Малышева, Г. Мещеряков, В. Радкевич, О. Щербак и др.); управление региональными и муниципальными системами образования (А. Глазунов, В. Золоторев, В. Мельниченко, В. Моисеенко, В. Харабет, Н. Шевчук); управление системой профессиональной подготовки незанятого населения и безработных (Н. Кравченко, К. Кязимов, П. Новиков, Е. Рыкова, М. Савина, В. Савченко, В. Скульская); прогнозирование развития систем образования (В. Байденко, Б. Гершунский, Н. Селезнева, А. Субетто и др.).

Следует отметить, что исследованию проблем педагогического прогнозирования посвящено достаточно много работ. Так, например, в исследованиях Т. Дымовой, В. Баландиной, А. Присяжной формализована структура педагогического прогнозирования. В этой структуре Т. Дымова выделила такие этапы: предпрогнозирование, собственно прогнозирование, постпрогнозирование. На этапе предпрогнозирования определяются цели, выбор объекта, субъекта, времени прогнозирования, выдвижение гипотез, анализ исходного состояния объекта, субъекта. В процессе собственно прогнозирования осуществляется сбор, а также классификация и систематизация информации об объекте, разрабатывается модель прогноза. Постпрогнозирование предполагает коррекцию педагогических решений [6, с. 129]. Этапы прогнозирования, выделенные В. Баландиным, включают анализ прогнозируемого процесса, выявление основных факторов изменения прогнозируемой величины, построение модели прогнозируемого процесса, оценку [2, с. 30]. Такие этапы, как предпрогнозную ориентацию, прогнозный диагноз, прогнозную перспективу, верификацию, коррективую выделила А. Присяжная [8, с. 57–59].

Вместе с тем в настоящее время недостаточно полно раскрыты методы прогнозирования развития системы профессионально-технического образования. **Целью данной статьи** является описание метода прогнозирования Форсайт и определение перспектив его использования для составления прогнозов развития системы профессионально-технического образования.

Прогнозирование системы образования следует рассматривать как предвидение будущих изменений в ее развитии в перспективе. Цель прогнозирования, которое включает набор методов и подходов, – наилучшим образом использовать накопленные знания об образовании для выбора приоритетных направлений его научно-инновационного развития [10]. Прогноз представляет собой вероятностную оценку будущих результатов и путей развития системы образования, а также ресурсов и организационных мероприятий, необходимых для его осуществления. Прогнозирование призвано решать двуединую задачу: с одной стороны, давать объективную, научно обоснованную картину будущего, опираясь на состояние системы в настоящем, а с другой – выбирать будущее направление деятельности с учетом прогнозных оценок. Наряду с этим важной задачей прогнозирования можно назвать выявление в настоящем тех факторов, которые будут влиять на исследуемый процесс в будущем.

Принципы прогнозирования меняются в зависимости от экономических условий, которые существуют на том или ином историческом этапе развития общества. В рыночных условиях среди основных принципов, на которых базируется прогнозирование, можно выделить следующие:

1) научная обоснованность прогноза, т. е. его разработка с помощью научных методов, с учетом закономерностей развития общества и системы образования;

2) непрерывность прогнозирования (прогноз должен постоянно корректироваться с учетом изменений ситуации в стране, экономике);

3) сочетание перспективного и текущего прогнозирования (данные виды прогнозирования осуществляются во взаимосвязи, но приоритет отдается перспективе);

4) согласованность прогнозов (каждый прогноз должен быть взаимосвязан со смежными прогнозами);

5) многовариантность, альтернативность прогноза (рекомендуется разрабатывать несколько вариантов прогноза, чтобы в случае изменения ситуации использовать наиболее подходящий. Как правило, составляется три варианта прогноза: оптимистический, пессимистический, реалистический);

6) выбор основных факторов (при прогнозировании должны быть учтены основные факторы, влияющие на систему образования, поскольку социально-экономические процессы являются сложными и учесть влияние всех факторов невозможно);

7) системность разработки прогноза (прогнозирование следует рассматривать, с одной стороны, как единую целостную систему, а с другой – как сложную систему, состоящую из отдельных, самостоятельных блоков);

8) верифицированность прогнозов (прогнозные оценки должны быть достоверны и обоснованны);

9) адекватность (максимальное приближение прогнозной модели к реальной действительности, тенденциям, закономерностям);

10) рентабельность (эффект от разработанного прогноза должен превышать затраты на его разработку) [5].

Развитие прогностики как науки в последние десятилетия привело к созданию множества методов, процедур, приемов прогнозирования, неравноценных по своему значению. По оценкам зарубежных и отечественных систематиков прогностики, уже насчитывается свыше ста методов прогнозирования, в связи с чем перед специалистами возникает проблема выбора методов, которые давали бы адекватные прогнозы для изучаемых процессов или систем [3; 4].

Как правило, указанные методы ориентируются на моделирование процессов развития образовательной системы и прогнозирование на этой основе ее количественных показателей с учетом ожидаемых демографических тенденций и оценки потребностей в специалистах для различных секторов экономики. Наиболее известными работами в этой области служат разрабатываемые Бюро статистики труда США прогнозы образования и занятости, используемые и отечественными авторами [7]. Прогнозы образования разрабатываются на 10 лет и охватывают такие показатели, как численность студентов по уровням образования, профессорско-преподавательского персонала, объемы финансирования и другие количественные индикаторы.

Прогнозы занятости также разрабатываются на десятилетний период. Они основываются на статистических данных и моделях расчета прогностических показателей для более чем 500 специальностей. В числе прогнозируемых индикаторов – численность занятых, изменения в численности занятых, число самозанятых, среднегодовые объемы открывающихся вакансий (в том числе новых рабочих мест). Эти данные представляются в разрезе уровней и категорий образования, требуемых для занятия соответствующих рабочих мест [9].

Другим примером проекта подобного рода является исследование влияния технологических и структурных изменений на перспективы занятости, проведенное Институтом перспективных технологических исследований Европейской Комиссии. Тем не менее подобные количественные прогнозы не охватывают важнейших качественных показателей, характеризующих такие важные факторы, как удовлетворенность работодателей качеством подготовки специалистов, спрос на те или иные навыки, знания и умения. Количественные прогнозы, как правило, не рассматривают вероятные сце-

нарии развития событий. Главным же недостатком таких оценок является предположение о «заданности» будущего, прогнозы носят характер предсказания, в них не рассматриваются различные варианты развития событий в их взаимосвязи с мерами образовательной политики, возможными сценариями экономического развития и т. д. [там же].

Для создания прогнозов, учитывающих указанные факторы, используется система методов, основанная на привлечении широкого круга экспертов и получившая название Форсайт (от англ. Foresight – предвидение). В ведущих странах мира Форсайт является одним из основных инструментов средне- и долгосрочного прогнозирования перспектив развития образования, социально-экономической сферы, науки, технологий и т.п. В рамках национальных программ Форсайт ведется систематическая работа по выявлению важнейших направлений развития науки и технологий на период до 25–30 лет и оценке их влияния на образование, экономику и общество. Проводятся также специальные исследования по методологии Форсайт, целиком посвященные проблемам развития образования. Активно развиваются работы по молодежному Форсайту с участием региональных властей и бизнеса. Уроки по Форсайту включаются в учебные программы средних школ, проводятся массовые соревнования, в рамках которых школьные команды разрабатывают подходы к решению практических проблем с использованием нестандартных идей и перспективных технологий [7].

Под Форсайтом понимается «... систематический процесс с привлечением многих участников, охватывающий сбор информации и опыта и формирование видения средне- и долгосрочного будущего и нацеленный на получение информации для принятия текущих решений и мобилизации совместных действий» [9, с. 67]. Форсайт предполагает использование самых разных методов, с помощью которых возможна интеграция знаний большого числа экспертов, представляющих заинтересованные стороны. В проектах, связанных с образованием, в качестве экспертов могут привлекаться сотрудники органов управления образованием, ученые, юристы, преподаватели, работодатели, сами учащиеся и их родители.

Существуют два основных подхода к определению Форсайта как метода прогнозирования: как проект по построению прогнозов, который предполагает использование нескольких методов прогнозирования; как самостоятельный метод прогнозирования. Это можно частично объяснить тем, что методика «Форсайт» изначально была разработана не для предвидения будущего, а как средство согласования позиций лиц, принимающих решения (ЛПР). Она представляет собой своеобразный «круглый стол», участники которого обмениваются своим видением перспектив развития тех или иных областей. Свободный формат дискуссии обеспечивает возможность высказать самые различные предположения и гипотезы, а также обсудить предполагаемые

последствия тех или иных событий и реакций на них. В итоге участники получают общее представление о перспективах развития и о действиях в той или иной ситуации. По сути дела, при таком подходе Форсайт можно рассматривать, скорее, как инструмент для выработки согласованного решения, чем как методику исследований. Со временем методика Форсайта была расширена за счет включения в нее сценарной работы, использования различных данных моделей, экспертных опросов и т.п., что позволило использовать ее как собственно метод прогнозирования [1].

Форсайт ориентирован на определение возможных вариантов развития будущего. Основой для оценки вариантов будущего являются экспертные оценки. Методология Форсайт вобрала в себя десятки традиционных и новых экспертных методов. При этом происходит их постоянное совершенствование, отработка приемов и процедур, что обеспечивает повышение обоснованности предвидения перспектив научно-технического и социально-экономического развития. Основной вектор развития методологии направлен на более активное и целенаправленное использование знаний экспертов, участвующих в проектах. Как правило, в форсайт-проектах применяется комбинация различных методов, в числе которых – экспертные панели, метод Дельфи, SWOT-анализ, мозговой штурм, построение сценариев, технологические дорожные карты, деревья релевантности, анализ взаимного влияния и др. Чтобы учесть возможные варианты и получить полную картину, привлекается, как правило, значительное количество экспертов. Например, в долгосрочных прогнозах научно-технологического развития, проводимых в Японии каждые пять лет, принимает участие не менее 2-х тыс. экспертов, которые представляют важнейшие направления развития науки, технологий и техники, а в аналогичном южнокорейском проекте участвовали более 10-ти тыс. экспертов [11].

Следует отметить, что Форсайт ориентирован не только на определение возможных альтернатив, но и на выбор наиболее предпочтительных из них. В процессе выбора применяются различные критерии для определения наиболее удобных вариантов. Так, при выборе критических технологий часто используется критерий достижения максимального экономического роста, а при определении перспектив развития отрасли – выявление потенциальных рыночных ниш и выбор технологий, позволяющих максимально быстро разработать конкурентоспособные продукты для возникающих рынков. Выбор стратегии производится с помощью широких экспертных консультаций, что позволяет предвидеть и учитывать самые неожиданные пути развития событий.

Одна из особенностей прогнозирования с использованием методов Форсайт состоит в том, что основные прогнозы, как правило, формируются узким кругом экспертов, что, впрочем, не мешает привлекать значительное число экспертов для их оценки и в большинстве случаев

ассоциируются с предсказаниями малоуправляемых событий (экономических кризисов разной степени интенсивности и масштабов, колебаний курсов валют, ценных бумаг и т.п.). В рамках Форсайта речь идет в первую очередь об оценке возможных перспектив инновационного развития, связанных с прогрессом науки и технологий, очерчиваются возможные технологические и социально-экономические горизонты, которые могут быть достигнуты при вложении определенных средств и организации систематической работы, а также вероятные эффекты для экономики и общества.

Во-вторых, Форсайт всегда подразумевает привлечение (часто путем проведения интенсивных взаимных обсуждений) значительного количества экспертов из смежных с прогнозируемой сфер деятельности, в той или иной степени связанных с тематикой конкретного форсайт-проекта. В ряде случаев проводятся и опросы определенных групп населения (жителей региона, представителей определенных профессий или групп профессий, молодежи и т. д.), непосредственно заинтересованных в решении проблем, обсуждающихся в рамках проекта. Основное же отличие Форсайта от традиционных методов прогнозирования состоит в нацеленности на разработку практических мер по приближению выбранных стратегических ориентиров к намеченным целям.

Технология проведения Форсайта предполагает выбор целевой установки (технологическая или социально-экономическая направленность прогноза); определение видения будущего региона (отрасли), определение круга отраслей (предприятий, учреждений и т. п.), которые смогут составить основу стратегического развития; прогноз перспектив развития тех отраслей, которые выбраны для Форсайта; прогноза результатов фундаментальных научных исследований в выбранных сферах; прогнозирование развития новых технологий; прогнозирование выхода на рынок принципиально новых видов продукции (услуг) и т. п. Далее результаты прогноза сопоставляются с известными или экспертно установленными результатами развития исследований, разработок и инноваций в мире в целом, что позволяет оценить потенциальную перспективу для собственных производителей инновационной продукции и принять решение о поддержке наиболее эффективных направлений исследований и разработок. Обсуждение результатов прогнозирования и выбора приоритетов исследований с участием общественности позволяет включать в состав приоритетов наиболее важные социальные задания.

Алгоритм использования метода Форсайт предполагает поэтапное выполнение ряда процедур:

1. Выявление видения будущего исследуемой проблемы (развитие региона, отрасли производства, системы образования и т. п.) разными слоями общества (наука, бизнес, правительство, население и т. п.);

2. Оценка потребностей объекта прогнозирования;
3. Мониторинг состояния исследований и разработок в данном направлении;
4. Формирование групп экспертов;
5. Опрос экспертов (в несколько этапов), обработка его результатов;
6. Выбор приоритетных направлений с учетом полученной на первом этапе информации, оценки рынков и потребностей региона (отрасли, системы образования и т.п.);
7. Организация общественного обсуждения макета Форсайта;
8. Утверждение и распространение результатов Форсайта [11].

Одним из направлений повышения эффективности функционирования системы профессионально-технического образования в Украине является использование методов прогнозирования с тем, чтобы определить основные изменения, которые необходимо в нее внести с учетом перспектив развития как экономики в целом, так и определенных ее отраслей.

Составление реалистичных прогнозов предполагает наличие достоверной информации о состоянии системы профессионально-технического образования в Украине. Кстати, до 1995 г. в статистических отчетах отражались показатели по учреждениям профессионально-технического образования, которые находились в подчинении Министерства образования Украины. Начиная с 1995 г., статистическая отчетность по системе ПТО, кроме профессионально-технических учебных заведений (ПТУЗ), подчиненных Министерству образования, стала включать также ПТУЗ, находящиеся в подчинении других министерств и ведомств, а также функционирующие при учреждениях исполнения наказаний. Как следствие, начиная с 1995 г., динамика основных показателей системы ПТО не отражает в полном объеме изменений, которые происходят с численностью ПТУЗ и контингентом учащихся, подчиненными Министерству образования и его правопреемникам. Если проанализировать такие показатели, как число ПТУЗ и контингент учащихся, которые подаются в официальных статистических сборниках и которые отражены в статистике МОНМС Украины, то расхождения в показателях довольно значительны. Трудно сказать, исходя из каких прогнозов принимаются решения о развитии системы профессионально-технического образования в Украине, но динамика ее развития не соответствует динамике ВВП. Начиная с 1992 г., система профессионально-технического образования имеет стойкую тенденцию к сокращению и не соответствует положительной динамике ВВП (см. рис. 1). Как следствие, экономика страны испытывает дефицит квалифицированных рабочих кадров. Одним из средств разрешения данного противоречия может стать использование Форсайт-методов для прогнозирования перспектив развития системы профессионально-технического образования.

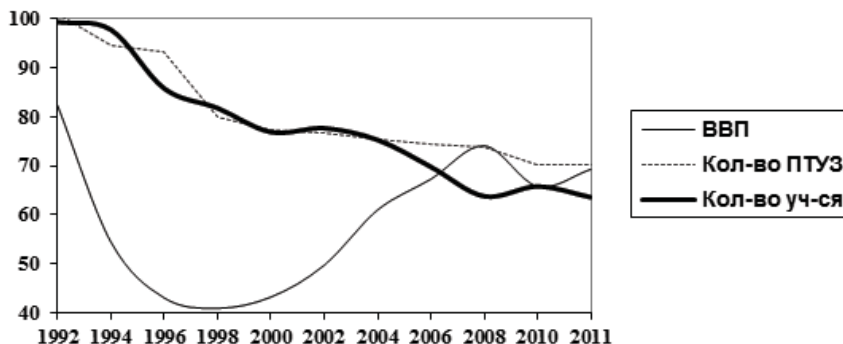

Рис. 1. Динамика ВВП, количества ПТУЗ и контингента учащихся по сравнению с 1990 г. (в %)

Заключение. Сказанное позволяет сформулировать следующие выводы: развитие системы профессионально-технического образования Украины не соответствует динамике ее ВВП, что является одной из причин дефицита квалифицированных рабочих кадров; одним из средств разрешения данной проблемы является прогнозирование численности профессионально-технических учебных заведений и их отраслевой структуры в соответствии с перспективами развития экономики Украины; одним из перспективных методов прогнозирования является Форсайт, но его использование с целью прогнозирования развития профессионально-технического образования предполагает разработку соответствующего алгоритма.

Литература

1. Афанасьев Г. Э. Что такое Форсайт? Попытки определения / Георгий Эдгардович Афанасьев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://stra.teg.ru/library/global/Prognoz/foresight/4>.
2. Баландин В. И. Психолого-педагогические основы прогнозирования в спорте : дис.... д-ра пед. наук / В. И. Баландин. – СПб., 2000. – 359 с.
3. Бурдо А. И. К вопросу систематизации методов и алгоритмов прогнозирования / А. И. Бурдо, Э. Е. Тихонов // Материалы межрегионал. конференции «Студенческая наука – экономике научно-технического прогресса». – Ставрополь: СевКав ГТУ, 2001. – С. 33–34.
4. Владимирова Л. П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка: учеб. пособ. / Л. П. Владимиров. – М.: Издат. Дом «Дашков и К», 2000. – 308 с.
5. Гершунский Б. С. Образовательно-педагогическая прогностика: теория, методология, практика : учеб. пособ. / Б. С. Гершунский. – М. : Флинта; Наука, 2003. – 764 с.

6. Дымова Т. В. Обучение будущих учителей педагогическому прогнозированию: дис.... канд. пед. наук / Т. В. Дымова. – Астрахань, 1998. – 203 с.
7. Методы, модели и системы прогнозирования регионального развития: учеб. пособ. / под ред. Г. Р. Хасаева. – М. : Академия, 2006. – 380 с.
8. Присяжная А. Ф. Педагогическое прогнозирование в системе непрерывного педагогического образования : методология, теория, практика: дис.... д-ра пед. наук : 13.00.08 / А. Ф. Присяжная. – Челябинск, 2007. – 380 с.
9. Соколов А. В. Долгосрочное прогнозирование тенденций развития образования методами Форсайт / А. В. Соколов // Вопр. образования. – 2004. – №3. – С. 66–76.
10. Тодосийчук А. В. Прогнозирование развития системы образования / А. В. Тодосийчук // Образование в документах. – 2008. – №7. – С. 23–37.
11. Юргенс И. Русский Foresight / Игорь Юргенс // Рос. газета. – 2006. – №4128 – 26 июля.

Реферат

ПРОГНОЗУВАННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ МЕТОДАМИ ФОРСАЙТ

Дмитро Закатнов

У статті розглянуто перспективний метод прогнозування розвитку соціально-економічних систем – метод Форсайт, що може застосовуватися й для прогнозування перспектив розвитку системи професійно-технічної освіти. Даний метод прогнозування орієнтований на визначення можливих варіантів розвитку майбутнього, а основою їх оцінювання є експертні оцінки. Використання методу Форсайт дає змогу оцінити насамперед перспективи розвитку певної системи, соціально-економічний ефект, що очікується, спрогнозувати можливі технологічні й соціально-економічні переваги, які можуть бути досягнуті за умови вкладення певних коштів та реалізації відповідних заходів тощо. Технологія прогнозування з використанням даного методу передбачає вибір цільової настанови (технологічна, соціально-економічна або інша спрямованість прогнозу); визначення бачення майбутнього соціально-економічної системи чи її підрозділу (регіон, галузь, сфера освіти й т.д.), визначення кола об'єктів (підприємств, установ і т.п.), які зможуть стати основою стратегічного розвитку; прогноз перспектив розвитку обраних систем; прогноз результатів фундаментальних наукових досліджень в обраних сферах; прогнозування розвитку нових технологій; прогнозування виходу на ринок принципово нових видів продукції або послуг тощо.

Починаючи від 1992 р., система професійно-технічної освіти має стійку тенденцію до скорочення й не відповідає динаміці ВВП. Як наслідок, економіка країни відчуває постійний дефіцит кваліфікованих робочих кадрів.

Одним із засобів вирішення даної суперечності може стати використання методу Форсайт для прогнозування перспектив розвитку системи професійно-технічної освіти відповідно до тенденцій розвитку економіки нашої країни.

***Ключові слова:** метод Форсайт, розвиток професійно-технічної освіти, оцінка перспективи розвитку, прогноз переваг.*

Abstract

FORECASTING OF TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF VOCATIONAL TRAINING BY METHODS FORSYTE

Dmitriy Zakatnov,

Ph.D. in Pedagogy, Senior research fellow, Head of the Laboratory for career guidance and training. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

In article the perspective method of forecasting of development of various social and economic systems – a method Forsyte who can be applied and to forecasting of prospects of development of system of vocational training is considered. The given method of forecasting is focused on definition of possible variants of development of the future, and a basis for an estimation of variants of the future are expert estimations. Use of a method of Forsyte allows to estimate, first of all, prospects of development of certain system, future social and economic effect, to predict possible technological and social and economic advantages which can be reached at an investment of certain means etc. The technology of forecasting with use of the given method assumes a purpose choice (technological, social and economic or other orientation of the forecast); Definition of vision of the future of certain social and economic system (region, branch, an education sphere etc.), definition of a circle of objects (the enterprises, establishments, etc.) which can make a basis of strategic development; the forecast of prospects of development of the chosen systems; the forecast of results of fundamental scientific researches in the chosen spheres; forecasting of development of new technologies; forecasting of an exit for the market of essentially new kinds of production or services etc.

Since 1992 the vocational training system has the proof tendency to reduction and mismatches dynamics of gross national product. As consequence, the national economy tests constant deficiency of qualified workers of shots. Use Forsyte-methods for forecasting of prospects of development of system of

vocational training according to tendencies of development of economy can become one of means of the permission of the given contradiction.

Keywords: *method Forsyte, development of vocational education, evaluation of prospects, benefits of forecast.*

References

1. Afanasev G. E. Chto takoe Forsayt? Popyitki opredeleniya / Georgiy Edgardovich Afanasev [Elektronnyy resurs]. – Rejym dostupa: <http://strateg.ru/library/global/Prognoz/foresight/4>.
2. Balandin V. I. Psihologo-pedagogicheskie osnovy prognozirovaniya v sporte : dis.... d-ra ped. nauk / V. I. Balandin. – SPb., 2000. – 359 s.
3. Burdo A. I. K voprosu sistematizatsii metodov i algoritmov prognozirovaniya / A. I. Burdo, E. E. Tikhonov // Materialy mezhhregional. konferentsii «Studencheskaya nauka – ekonomike nauchno-tehnicheskogo progressa». – Stavropol: SevKav GTU, 2001. – S. 33–34.
4. Vladimirova L. P. Prognozirovanie i planirovanie v usloviyah rynka: ucheb. posobie / L. P. Vladimirova. – M.: Izdat. dom «Dashkov i K», 2000. – 308 s.
5. Gershunskiy B. S. Obrazovatelno-pedagogicheskaya prognostika: teoriya, metodologiya, praktika : ucheb. posobie / B. S. Gershunskiy. – M. : Flinta; Nauka, 2003. – 764 s.
6. Dymova T. V. Obuchenie buduschih uchiteley pedagogicheskomu prognozirovaniyu: dis. ... kand. ped. nauk / T. V. Dymova. – Astrakhan, 1998. – 203 s.
7. Metody, modeli i sistemy prognozirovaniya regionalnogo razvitiya: Ucheb. posobie / pod red. G. R. Hasaeva. – M. : Akademia, 2006. – 380 s.
8. Prisyazhnaya A. F. Pedagogicheskoe prognozirovanie v sisteme nepreryvnogo pedagogicheskogo obrazovaniya : metodologiya, teoriya, praktika: dis.... d-ra ped. nauk : 13.00.08 / A. F. Prisyazhnaya – Chelyabinsk, 2007. – 380 s.
9. Sokolov A. V. Dolgosrochnoe prognozirovanie tendentsiy razvitiya obrazovaniya metodami Forsayt / A. V. Sokolov // Vopr. obrazovaniya. – 2004. – №3. – S. 66–76.
10. Todosiychuk A. V. Prognozirovanie razvitiya sistemy obrazovaniya / A. V. Todosiychuk // Obrazovanie v dokumentah. – 2008. – №7. – S. 23–37.
11. Yurgens I. Russkiy Foresight / Igor Yurgens // Ros. gazeta. – 2006. – №4128. – 26 iula.

**СВІТОГЛЯДНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ
РОБІТНИКІВ У КОНТЕКСТІ СИСТЕМНИХ ЗМІН**

Марія Карп'юк

Реферат

У статті розкрито значення для успішної професійної реалізації майбутніх кваліфікованих робітників їх світоглядної компетентності в умовах системних змін, що проявляються не лише в соціально-економічних трансформаціях, а й зміні методологічно-світоглядної парадигми. Здійснено аналітичний огляд науково-методичних джерел, чим засвідчується, що проблема світоглядної компетентності є актуальною, незважаючи на наявні розвідки вітчизняних та зарубіжних учених.

Обґрунтовано, що входження людства в XXI століття супроводжується грізними глобальними проблемами. Тому закономірно, що основна увага всіх соціальних структур, усіх освітніх закладів і установ концентрується навколо проблеми людини, її природи, її деструктивного впливу на середовище свого існування. Визначено зміст поняття «світоглядна компетентність», що є багатокомпонентним, між складовими якого існує синкретична єдність. Враховано, що XXI століття оголошено ЮНЕСКО «століттям освіти». Модель освіти XXI століття має формувати на основі здобутків фундаментальних наук новий тип світогляду (ноосферо-синергетичний, цілісно-холістичний, інтегрально-космогалактичний, позитивно-високочастотний), нову поведінкову домінанту майбутнього носія будь-яких професійних знань. Така інноваційна трансформація забезпечується насамперед оновленням змісту й педагогічних технік та методів функціонування професійної освіти.

Ключові слова: *свідомість, світогляд, світоглядна компетентність, фрактал, інноваційні знання, багаторівневість, синергія, субформи, холістичний, ноосферний, саногенний, інтегральний, матриця, інтеракція, енерго-інформаційний, резонанс.*

Постановка проблеми. Входження людства у XXI століття позначене грізними глобальними проблемами. Тому закономірно, що основна увага всіх соціальних структур, усіх освітніх закладів і установ концентрується навколо проблеми людини, її природи, її деструктивного впливу на середовище свого існування, адже з кожним днем стає більш ніж очевидним факт того, що земна цивілізація стоїть перед проблемою виживання. Отже, непомітно для великої кількості землян людство підійшло до порогу, за яким потрібна й нова свідомість, й нова моральність, й нове ставлення один до одного, й новий рівень знань про внутрішні сили особистості, її генетичний потенціал, й нове цілісне (холістичне, ноосферне, саногенне, позитивне) мислення та розуміння Законів, за якими функціонує Всесвіт,

частиною якого є Земля та земне людство; й нове прочитання причинно-наслідкових взаємозв'язків. Серед багатьох проблем, які висуває перед освітянами сьогодення з урахуванням вимог майбутнього, професійна освіта є необхідною умовою, щоб дати Україні шанс еволюціонувати до миру, гармонії, толерантності, свободи, творчої реалізації професійної молоді в умовах соціальної справедливості. Не випадково Н. Ничкало [12, с. 3–10] наголошує на тому, що початок третього тисячоліття супроводжується загостренням актуальних для суспільства проблем – духовно-екологічних, науково-філософських, мистецько-релігійних, технологічних, фінансово-економічних, медично-валеологічних, інформаційно-комп'ютерних, соціально-культурних та ін. Важко не погодитися також з думкою В. Андрущенко, що наше освітянське поле рясніє пустоцвітом різноманітних міфів: завищених самооцінок, фантастичних проєктів, безпідставного самозвеличення і надмірного самозаспокоєння. Ці міфи, більшість яких сформувались ще за колишнього СРСР, заважають справі вироблення надійних світоглядних орієнтирів. Як пута на ногах, вони стримують конструктивний рух соціуму, спрямований на розв'язання питань сьогодення. Щоб стати на надійний ґрунт реальності, ми зобов'язані спільними зусиллями пройти чесно й відповідально етап очищення та звільнення освіти від ілюзій і міфів [1, с.25].

Актуальність дослідження мотивується багатьма принциповими факторами, зокрема: а) кризовим станом розвитку людства; б) звужено-фрагментарним розумінням природи людини, що традиційно продукується в антропологічній, філософській, соціологічній, освітянській та психолого-педагогічній літературі; в) вульгарно-меркантильною й агресивно-споживацькою психологією нашого сучасника; г) знеціненням та ігноруванням етнокультурних цінностей і традицій; г) фрустрацією масової свідомості; д) фізично-психологічною деградацією молоді, що проявляється в самогубствах, душевних захворюваннях, пияцтві, вживанні наркотиків, знеціненні морально-етичних норм поведінки в суспільстві, на виробництві, в родині; зростанні наркозалежності, в різноманітних маніакальних насильствах, збоченнях, звірствах; е) криміналізацією соціально-економічних відносин у суспільстві; є) антагонізацією соціально-правових структур, організацій, інституцій тощо.

Мета статті – обґрунтувати значення для успішної професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників їх світоглядної компетентності в умовах системних змін, що проявляються не лише в соціально-економічних трансформаціях, а й у зміні методологічно-світоглядної парадигми.

Аналіз наукових досліджень. Досвід, нагромаджений у сфері знань про світогляд, є унікальним і практично не має меж. Кожна епоха додавала

до розуміння суті поняття «світогляд» щось нове, розширюючи сфери його впливу й важливості в життєдіяльності людини. Нині феномен світогляду, що є основою максимально повного розкриття потенціалу особистості, її професійної діяльності, фундаментом якості її життєреалізованості, намагаються осмислити та найбільш повно охарактеризувати вчені різних наукових галузей – філософи, психологи, педагоги, лінгвісти, представники фундаментальних наук. Сучасними дослідженнями цього феномена є праці науковців: В. Вернадського, О. Потебні, О. Чижевського, Р. Штайнера, Г. Костюка, С. Максименка, М. Варія, Л. Божович, М. Баришевського, Б. Ананьєва, О. Донченко, Т. Куна, К. Попера, А. Маслоу, Г. Балла, І. Зязюна, С. Кримського, В. Лутая, В. Кременя, В. Табачковського, Т. Тюріної, Л. Скворцова, В. Шинкарука, В. Малахова, А. Азархіна, А. Касьяна, О. Рудницької, В. Казначеева, Е. Спіріна, Г. Шипова, Є. Кулика, П. Лузана, Р. Арцишевського, С. Гончаренка, С. Пальчевського, Л. Скуратівського, М. Євтуха, В. Мадзігона, В. Рибалки, М. Корнева, Є. Бистрицького, Б. Гершунського, Ф. Лазарева та ін.

Виклад основного матеріалу. Світогляд – це система узагальнених поглядів на Всесвіт, на природу й суспільство, на місце людини в цих життєпросторах, на ставлення людей до навколишньої дійсності, а також зумовлені цими поглядами їх переконання й принципи пізнання. Будучи динамічно змінним інтелектуальним гомеостазом особистості, він формується впродовж усього життя на основі засвоєння людиною природничо-наукових, фольклорно-міфологічних, соціально-історичних, технічно-технологічних, інформаційно-комп’ютерних, космопланетарних та філософських знань, а також умов життя. Світогляд визначає погляди особистості людини на навколишній світ, її смаки, інтереси, систему цінностей, бажань і прагнень, впливає на моделі поведінки, ставлення до власного розвитку, до праці тощо.

Світоглядна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників – це специфічна інтегральна властивість особистості максимально багатогранно сприймати й перетворювати свою космогенетичну, гендерну, особистісно-індивідуальну й соціально-професійну здатність на необхідну для неї матеріальну форму, адекватну соціальному характеру суспільної діяльності. Світоглядна компетентність – це інтегральна багатовекторна й багатоаспектна ціннісно-орієнтаційна якість майбутнього кваліфікованого робітника, на основі якої здійснюється індивідуальне самоуправління в процесі його життєреалізації. Увага до світоглядної компетентності посилюється з огляду на потребу вводити в практику професійної діяльності з професійною молоддю здобутки інноваційних знань. Як уже зазначалося, уся земна цивілізація, як, зрозуміло, й система освіти, включаючи й професійну, перебувають у глибокій кризі. З метою її подолання ХХІ ст. оголошене ЮНЕСКО «століттям освіти». Триває пошук більш ефективної

моделі освіти XXI століття. Зрозуміло, що вона має формувати на основі здобутків фундаментальних наук новий тип світогляду (ноосферо-синергетичний, цілісно-холістичний, інтегрально-космогалактичний, позитивно-високовібраційний), нову поведінкову домінанту майбутнього носія будь-яких професійних знань.

Наприкінці 90-х рр. XX ст. представники фундаментальних наук встановили такі принципові факти, які кардинально впливають на наш світогляд та істотно поглиблюють світоглядну компетентність.

Відтак, прийшов час усвідомити, що ми діємо в інтерактивній живій реальності, де, змінюючи в процесі спостереження будь-якого явища свій внутрішній простір, внутрішній світ,— свої думки, почуття, емоції, переконання,— ми змінюємо й світ, який нас оточує. Важливо звільнитися від змертвілих ідеологем, догматів і стереотипів минулого й уводити в практику професійної діяльності з майбутніми кваліфікованими робітниками інноваційні знання, отримані на основі сучасних здобутків прогресивної науки: керуватися тим, що нас оточує поле розумної енергії, яка заповнює те, що здається нам пустим простором. Більше того, це поле реагує на нас й водночас перебудовується під нашим впливом.

Проблема світоглядної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників актуальна й з огляду на поглиблення знань щодо природи самої людини, адже — 1. Людина — відкрита система, якій властива саморегуляція й самоорганізація. 2. Основою структурно-системної організації, функціонування й управління є фрактал. Це означає, що людський організм володіє властивістю самоподібності на різних рівнях системної багаторівневої ієрархії і свідчить про «голографічність» її інформаційних систем, зокрема головного мозку. Інформаційна складова кожної окремої клітини людини впливає як на всі субформи (тканини, органи, підсистеми і т. п.), так і на організм людини в цілому. 3. Елементи, що систематизують інформаційні взаємозв'язки, існують у всіх органах і системах організму. 4. Взаємодія середовища й організму людини відбувається через резонанс зовнішніх і внутрішніх коливальних процесів. 5. Сприйняття інформації здійснює «тіло» через органи почуттів, а мозок фільтрує й аналізує інформаційно-обмінні процеси. 6. Здоровий організм відзначається стійкістю інформаційних зв'язків як між різними функціональними системами організму, так і всередині кожної системи й підсистеми. 7. Показником стійкості інформаційної взаємодії є синхронізація власних коливальних процесів, що мають електромагнітну природу (15, с.245–246).

Враховуючи сказане, спробуємо системно окреслити елементи принципової новизни, які вже реально досить чітко простежуються з огляду на нове прочитання багатомірної природи людини в контексті енерго-інформаційної єдності із зовнішнім світом. Синергетична методика такого підходу до світоглядної компетентності лише формується, але вже сьогодні можна окреслити деякі світоглядні трансформації.

Оновлення засад світоглядної парадигми необхідне, щоб здійснити корекцію перетворюючої (по суті, руйнівної) діяльності людини, в тому числі в освітянській сфері, спрямувати цю діяльність з деструктивного шляху на конструктивний. До основних засад світоглядної компетентності, що мають бути критеріями оцінювання фактів, явищ, подій повсякденного життя, професійної діяльності, належать принципи: цілісності, відкритості, гармонійності, етичності, еволюційності та оптимістичності світосприймання. Ці засади, що не суперечать синергетичній логіці, є тим фундаментом, на основі якого має зводитися внутрішній храм особистості майбутнього кваліфікованого робітника. Коротко схарактеризуємо їх.

Цілісність світосприймання – це несуперечливість інтелектуально-емоційного образу світу, розуміння закону всеєдності, відчуття нерозривної єдності з родиною, з рідним народом, людством, природою і Всесвітом. Його потрібно формувати цілеспрямовано й систематично, усім змістом національної, європейської та світової культури, пояснюючи учням ПТНЗ, що корені зла, від якого ми потерпаємо, приховуються в тому, що люди розрізнені релігійними та політичними догматами, національним і особистим егоїзмом, недостатньою світоглядною компетентністю. Відновлення ієрархічного зв'язку з Цілим – це логічний вихід з тупика. А для цього потрібна відкритість – інтелектуальна й емоційна.

Відкритість – це усвідомлення відносності наших наукових уявлень про світ, тому наукова картина світу постійно змінюється й надалі буде змінюватися. Відкритість свідомості – це поступове, але невпинне поглиблення й розширення світоглядної компетентності. Світоглядна відкритість – це і здатність бачити факти та ситуації очима іншого, хоч він і сприймає світ інакше; це й готовність неупереджено вислуховувати іншу думку, це й уміння визнати свою некомпетентність; це й усвідомлення залежності власного блага від блага загальнонародного тощо. Формування відкритості світоглядної компетентності – одна з граней відновлення втраченого зв'язку з Цілим – народом, людством, природою, Землею, Всесвітом.

Етичність світоглядної компетентності – це відмова від проголошеного радянським режимом морального релятивізму (класової моралі, відносності її норм) і визнання загальнолюдських етичних цінностей як базових законів і норм суспільного розвитку, еволюції Всесвіту. Учні ПТНЗ – майбутні кваліфіковані робітники – мають розуміти, що етичність світоглядної компетентності найповніший свій вияв знаходить у любові, що є не лише почуттям, а й всеосяжною енергією. Через неї ми найповніше маємо можливість відчувати свою співпричетність до буття, до всеєдності з ним.

Еволюційність світоглядної компетентності виразно простежується за умови скерованості майбутніх кваліфікованих робітників на самопізнання

і саморозвиток, самоконтроль та самовиховання, самоуправління й професійну самореалізацію, що повинні спиратися на усвідомлення еволюційної природи Всесвіту, його невинного розвитку. Учні ПТНЗ мають розуміти, що основне покликання людини – це сприяти еволюції через особисте самовдосконалення, через розвиток у собі духовного начала, досягнення індивідуальної гармонії духу й тіла. Важливо, щоб учні зацікавилися і спрямували свою енергію на розкриття й реалізацію особистісних космогенетичних потенціалів. Зазначені принципи світоглядної компетентності мають сприяти становленню основи для оптимістичного погляду на суть життя, особистісну життєтворчість «тут і тепер»; для віри у власне покликання, особисту місію.

Зміст поняття «світоглядна компетентність» представлений передусім такими компонентами, як: 1) світовідчуття; 2) світосприймання; 3) світоспоглядання; 4) світорозуміння; 5) світооцінювання; 6) світоузагальнення; 7) вибір моделі поведінки; 8) вибір системи цінностей; 9) вибір технік, засобів і методів для самореалізації; 10) духовно-інтелектуальна робота, спрямована на самопізнання; 11) гармонійна взаємодія із зовнішнім світом; 12) якісна самореалізація.

Між усіма цими компонентами існує тісна єдність. Досить часто деякі з них (світовідчуття, світосприймання, світоспоглядання, світорозуміння) сприймаються як синоніми. Та, зрозуміло, між ними є тонкі смислові відмінності. Адже людина будь-якого фаху розкриває свій потенціал і утверджує себе в предметному світі не лише за допомогою мислення, а й за допомогою всіх своїх пізнавальних здібностей. Цілісне усвідомлення й переживання реальності у формі відчуттів, сприймань, уявлень та емоцій, утворюють світовідчуття, світосприймання і світоспоглядання. Світорозуміння – сукупність певних знань про світ – є лише понятійним аспектом світоглядної компетентності. Світосприймання, як правило, конкретно виражається в певних ідеалах, моделях, образах реальності, що формуються в практичному житті, мистецтві, літературі, науці, релігії. Світоглядна компетентність співвідноситься з поняттям «ідеологія», але вони не збігаються за своїм змістом: ідеологія охоплює лише соціальні явища. Світоглядна ж компетентність репрезентує образ у світомисленні людини усіх аспектів реальності, включаючи й розуміння образу самої себе та інших.

Світоглядна компетентність має великий практичний життєвий смисл, бо впливає на моделі особистісної поведінки, на ставлення людини до праці, до інших людей у суспільстві; на характер життєвих устремлінь і прагнень; на побут й поведінку в родині; смаки, інтереси, цінності впродовж життєвої та професійної самореалізації. Це своєрідний духовно-інтелектуальний гомеостаз, через який сприймається все навколишнє, аналізується, відбирається, переживається та реалізовується певною мірою з опорою на індивідуальні цінності особистості майбутнього кваліфікованого робіт-

ника. Чітка духовно-інтелектуальна визначеність професійної молоді на основі світоглядної компетентності допомагає за будь-яких випробувань зберігати самоволодіння, мобільність, зібраність, внутрішню дисциплінованість, мужність, зосередженість, сконцентрованість на головному. Крім того, лише сформована світоглядна компетентність сприяє виформуванню такої надтонкої здатності особистості, як совість, що актуалізує здібності й потенціал душі до розуміння та виконання моральних обов'язків, самоконтролю, самооцінки власних вчинків. Згідно з теорією З. Фрейда, совість – це внутрішнє сприйняття неприпустимості певних бажань з акцентуванням того, що подібна неприпустимість безсумнівна й не потребує доказів та мотивування. Це підтверджують і вітчизняні вчені (14, с. 503).

Становлення світоглядної компетентності проходить, як мінімум, три базових етапи. 1. Процес систематизації й інтеграції знань, умінь та навиків. 2. Ступінь досягнення психологічної, моральної, соціально-політичної, духовно-екологічної і валеологічної зрілості. 3. Конкретні показники реалізації основної професійної та життєвої мети, яку особистість ставить перед собою. Світоглядна компетентність – багатогранний і багатомірний продукт не лише виховання як цілеспрямованої діяльності професійної освіти та суспільства в цілому, а й результат впливу навколишнього середовища та активної, послідовної, систематичної діяльності особистості, спрямованої на самовиховання, самостановлення, саморозвиток, самоконтроль, самопізнання, самоствердження, самореалізацію тощо.

Криза цивілізації не є чимось випадковим і зовнішнім щодо людини й людства в цілому: вона є наслідком фрагментарного, сегментованого бачення людиною реальності. Це конкретний результат застосування недопустимих технологій у формуванні членів соціуму через освітню вузькопредметність, фрагментарність у розумінні себе й світу навколо. Йдеться про те, що замість технології формування цілісної особистості та її головної здатності до цілісного вольового просвітленого самоуправління хтось уміло закладав у відтворення поколінь народу (й народів) еталон особливого сорту «напівлюдини» з глибоко розщепленою й відстороненою від реальної дійсності психікою, глибоко пасивною в соціокосмічному плані та «нафаршированою» відірваними від життя формально-ілюзорними стереотипами, лозунгами, ідеологемами, мертвонародженими постулатами.

Світоглядна компетентність, перебуваючи у найтіснішому взаємозв'язку з іншими типами компетентностей (соціальна, психологічна, професійна тощо), спрямовується на вивчення і врахування усіх чинників, які діють у реальній дійсності, зокрема:

1. Мегафактори: космос, планета, світ;
2. Макрофактори: країна, етнос, ментально-культурні традиції, суспільство, держава;
3. Мезофактори: регіон, засоби масової комунікації, субкультури, тип населення (сільське населення, місто, маленьке містечко, хутір);

4. Мікрофактори: сім'я і сімейне виховання, сусідство, групи однолітків, релігійні організації та релігійне виховання, виховні місцеві організації, соціальне виховання, контркультурні організації, мікросоціум.

Світоглядна компетентність інтегрує знання, уміння, навички, відношення (ставлення), емоції, почуття, сукупність цінностей, ціннісні орієнтації, мотивації, потреби, цілі (мотиви), що є базовими маркерами при діагностуванні якості сформованості майбутніх кваліфікованих робітників.

Світоглядна компетентність є основою для того, щоб майбутні кваліфіковані робітники могли усвідомлювати: 1. Модель стратифікованого суспільства, ієрархічну взаємозалежність і взаємозв'язаність усіх систем і підсистем; 2. Багатомірну природу світу та людини, їх енерго-інформаційну цілісність; 3. «Чому» й «для чого» учні та студенти обирають і реалізують певну професію, на досягнення чого вона спрямовується; 4. Внутрішні сили й механізми, що рухають особистість сходишками ділової кар'єри; 5. Які індивідуальні та психосоціальні механізми й чинники прискорюють чи уповільнюють переміщення кваліфікованих робітників по лінії своєї кар'єри; 6. Соціально-психологічні умови, які зумовлюють швидку чи повільну, конструктивну чи деструктивну професійну самореалізацію.

Світоглядна компетентність сприяє становленню цілісного мислення майбутніх кваліфікованих робітників, а також допомагає враховувати: 1. Взаємозв'язок космобіологічного, психологічного й соціально-гендерного в людині; 2. Не тільки статичний стан, а й поведінку, діяльність особистості майбутнього кваліфікованого робітника з реалізації своєї ділової кар'єри; 3. Ділове просування професійної молоді, зіставляючи та порівнюючи з іншими процесами, зокрема, з соціалізацією, адаптацією, синхронізацією, гармонізацією та резонуванням з енерго-інформаційним простором (матриця Буття); 4. Можливість проектування ділової кар'єри впродовж усієї трудової життєдіяльності кваліфікованих робітників; 5. Вплив на ділову кар'єру навколишнього природного й соціального середовища, зокрема реальної виробничої ситуації в країні; 6. Сили, що ситуативно впливають на «кар'єрну» поведінку робітника, а також механізм вибору тієї чи іншої індивідуальної кар'єри.

Світоглядна компетентність сприяє формуванню в майбутніх кваліфікованих робітників зрілої системи самоконтролю, самоаналізу й самооцінки із врахуванням основних аспектів психіки, наприклад: 1. Яким чином ми взаємодіємо з навколишнім світом і куди спрямовуємо свою енергію? 2. Якого роду інформацію сприймаємо насамперед і найлегше? 3. Як ми приймаємо рішення? 4. Визнаємо ми за краще жити в упорядкованому життєвому просторі, чи в більш вільному, динамічному?

Світоглядна компетентність, як інтегральна якість життєпозиції, волі й характеру майбутніх кваліфікованих робітників, сприяє становленню в них цінних конструктивно-домінантних властивостей, зокрема: 1. Економити власний час; 2. Творчо підходити до саморозвитку; 3. Долати власні комп-

лекси й обмеження; 4. Підвищувати особисту культуру ділового життя; 5. Проектувати й досягати особистого ділового успіху; 6. Розуміти суть обраної ділової кар'єри; 7. Знати важливість законів і соціально-психологічних механізмів успішної самореалізації; 8. Розкривати й аналізувати внутрішні механізми успішної моделі поведінки, а також професійної діяльності в умовах становлення ринку праці.

Висновок. 1. Орієнтуючись на здобутки фундаментальних наук, продовжити вивчення такої складної інтегральної категорії, як світоглядна компетентність, яка лише входить у виховну систему професійно-технічних навчальних закладів, що важливо в контексті системних трансформацій, які охопили всі виміри, системи й підсистеми соціуму, включаючи й професійно-технічну освіту. 2. Розробку світоглядної компетентності особистості майбутнього кваліфікованого робітника доречно здійснювати з урахуванням становлення інноваційної синергетичної методології (цілісної, холістичної, ноосферної), зважаючи при цьому на чинні стандарти професійної освіти. 3. Світоглядну компетентність важливо досліджувати з урахуванням інноваційних здобутків фундаментальних наук вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо космопланетарної природи людини й Всесвіту, їх енерго-інформаційної взаємодії та взаємозв'язку. 4. Системно враховувати мега-, макро-, мезо- та мікрофактори, що впливають на становлення учнів ПТНЗ – майбутніх кваліфікованих робітників. 5. При вивченні світоглядної компетентності враховувати, що тепер природничо-наукова картина світу створюється вже не «ззовні», а «зсередини», тобто з урахуванням місця людини, її внутрішнього світу, впливу її самосвідомості на екологію сучасного енергоінформаційного світового просторі Землі та найближчого космосу. 6. Цілеспрямована й системна увага до вивчення якості світоглядної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сприяє більш ефективному становленню ноосферної картини світу, в якій центральне місце займає категорія Розуму, облагородженого вірою й любов'ю. 7. Синтезувати поняття світоглядної компетентності особистості в багатовекторний рух, зумовлений реальними космопланетарними, міждержавними, ментально-індивідуальними, соціоекономічними, освітньо-культурними, духовно-екологічними, гендерно-демографічними, атмосферно-кліматичними змінами, які відбуваються у світі, зокрема з: а) проблемами глобалізації; б) становлення інформаційного суспільства; в) посилення міграційних процесів; г) динамічності й розбалансованості ринку праці; ґ) обміну між культурами, а головне – гострою потребою навчитися гармонійно й толерантно «жити разом» на планеті Земля, в кожному її регіоні, зберігаючи при цьому власні етнічні, культурні, релігійні розмаїтості й поважаючи один одного. 8. Універсальними професійної освіти є формування засобами освіти компетентної, відповідальної, мобільної, толерантної, просвітленої, самодетермінованої особистості професіонала, головними рисами якого є смілива ментальність, висока свідомість, пози-

тивний досвід постановки дедалі складніших завдань, ефективне самоке-
рування, прогностичне цілісне мислення, максимально повна науково-те-
оретична картина світу, позитивний образ світу в цілому тощо.

Література

1. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі тисячоліть (Спроба прогностичного аналізу) / В. П. Андрущенко // Вища школа України. – 2001. – №1. – С. 11–17.
2. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В. И. Аршинов. – М.: ИФРАН, 1999. – 203с.
3. Бевзенко Л. Соціальні зміни у дзеркалі самоорганізаційного моделювання / Л. Бевзенко // Вісник. – 2002. – №9. – С. 68–75.
4. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. – М.: На-
ука, 2003. – С. 242 – 552.
5. Становление Нового Человека: Основы развития сознания / Т. М. Да-
нилова. – К.: СПД Лыко Б. Б., 2006. – 128с.
6. Донченко Е. А. Фрактальная психология / Е. А. Донченко. – К.: Знан-
ня, 2005. – 323с.
7. Казначеев В. П. Космопланетарный феномен человека : Проблемы
комплексного изучения / В. П. Казначеев, Е. А. Спирин. – Новосибирск:
Наука, 1991. – 304с.
8. Карп'юк М. Д. Мова як основа міждисциплінарної психосинергії й ба-
зовий фактор формування цілісного світогляду особистості / М. Д. Карп'юк
// Гуманітар. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет ім. Григорія Сковороди». – Вип. 12. – Переяслав-Хмельницький,
2007. – С. 296–307.
9. Карп'юк М. Д. Синергетична концепція як актуальна проблема управ-
лінської освіти / М. Д. Карп'юк // Пед. науки. Неперервна освіта: проблеми,
пошуки, перспективи. — Ч.2. — Суми: Сум. ДПУ ім. А. С.Макаренка, 2007. —
С.117–122.
10. Карпенко І. М. Духовний ідеал ноосфери і катарсична сутність ви-
ховання / І. М. Карпенко // Педагогіка і психологія. – 1998. – №2. – С.48–53.
11. Куценко Г. В. Картина світу як основа загальної компетентності / Г. В. Ку-
ценко // Реалізація європ. досвіду компетент. підходу у вищій школі України:
матеріали методол. семінару. – К.: Пед. думка, 2009. – 360с. (с.94–105).
12. Ничкало Н. Г. Професія вчителя вічна / Н. Г. Ничкало // Пед. майстер-
ність у закладах проф. освіти: монографія. – К.: Ніка-Центр, 2003. – С.3 – 10.
13. Пазенюк В. Синергетика в контексті становлення нової світоглядної
парадигми / В. Пазенюк // Вища освіта України. — 2003. — №3. — С.21–27.
14. Пресняков В. Синергетика / В. Пресняков // Енциклопедія освіти /
Акад.пед.наук України; голов.ред. В. Кремень. —К.: Юрінком Інтер, 2008. —
С.811–812.
15. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х.:
Прапор, 2009. – 672с.

16. Тихоплав В. Ю. Новая Физика Веры / В. Ю. Тихоплав, Т. С. Тихоплав. – СПб. : Крылов, 2007. – 416с.

17. Чалий О. В. Синергетичні принципи освіти і науки / О. В. Чалий. – К.: АПНУ, 2000. – 253с.

Реферат

МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОТНИКОВ В КОНТЕКСТЕ СИСТЕМНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Мария Карпюк

В статье раскрыто значение для успешной профессиональной реализации будущих квалифицированных рабочих их мировоззренческой компетентности в условиях системных изменений, что просматриваются не только в социально-экономических трансформациях, но и в изменении мировоззренческой парадигмы.

Осуществлено аналитическое обозрение научно-методических источников, чем обосновывается то, что проблема мировоззренческой компетентности является актуальной, несмотря на наличие исследований отечественных и зарубежных ученых.

Обосновано, что вхождение человечества в XXI век сопровождается грозными глобальными проблемами. Поэтому закономерно, что основное внимание всех социальных структур, всех образовательных заведений и учреждений концентрируется вокруг проблемы человека, его природы, его деструктивного влияния на среду своего обитания. Определено содержание понятия «мировоззренческая компетентность», что является многокомпонентным, между составными которого существует синкретическое единство. Учтено, что XXI век провозглашен ЮНЕСКО «веком образования». Модель образования XXI века должна формировать с учетом достижений фундаментальных наук новый тип мировоззрения (ноосферно-синергетический, целостно-холистический, интегрально-космогалактический, положительно-высоковибрационный), новую поведенческую доминанту будущего носителя любых профессиональных знаний. Такая инновационная трансформация обеспечивается прежде всего обновлением содержания, а также техник и методов функционирования профессионального образования.

Ключевые слова: *сознание, мировоззрение, мировоззренческая компетентность, фрактал, инновационные знания, многостепенность, синергия, субформы, холистический, ноосферный, саногенный, интегральный, матрица, интеракция, энерго-информационный, резонанс.*

Abstract

WORLD OUTLOOK COMPETENCE OF FUTURE SKILLED WORKERS OF A CONTEXT OF SYSTEM CHANGES

Mariya Karpyuk,

Ph.D in Philology, Associate Professor,
Senior research fellow of the Laboratory
for career guidance and training.
Institute of Vocational Education under
the National Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine

The article disclosed to the successful implementation of future professional skilled workers their ideological competence in terms of systemic changes that are viewed not only in the social and economic changes, but also in changing the ideological paradigm.

Performed analytical review of the scientific and methodological sources than it is proved that the problem of ideological competence is relevant, despite the presence of domestic and foreign research scientists.

It is proved that the entry of humanity in the twenty-first century is marked formidable global problems. So, naturally, that the focus of all social structures, all educational establishments and institutions focused on the problem of man, his nature, his destructive influence on their environment. The content of the concept of competence worldview that has a multi-component, which exists between the components of a syncretic unity. It is considered that UNESCO declared the twenty-first century « the century of education.» The twenty-first century model of education should form with the advances in the fundamental sciences a new type of world view (noosferno – synergy, integrity holistic, integrated- kosmogalakticheskyy, positive high-vibration), a new behavioral dominant medium of the future of any professional knowledge. This innovative transformation is ensured, first of all, updated content, and the techniques and methods of operation of vocational education

Keywords: *consciousness, outlook, world outlook competence, fractal, innovative knowledge, multisedateness, synergy, sub forms, holistically, no sphere, sanogeny, integrated, matrix, interaction, power information, resonance.*

References

1. Andrushchenko V.P. Osnovni tendentsiyi rozvytku vyshchoyi osvity Ukrainy na rubezhi tysyacholit' (Sproba prohnostychnoho analizu) / V.P. Andrushchenko // Vyscha shkola Ukrainy. – 2001. – №1. – S. 11–17.
2. Arshinov V.I. Sinergetika kak fenomen postneklassicheskoy nauki / V.I. Arshinov. – M.: IFRAN, 1999. – 203c.

3. Bevzenko L. Sotsial'ni zminy u dzerkali samoorhanizatsiynoho modelyuvannya / L. Bevzenko // Visnyk. – 2002. – №9. – S. 68–75.
4. Vernadskiy V.I. Biosfera i noosfera / V.I. Vernadskiy. – M.: Nauka, 2003. – C. 242 – 552.
5. Danilova T.M. Stanovlenie Novogo Cheloveka: Osnovy razvitiya soznaniya / T.M. Danilova. – K.: SPD Lyko B.B., 2006. – 128c.
6. Donchenko E.A. Fraktalnaya psihologiya / E.A. Donchenko. – K.: Znannya, 2005. – 323c.
7. Kaznacheev V.P. Kosmoplanetarnyy fenomen cheloveka : Problemy kompleksnogo izucheniya / V.P. Kaznacheev, E.A. Spirin. – Novosibirsk: Nayka. 1991. – 304c.
8. Karpyuk M.D. Mova yak osnova mizhdystsyplynarnoyi psykhosynerhiyi y bazovyy faktor formuvannya tsilisnogo svitohlyadu osobystosti / M.D. Karpyuk // Humanitarnyy DVNZ «Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Hryhoriya Skovorody». – Vyp. 12. – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, 2007. – S. 296–307.
9. Karpyuk M.D. Synerhetychna kontseptsiya yak aktual'na problema upravlin's'koyi osvity / M.D. Karpyuk // Ped. nauky. Neperervna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy. — Ch.2. — Sumy: Sum. DPU im.A.S.Makarenka, 2007. — S.117–122.
10. Karpenko I.M. Dukhovnyy ideal noosfery i katarsychna sutnist' vykhovannya / I.M. Karpenko // Pedahohika i psykholohiya. – 1998. – №2. – S.48–53.
11. Kutsenko H.V. Kartyna svitu yak osnova zahal'noyi kompetentnosti / H.V. Kutsenko // Realizatsiya yevrop. dosvidu kompetent. pidkhotu u vyshchiy shkoli Ukrainy: materialy metodolohichnoho seminaru. – K.: Ped. dumka, 2009. – 360s. (s.94–105).
12. Nychkalo N.H. Profesiya vchytelya vichna / N.H. Nychkalo // Ped. maysternist' u zakladakh prof. osvity: monohrafiya. – K.: Nika-Tsentr, 2003. – S.3–10.
13. Pazenyyuk V. Synerhetyka v konteksti stanovlennya novoyi svitohlyadnoyi paradyhmy / V. Pazenyyuk // Vyscha osvita Ukrainy. — 2003. — №3. — S.21–27.
14. Presnyakov V. Synerhetyka / V. Presnyakov // Entsyklopediya osvity / Akad.ped.nauk Ukrainy; hol.red. V. Kremen'. — K.: Yurinkom Inter, 2008. — S.811–812.
15. Psykholohichnyy tлумachnyy slovnyk naysuchasnishykh terminiv. – Kh.: Prapor, 2009. – 672s.
16. Tihoplav V. Yu. Novaya Fizika Very. / V. Yu. Tihoplav, T. S. Tihoplav. – SPb. : Krylov, 2007. – 416c.
17. Chalyy O.V. Synerhetychni pryntsypy osvity i nauky / O.V. Chalyy. – K.: APNU, 2000. – 253s.

**ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНІЙ ОСВІТІ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ****Петро Лузан****Реферат**

У статті розглянуто актуальні теоретичні питання застосування педагогічної інтеграції у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. Розкрито суть педагогічної інтеграції, яка полягає у здійсненні процесів об'єднання за усіма складовими педагогічного процесу (зміст, форми, методи), що зумовлює: розширення освітніх функцій (інтегративна функція); інноваційність навчання (інтегроване навчання); модернізацію освіти (інтегровані технології); нові результати навчання (всебічно розвинута особистість). Схарактеризовано принципи (єдності інтеграції і диференціації, антропоцентризму, культуровідповідності), види та рівні педагогічної інтеграції у професійно-технічній освіті, конкретизовано етапи побудови інтегрованого навчального процесу при підготовці кваліфікованих робітників. Рокрито напрями інтеграції змісту професійно-технічної освіти – загальнонауковий, міждисциплінарний та внутрішньодисциплінарний. Виокремлено перспективні шляхи впровадження методів і форм інтегративного навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів. Розглянуто дидактичні можливості міжпредметних зв'язків, інтегрованих курсів, інтегрованих уроків у формуванні в учнів цілісних системних знань, світоглядних якостей, активізації їх навчально-пізнавальної діяльності. Зроблено висновок про необхідність створення цілісної системи фахової підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, у якій педагогічна інтеграція в комплексі своїх видів, типів і форм забезпечує формування цілісної системи знань та вмінь особистості, розвиток творчих здібностей і потенційних можливостей учнів. Наголошено на перспективах подальшого наукового пошуку, пов'язаного з моделюванням форм поетапного впровадження педагогічної інтеграції в систему професійно-технічної освіти.

Ключові слова: педагогічна інтеграція, функції, принципи, методи, види, інтегрований урок, міжпредметні зв'язки.

Постановка проблеми. Педагогічна система кожної історичної епохи переживає істотні реформи, модернізується, удосконалюється відповідно до новітніх дидактичних концепцій. І сучасна професійно-технічна освіта характеризується системними змінами як змісту, так і процесу підготовки майбутнього кваліфікованого робітника. Нинішній випускник професійно-технічного навчального закладу має високий інтелектуальний потенціал,

сформовані уміння пошуку й обробки науково-технічної інформації, добре володіє теоретичними знаннями, проте не завжди може продуктивно застосувати їх у практичній діяльності. Серед ефективних засобів розв'язання проблеми якісної, різнобічної підготовки учнів до майбутньої професійної діяльності є інтегративне навчання – одна із найперспективніших інновацій, провідна тенденція розвитку сучасної професійної освіти взагалі.

Аналіз сучасних досліджень та публікацій. Проблеми інтеграції в педагогіці розглядаються в різних аспектах у працях як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників, опрацьовуються на методологічному, концептуальному рівнях й мають вихід у практику навчання. Зокрема, в Росії розробляються такі основні концепції, як: концепція інтеграції загальної і професійної освіти (М. Н. Берулава, Ю. С. Тюнников); концепція інтегрованого змісту початкової професійної освіти (Г. Г. Попова, Л. Д. Федотова); концепція інтеграції педагогічного і технічного знання (Н. К. Чапаєв, В. Н. Якимець); концепція інтеграції і диференціації форм організації навчання (І. Г. Ібрагімов); концепція відкритості професійної освіти (Є. В. Ткаченко, І. П. Смирнов, В. А. Поляков) та ін.

На педагогічному полі України проблеми інтеграції знань досліджуються за такими провідними напрямками: методологічне обґрунтування проблем інтеграції (С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований, О. В. Сергєєв); системологічні аспекти інтеграції (О. І. Джулик, Є. Б. Яворський); шляхи впровадження інтеграції в навчальний процес (Л. В. Вичорова, Т. О. Горзій, О. Т. Проказа, Є. М. Романенко); взаємозв'язок інтеграції та диференціації (В. Ф. Моргун); психологічні аспекти інтеграції (Т. Г. Яценко); моделі дидактичної інтеграції для професійно-технічної освіти, дидактична інтегродіалогія (Ю. І. Кравець, С. Г. Кравець, І. М. Козловська).

Постановка завдання. Мета статті – розкрити суть, охарактеризувати функції, принципи, види й форми педагогічної інтеграції у професійно-технічній освіті, конкретизувати етапи побудови інтегрованого навчального процесу при підготовці кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Провідним елементом оновлення усіх структурних ланок професійно-технічної освіти за ідеями сучасної практично спрямованої методології виступає компетентність як інтегративна властивість особистості, що об'єднує знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості, які й забезпечують здатність робітника успішно виконувати професійну діяльність.

Ідеї компетентнісної освіти нерозривно пов'язані з проблемами інтеграції в освіті. Дослідники цих проблем доводять, що інтегроване навчання принципово важливе як для формування професійної компетентності майбутнього кваліфікованого робітника, так і для його майбутньої професійної мобільності. Процесом інтеграції (від лат. *integratio* – з'єднання, відновлення) є об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин і елементів системи на

основі їх взаємозалежності і взаємодоповнення. Інтеграція є складним між-дисциплінарним науковим поняттям, що вживається у багатьох гуманітарних науках – філософії, соціології, психології, педагогіці тощо.

Найчастіше учені виокремлюють два підходи до розуміння суті поняття інтеграції. Перший пов'язаний зі структурним визначенням, при якому фіксується взаємопроникнення структурних елементів різних галузей знань і зростання їх узагальненості та комплексності, ущільнення й організованості. Інший, функціональний підхід ґрунтується на діяльнісному тлумаченні інтеграційних процесів.

Наведемо розширене означення даного феномена [2]: інтеграція – це процес (двосторонній, системний і структурний) взаємопроникнення, ущільнення, уніфікації знання; становлення цілісності; встановлення зв'язків між відносно незалежними раніше речами, процесами, явищами, коли ці зв'язки є істотними, визначають функціонування явищ, які інтегруються; об'єднання елементів, які супроводжуються ускладненням та зміцненням зв'язків між ними, взаємопроникнення елементів цілісної системи, переходом одних форм в інші; історичний рух знання до єдності; взаємопроникнення інформації з одного навчального курсу в інший.

Отже, суть педагогічної інтеграції полягає у здійсненні об'єднання за всіма складовими педагогічного процесу (зміст, форми, методи), що зумовлює: розширення освітніх функцій (інтегративна функція); інноваційність навчання (інтегроване навчання); модернізацію освіти (інтегровані технології); нові результати навчання (всебічно розвинута особистість). Інтеграційні процеси спрямовані на реалізацію нових освітніх ідеалів – формування цілісної системи знань і вмінь особистості, розвиток творчих здібностей та потенційних можливостей учнів.

На основі аналізу суті інтеграції виділяють типи, види, форми, рівні педагогічної інтеграції (табл. 1). Актуальність інтеграційного навчання підтверджується тим, що воно дає змогу [1; 3; 5]:

- «стиснути» споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми, усунути дублювання у вивченні однорідного навчального матеріалу;
- ущільнити знання, структурувати фрагмент навчального матеріалу так, що учень на його засвоєння витратить менше часу, але сформує еквівалентні загальнонавчальні й технологічні вміння;
- опанувати тим, хто навчається, значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності та системності знань;
- формувати творчий потенціал майбутнього кваліфікованого робітника, цілеспрямовано розвивати пізнавальні та професійні здібності учнів;
- дати реальну можливість учням застосовувати набуті знання з різних навчальних предметів у професійній діяльності, сформувати у майбутніх кваліфікованих робітників цілісну картину світу.

Таблиця 1

Характеристики педагогічної інтеграції

№ п/п	Характеристика	Зміст
1	Типи інтеграції	Предметна інтеграція (проблемна, доцентрова) здійснюється, якщо інтеграторами (факторами) є складні об'єкти дослідження чи комплексні проблеми.
		Інтеграція за методом (відцентрова) здійснюється, якщо інтеграторами є загальні методи дослідження для конкретних проблем, принципи чи теорії.
2	Види інтеграції	Інтеграція знань; інтеграція методів навчання; інтеграція форм навчання; інтеграція технологій навчання; інтеграція умінь, навичок, способів діяльності, мисленнєвих операцій, цілей навчання.
3	Форми інтеграції	Об'єктна: суміщення в одних темах різних дисциплінарних образів одного об'єкта.
		Понятійна: розкриття змісту загальнонаукових і міждисциплінарних понять.
		Теоретична: розкриття концептуальних основ інтеграції.
		Методологічна: методологічний аналіз інтегративних процесів.
4	Рівні інтеграції	Перший підхід 1. Взаємообмін фактами та конкретними даними наук. 2. Використання категоріально-понятійного апарату та специфічної мови, спільної для різних галузей знання. 3. Взаємовикористання теорій, ідей і принципів. 4. Взаємообмін графічними засобами, прийомами та науковими методами. Другий підхід Емпіричний – інтеграція класифікованих даних досліду чи емпіричних понять, законів тощо. Теоретичний – інтеграція основних категорій, принципів, теорій та ідей.

4	Третій підхід Змістовий: удосконалення, поглиблення теоретичних знань, встановлення зв'язків з практичною професійною діяльністю, підвищення професійної і особистісної мотивації, пізнавального та професійного інтересу, становлення критичного, діалектичного й альтернативного мислення, вироблення системних знань і мети знань. Діяльнісний: оволодіння навичками професійної діяльності, формування умінь розв'язувати комплексні міжпредметні завдання, розвиток проектувальних умінь, формування й удосконалення комунікативних та організаторських навичок, комплексних умінь. Розвивальний рівень: усвідомлення процесу пізнання як особистісно значущого, формування свідомого ставлення до праці, творчого ставлення до професійної діяльності, можливість саморозвитку, самореалізації та самоактуалізації у навчальній і професійній діяльності.
---	---

Дослідники проблем педагогічної інтеграції виділяють такі її інваріантні функції [5]: методологічну, розвивальну і технологічну.

Методологічна функція педагогічної інтеграції визначається такими трьома аспектами: евристичним (здатність педагогічної інтеграції бути вихідним базисом розробки нових педагогічних концепцій); світоглядно-аксіологічним (педагогічна інтеграція є засобом духовно-інтелектуального збагачення учасників педагогічного процесу); інструментальним (здатність педагогічної інтеграції бути інструментом пізнання й розвитку педагогічної науки, освітньої практики, забезпечення наступності теоретичного знання та практичного досвіду).

Технологічна функція педагогічної інтеграції передбачає: стискування, ущільнення інформації і часу; усунення дублювання й забезпечення наступності в розвитку знань та вмінь; розчинення і взаємопроникнення знань та вмінь одних навчальних дисциплін в інші; систематизація понять, фактів, умінь і навичок, встановлення субординації та координації знань.

Розвивальна функція педагогічної інтеграції є центральною: вона орієнтує на цілісний розвиток особистості того, хто навчається. Під впливом інтеграції у свідомості учнів формується досить широке мислення: знання й способи діяльності, що у звичайних предметних умовах віддалені у часі й не можуть бути досягнуті мисленням, в умовах інтегрованого навчання максимально наближені і сприяють оволодінню учнями різноманітними структурованими знаннями й способами діяльності.

Зазвичай учені виділяють три провідні принципи, які визначають інтеграцію змісту освіти: принцип єдності інтеграції і диференціації; принцип

антропоцентризму інтеграції; принцип культуровідповідності інтеграції освіти.

Принцип єдності інтеграції та диференціації. Філософською основою цього принципу є розуміння єдності інтеграції і диференціації на основі закону єдності й боротьби протилежностей у конкретних логічних конструктах: аналіз і синтез, абстрагування та конкретизація, індукція і дедукція тощо. Так, ліва сторона може бути визначеною по відношенню до правої, верх є лише там, де є низ, плюс завжди припускає мінус. Іншими словами, інтеграція і диференціація у діалектичному співвідношенні є неподільною парою взаємовизначальних категорій. Межа, що поділяє ці категорії і визначає їхню протилежність, водночас сполучає їх так, що одне поняття служить засобом змістового наповнення іншого.

Отже, інтеграція не існує без диференціації. Ігнорування цього важливого положення, розуміння інтеграції як поняття, що стоїть в одному синонімічному ряду з такими категоріями, як з'єднання, злиття, комплектування, викликає в освіті процес некерованої диференціації, спричинює ще більший предметний поділ освіти і, як наслідок, розмивання цілісної картини світу у свідомості тих, хто навчається.

Принцип антропоцентризму інтеграції вперше сформулював основоположник міжпредметної інтеграції, ідеолог педоцентричної теорії і методики навчання Джон Дьюї на початку XX ст. Протиставляючи вихованню розвиток індивідуальності учня, цей американський психолог сформулював актуальну для того часу ідею міжпредметної інтеграції – перетворення учня на суб'єкта інтеграційних процесів в освіті.

Принцип антропоцентризму інтеграції фактично лише актуалізує у педагогіці проблему перетворення учня на суб'єкта навчання, не відкриває якихось кардинально нових підходів до процесу оволодіння знаннями. Проте осмислення і сприйняття цього принципу має важливе значення. Йдеться про те, що інтегративна суб'єктність учня в системі традиційного навчання обмежена завданнями засвоєння готового знання – реалізується жорсткий тричленний конструкт: подача інформації викладачем – сприймання, осмислення, конспектування, заучування інформації учнем – відтворення завченої інформації учнем для контролю й оцінювання викладачем.

Вказаний технологічний ланцюжок повинен мати чітку мету: все викладене на заняттях учень має знати й уміти відтворити. Отже, у діючій технології проглядається диференціація загальної педагогічної системи професійно-технічного навчального закладу на дві незалежні, самостійні системи, у кожній з яких свої цінності, настанови, традиції. Природно, тут виходом з ситуації, що склалася, має бути інтеграція наголошених систем у єдину, гуманістичну спільність. При цьому форми розвитку свідомості учнів набувають таких рівнів, що майбутні кваліфіковані робітники стають суб'єктами не тільки внутрішньопредметної, а й міжпредметної інтегра-

ції – інтеграція поширює свій антропоцентричний характер на систему професійно-технічної освіти в цілому.

Принцип культуровідповідності інтеграції освіти. Культуровідповідність, як і інші принципи інтеграції, не можуть розглядатися як абсолютно нові дидактичні положення чи правила. У професійно-технічній освіті вітчизняна культура відображена достатнім обсягом системних знань з таких загальноосвітніх дисциплін, як мова, література, історія тощо. Принцип культуровідповідності означає, що сучасна освіта засобами міжпредметної інтеграції може істотно підвищити культурний рівень своїх вихованців. В освіті має відтворюватися, моделюватися, вивчатися національна культура в її органічній історичній цілісності від витоків минулості до наших днів. Натомість система традиційної освіти знайомить учнів з культурними цінностями переважно фрагментарно. Не секрет, що й досі історію України ми знаємо за війнами, повстаннями, революціями, не пов'язуючи історичний розвиток держави з її культурним надбанням, з віхами культурних здобутків.

Учені пропонують відродження національної культури в освіті через інтеграцію основних гуманітарних дисциплін на полі нової дидактичної системи – інтегрального гуманітарного освітнього простору. При цьому внутрішньопредметна інтеграція доповнюється міжпредметною інтеграцією, що дасть змогу повноцінно розв'язувати завдання культурної ідентифікації особистості, систематично формувати гуманітарні поняття й особистісні смисли. Реалізація принципу культуровідповідності має забезпечити необхідні дидактичні умови «занурення» учня в культуру, створити обставини переживання культури народу як свою власну долю, бути в культурі, жити культурою, творити для своєї, вітчизняної, і світової культури.

Розглянемо методи побудови інтегрованого навчального процесу [5]. Насамперед зазначимо, що у вітчизняній педагогіці роками ствердився лінійний принцип формування змісту освіти: логіка вивчення матеріалу підпорядкована поступальному руху від незнання до знання, від простого до складного. Перевагами лінійного принципу є системне засвоєння учнем предметних знань. Натомість основним недоліком залишається слабкість міжпредметних зв'язків.

Найбільш відомим методом побудови інтегрованого навчального процесу є центричний, при якому розвиток системи знань здійснюється радіально від центру до периферії. Із збільшенням радіуса збільшується й кількість точок зіткнення предмета пізнання з різними знаннями, що мають міжпредметний характер. Таким чином, тема, що вивчається, стає центром інтеграції різноманітних знань.

Інший спосіб інтеграції змісту освіти – спіралеподібний. Навчальні програми розробляються за принципом інтеграції знань по колу, що звивається в гору. Інтерес учня до якоїсь конкретної теми породжує ланцюгову

реакцію інших інтересів (приблизно так, коли ми, наприклад, намагаємося ознайомитися з сучасними політичними проблемами через ІНТЕРНЕТ), при цьому просування від незнання до знання здійснюється у вигляді спіралі.

При здійсненні інтеграційних процесів у професійно-технічній освіті важливо діяти за трьома напрямками інтеграції: загальнонауковим, міждисциплінарним, внутрішньодисциплінарним [5].

При загальнонауковому напрямі інтеграційні горизонтальні зв'язки мають місце в усіх циклах підготовки кваліфікованих робітників: загальноосвітньому, загальнопрофесійному і професійному (професійно-теоретичному та професійно-практичному). Основним засобом реалізації горизонтальної складової інтеграції є встановлення й дотримання міждисциплінарних та міжциклових зв'язків.

Міждисциплінарний напрям інтеграції змісту професійно-технічної освіти передбачає цілісність, системне бачення учнями виробництва, що вивчається. Це спричинює встановлення міжпредметних зв'язків при створенні уніфікованих навчальних планів і програм за групами професій та професіями широкого профілю.

Нарешті, внутрішньодисциплінарний напрям інтеграції змісту професійно-технічної освіти характеризується планомірним переходом від загальних закономірностей інтеграційних процесів в освіті до часткових, методичних. Природно, основною вимогою при цьому є дотримання принципів структурування навчального матеріалу, зокрема: логіко-наукова і професійна зумовленість змісту навчальних дисциплін; взаємозв'язок теоретичного та практичного навчання; наступність знань і вмінь; взаємозв'язок загальноосвітніх, загальнопрофесійних та професійних знань.

Дослідники проблем інтеграції виділяють певні етапи впровадження інтегративного підходу до педагогічного процесу професійно-технічного навчального закладу. Наприклад, І. М. Козловська виокремлює п'ять таких послідовних етапів [3].

Перший етап пов'язаний з виділенням базових елементів знань у вибраній загальноосвітній дисципліні, які є необхідними для формування світоглядних якостей та оволодіння в подальшому професійними знаннями. Ці базові знання складаються з двох груп: до першої групи входять знання, обов'язкові для всіх учнів, незалежно від профілю професійно-технічного навчального закладу: їх призначення – формування наукового світогляду, подальший розвиток пам'яті, мислення, спостережливості, уяви тощо. Іншими словами, це загальноосвітній мінімум знань, необхідний повсякчас людині. Друга група знань є базисною для формування професійного масиву знань, саме від їх сформованості й залежить пізнавальна здатність учня опановувати професію. На основі цих двох груп знань і відбувається внутрішня інтеграція знань.

На другому етапі здійснюється внутрішньопредметна інтеграція знань у межах навчальних дисциплін загальноосвітньої підготовки. На основі

детального аналізу навчального матеріалу вилучається другорядний навчальний матеріал, встановлюється оптимальне співвідношення між його якісними та кількісними компонентами.

На третьому етапі здійснюється інтегрування знань, умінь і навичок учнів у межах дисциплін природничо-математичної і соціально-гуманітарної підготовки. При цьому узгоджуються означення й позначення споріднених понять, усуваються суперечності у їх трактуванні, виробляються спільні алгоритми вивчення явищ та процесів тощо.

Четвертий етап передбачає інтеграцію з елементами загальнотехнічних дисциплін. Для окремих груп професій варто встановити специфічні особливості вивчення природничо-математичних і загальнотехнічних дисциплін у їх взаємодії та визначитися з певною формою інтеграції: синхронне тематичне планування, інтегрований курс, інтегрований спецкурс тощо.

На п'ятому етапі інтеграції, що базується на результатах попередніх етапів, завершується формування системи загальноосвітніх, загальнотехнічних та спеціальних знань в умовах наступності і взаємодії усіх ступенів навчання.

Іноколи першим рівнем реалізації інтеграції називають міжпредметні зв'язки [1]. Міжпредметні зв'язки передбачають взаємну узгодженість змісту освіти з різних навчальних дисциплін, які визначаються і загальними дидактичними цілями, і специфікою навчально-виховних завдань з кожного предмета. Це наче сполучені поля різних навчальних предметів, що враховують спільне як у їх змісті, так і в навчально-виховному процесі.

Загальновизнано, що міжпредметні зв'язки як засіб удосконалення навчального процесу встановлюються для вже сформованої групи предметів і реалізуються переважно на рівні репродуктивної діяльності учнів. Проте є можливість реалізувати продуктивну, творчу активність майбутніх кваліфікованих робітників, якщо здійснити комплексну реалізацію міжпредметних зв'язків в умовах предметної системи навчання. Йдеться про застосування міжпредметних навчальних проблем, які охоплюють зміст низки предметів за предметної системи навчання й передбачають його використання у процесі їх освоєння.

При реалізації проблемного підходу до забезпечення міжпредметних зв'язків здійснюється узагальнення, включення у нові зв'язки фактів, понять, теоретичних положень, що вивчаються в різних навчальних дисциплінах. Таким чином, виникає новий комплекс знань, який відображає тенденції педагогічної інтеграції.

У педагогічній теорії і практиці пропонуються різноманітні форми інтеграції, зокрема штучне об'єднання навчального матеріалу різних дисциплін в одному (інтегрованому) курсі. Така практика, на нашу думку, непродуктивна, вона вихолощує кращі надбання нашої дидактичної системи. Адже кожна навчальна дисципліна представляє певну галузь науки зі своїм понятійним апаратом, методологією, методикою, засобами нав-

чання, специфічними формами тощо. Отже, предметна система навчання, яка історично склалася у професійно-технічній освіті, має зберегтися та функціонувати на засадах педагогічної інтеграції.

Серед видів педагогічної інтеграції в сучасних професійно-технічних навчальних закладах найбільш поширеними є інтегровані уроки.

Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї головної проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу глибше, ґрунтовніше пізнати навчальний об'єкт, досягти цілісності знань. Такий урок спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Він забезпечує формування у майбутніх кваліфікованих робітників цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісних системних знань, світоглядних якостей, активізація їх навчально-пізнавальної діяльності і, відповідно, підвищення якості засвоєння навчального матеріалу.

Позитивно відрізняє інтегрований урок від традиційного той факт, що предметом вивчення (аналізу) на такому занятті виступають багатопланові навчальні об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах.

Бінарний урок (від лат. *binarius* – подвійний) – різновид інтегрованого уроку, що органічно поєднує вивчення двох предметів, наприклад, мови та історії, мови й математики, мови й образотворчого мистецтва, мови й музики тощо. Звичайно, проведення бінарних уроків потребує серйозної підготовки, поєднаної з подоланням певних труднощів, зокрема: не завжди теми в програмах навчальних предметів, які варто об'єднати, сформульовані однаково; зменшується кількість повторень, підкріплення, а отже, і закріплення навчального матеріалу в пам'яті учня тощо.

Нарешті, варто сказати й про інтеграцію професій, яка може здійснюватися на основі різних принципів, цілей, алгоритмів. Це, зокрема, інтеграція, котра базується на наявності інваріантних елементів діяльності [3]: інтеграція, заснована на спільності трудових функцій; інтеграція на основі спільних засобів діяльності тощо.

Крім того, об'єднання професій може базуватися на різних ознаках спільності, зокрема: науково-технічна спільність (подібність принципів дії основного обладнання машин, механізмів, технології виробництва та виду матеріалу, що обробляється); психолого-фізіологічна спільність (подібність змісту процесів праці); дидактична спільність (наявність значного обсягу інваріантних знань, умінь і навичок, які стосуються змісту інте-

грованих професій). Додамо, що проблема інтеграції професій нині вкрай актуальна й потребує ґрунтовного наукового дослідження.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, розглянувши суть, принципи, види, методи, форми інтеграції знань у професійно-технічній школі в контексті вимог до підготовки сучасного робітника зробимо таке узагальнення: критерієм успішності інтеграції, її провідною метою є синтез нового знання. Для цього у навчально-виховному процесі професійно-технічних училищ загальноосвітня, загальнопрофесійна, професійно-теоретична та професійно-практична підготовки мають утворювати єдину систему, у якій педагогічна інтеграція в комплексі своїх видів, типів і форм забезпечує глибоку взаємодію знань, сприяє формуванню в учнів наукового світогляду, дає можливість майбутнім кваліфікованим робітникам опанувати цілісну систему фахової підготовки.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з моделюванням форм поетапного впровадження педагогічної інтеграції в систему професійно-технічної освіти.

Література

1. Берулава М. Н. Интеграция содержания общего и профессионального образования в профтехучилищах: Теоретико-методологический аспект. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 1988. – 222 с.
2. Гончаренко С. У. Теоретичні основи дидактичної інтеграції у професійній середній школі / С. У. Гончаренко, І. М. Козловська // Педагогіка і психологія. – 1997. – №2. – С. 9–18.
3. Козловська І. М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи : монографія / І. М. Козловська ; за ред. С. У. Гончаренка. — Львів : Світ, 1999. — 302 с.
4. Пименов К. В. Три принципа интеграции / К. В. Пименов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rspu.edu.ru/university/publish/schools/2/6.html>
5. Попова Г. Г. Интегративный подход к конструированию содержания образования в образовательных учреждениях системы НПО [текст]/ Г. Г. Попова // Наука, образование, общество [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL:<http://sakhgu.ru/journal/work139.htm> т

Реферат

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ИНТЕГРАЦИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Петр Лузан

В статье рассмотрены актуальные теоретические вопросы применения педагогической интеграции при подготовке будущих квалифицированных рабочих. Раскрыта суть педагогической интеграции, которая заключается в осуществлении процессов объединения по всем составляющим педагогического процесса (содержание, формы, методы), что вызывает: расширение образовательных функций (интегрирующая функция); инновационность учебы (интегрированное обучение); модернизацию образования (интегрированные технологии); новые результаты учебы (всесторонне развитая личность). Охарактеризованы принципы (единства интеграции и дифференциации, антропоцентризма, культуросоответствия), виды и уровни педагогической интеграции в профессионально-техническом образовании, конкретизированы этапы построения интегрированного учебного процесса при подготовке квалифицированных рабочих. Раскрыты направления интеграции содержания профессионально-технического образования—общенаучное, междисциплинарное и внутридисциплинарное. Выделены перспективные пути внедрения методов и форм интегрированного обучения учеников профессионально-технических учебных заведений. Рассмотрены дидактичные возможности межпредметных связей, интегрированных курсов, интегрированных уроков у формировании в учеников целостных системных знаний, мировоззренческих качеств, в активизации их учебно-познавательной деятельности. Сделан вывод о необходимости создания целостной системы профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих, в которой педагогическая интеграция комплексом своих видов, типов и форм обеспечивает формирование целостной системы знаний и умений личности, развитие творческих способностей и потенциальных возможностей учеников. Намечены перспективы дальнейшего научного поиска, связанного с моделированием форм поэтапного внедрения педагогической интеграции в систему профессионально-технического образования.

Ключевые слова: педагогическая интеграция, функции, принципы, методы, виды, интегрированный урок, межпредметные связи.

Abstract

PEDAGOGICAL INTEGRATION IN VOCATIONAL EDUCATION: THEORETICAL ASPECT

Petro Luzan,

D. Sc. in Pedagogy, Professor, Principal research fellow of the Laboratory for methods of vocational education and training. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

In the article the pressing theoretical questions of application of pedagogical integration are considered in preparation of future skilled workers. Essence of pedagogical integration, that consists in realization of processes of association after all constituents of pedagogical process (table of contents, forms, methods) that causes, is exposed: expansion of educational functions (integration function); innovativeness of studies (integrated studies); modernisation of education (integrated technologies); new results of studies (all-round developed personality). The characteristic principles (to unity of integration and differentiation, anthropocentrism, the principle of correspondence culture), kinds and levels of pedagogical integration in vocational education, the stages of construction of the integrated educational process are specified at preparation of skilled workers. Рокрито directions of integration of maintenance of vocational education – scientific, interdisciplinary and intradisciplinary

The perspective ways of introduction of methods and forms of integration studies of students of vocational educational establishments are distinguished. Didactics possibilities of intersubject connections, integrated courses, integrated lessons are considered in forming for the students of integral system knowledge, world view internalss, activation of them educational-cognitive activity. Drawn conclusion about the necessity of creation of the integral system of professional preparation of future skilled workers, in that pedagogical integration in the complex of the kinds, types and forms provides forming of the integral system of knowledge and abilities of personality, developing creative flairs and potential possibilities of students. It is marked the prospects of the further scientific search related to the design of forms of stage-by-stage introduction of pedagogical integration in the system of vocational education.

Keywords: *pedagogical integration, functions, principles, methods, kinds, integrated lesson, intersubject copulas.*

References

1. Berulava M.N. Integratsiya sodержaniya obschego i professionalnogo obrazovaniya v proftehuchilischah: Teoretiko- metodologicheskiiy aspekt.- Tomsk: Izd-vo Tom. un-ta, 1988 – 222 s.
2. Honcharenko S.U. Teoretichni osnovy dydaktichnoyi Intehratsiyi u profesiyniy seredniy shkoli / S.U. Honcharenko, I.M. Kozlovskaya // Pedagogika i psihologiya. – 1997. – # 2. – S. 9–18.
3. Kozlovskaya I.M. Teoretichni ta metodichni osnovi integratsiyi znan uchniv profesiyno-tehnichnoyi shkoly : monohrafiya / I.M. Kozlovskaya ; za red. S.U. Honcharenko. — Lviv : Svit, 1999. – 302 s.
4. Pimenov K.V. Tri printsipa integratsii / K.V. Pimenov. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: /<http://www.rspu.edu.ru/university/publish/schools/2/6.html>
5. Popova G. G Integrativnyy podhod k konstruirovaniyu sodержaniya obrazovaniya v obrazovatelnyikh uchrezhdeniyakh sistemyi NPO [Tekst] / G.G. Popova // Nauka,obrazovanie,obschestvo. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: URL:<http://sakhgu.ru/journal/work139.htm>

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 377/378:331.546

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ ПТНЗ ДО ВИБОРУ І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Світлана Алексєєва

Реферат

Здійснено аналіз проблеми формування готовності учнів ПТНЗ до вибору і реалізації професійної кар'єри в педагогічній практиці. Визначено, що формування готовності учнів ПТНЗ до реалізації професійної кар'єри, яке є важливим чинником впливу на розвиток конкурентоспроможності, професійної компетентності, сприяє формуванню в організації стабільних кадрів робітників і забезпечує підвищення ефективності використання трудового та освітнього потенціалу.

Викладено основні результати дослідження кар'єрних очікувань і кар'єрних цілей випускників ПТНЗ, оцінювання ними майбутніх перспектив розвитку власної професійної кар'єри і розуміння засобів її реалізації. Висвітлені певні труднощі, з якими зустрічаються учні під час навчання, та їх вплив на неперспективні кар'єрні очікування.

Проаналізовано умови, які необхідно створювати у ПТНЗ для формування готовності учнів до успішної реалізації професійної кар'єри, зокрема: забезпечення взаємозв'язку змістовно-процесуальної складової професійної підготовки з внутрішньоособистісним формуванням готовності до реалізації професійної кар'єри, створення в учнівській молоді потреб і інтересів до професійної діяльності з усвідомленою перспективністю, розвиток комунікативних компетенцій майбутнього фахівця і знань з основ побудови системи міжособистісних відносин у виробничому, професійному середовищі, консультування щодо реалізації кар'єри.

Ключові слова: професійна кар'єра, готовність учнів до успішної реалізації професійної кар'єри, кар'єрний розвиток, кар'єрні очікування, кар'єрні цілі, консультування щодо кар'єри.

Актуальність. Професійному самоствердженню особистості під час професійної діяльності сприяє успішна реалізація кар'єри як процес свідомого «професійного або посадового просування» для отримання певного статусу та пов'язаних з ним соціальних вигод. З одного боку, кар'єрне зростання означає, що особистість може реалізувати себе як суб'єкт суспільства, а з іншого – що її діяльність досить адекватно й позитивно оцінена іншими. Отже, кар'єра є стимулом у професійному становленні працівника та розвитку його особистісного потенціалу.

З організаційної точки зору кар'єра розглядається як сукупність взаємопов'язаних рішень особи про вибір того чи іншого варіанта майбутньої професійної діяльності, виходячи з можливостей, які перед нею відкриваються. Щоб слушно організувати своє кар'єрне зростання, потрібно навчитися розподіляти свої сили й час, уміти вибирати сприятливі кар'єрні цілі, ставити конкретні професійні завдання.

Дослідження проблеми підготовки майбутніх фахівців до планування й реалізації професійної кар'єри свідчить, що ще Науково-дослідним інститутом праці колишнього СРСР були розроблені Міжгалузеві рекомендації зі створення системи професійно-кваліфікаційного просування робітників як сукупність форм, методів і засобів організації планомірного, послідовного, заздалегідь спроектованого навчання й руху робітників від простої до складної праці, від низьких до високих ступенів професійної майстерності з урахуванням інтересів робітника і потреб виробництва. Така система уможливлувала вирішення наступних завдань: формування стабільних кадрів робітників; підвищення ефективності використання трудового та освітнього потенціалу особистості; надання робітникам можливості підвищувати рівень кваліфікації чи оволодівати іншою, перспективнішою професією; сприяла забезпеченню потреби організації у висококваліфікованих робітниках за рахунок внутрішніх джерел.

У вітчизняній педагогічній теорії поняття професійної кар'єри практично не використовувалося і мало досліджувалося. Частіше для позначення пов'язаних з ним явищ уживалися такі терміни, як «професійний життєвий шлях», «професійна діяльність», «професійне самовизначення». Але вимоги сучасного ринку праці до рівня професійної готовності майбутніх фахівців актуалізують дослідження цієї проблеми.

Проблема формування готовності учнів ПТНЗ до реалізації професійної кар'єри може розглядатися в контексті визначення показників їхньої конкурентоспроможності, рівня компетентності, ініціативності та професійної активності.

Аналіз досліджень. Кар'єрні процеси стали предметом досліджень Т. Базарова, Н. Кузнецової, І. Макарової, Ю. Шибалкіна. Істотний внесок у висвітлення психологічних аспектів кар'єри зробили Л. Долгих, А. Липенко та ін. Вчені розкрили концептуальні основи кар'єри, зміст кар'єрних стратегій, проаналізували стратегічні орієнтири кар'єрного розвитку й управління кар'єрою.

Педагогічний аспект проблеми професійної кар'єри досліджували: М. Міропольська [7], Р. Калениченко [5], А. Поплавська [8], Д. Закатнов [3], Ф. Арсланов [1]; формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри висвітлено в працях А. Борисюка [2], А. Крицкого [6], Д. Закатнова [4], Я. Чернишева [9]. У їхніх дослідженнях визначено, що результатом вибору й реалізації особистістю професійної кар'єри є певний рівень готовності до її побудови, що виявляється у нако-

пичуванні знань, виробленні позитивного ставлення до праці, професійній самоідентифікації. Готовність особистості до вибору професійної кар'єри Д. О. Закатнов розглядає як процес самореалізації особистості в професійному житті, який передбачає наявність адекватних умов для прояву й систематичного розвитку її знань, навичок та особистісних якостей і можливість закріпити за собою певний соціальний та професійний статус [4]. На його думку, готовність особистості до вибору професійної кар'єри є поліструктурним особистісним утворенням, яке включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, прогностичний, дієвий та «Я» компоненти.

Підготовка учнів ПТНЗ до вибору й реалізації професійної кар'єри має ґрунтуватися на особистісно-орієнтованому підході з забезпеченням психолого-педагогічного супроводу цього процесу і здійснюватися окремим напрямом навчально-виховної діяльності професійно-технічного закладу.

Проведений теоретичний аналіз визначив **мету** даної статті, яка полягає у дослідженні проблеми формування готовності учнів ПТНЗ до вибору й реалізації професійної кар'єри у педагогічній практиці.

Виклад основного матеріалу. Успіх у кар'єрі можна розглядати як з точки зору просування від однієї посади до іншої, більш високої, так і з точки зору ступеня оволодіння певною професією, навичками та знаннями, які її складають. Побудова кар'єри в сучасному світі стає обов'язковою умовою самореалізації в професійній діяльності. Саме у процесі реалізації професійної кар'єри відбувається становлення фахівця як професіонала, що проявляється у досягненні вершин професіоналізму. Готовність до реалізації професійної кар'єри характеризується здатністю особистості до самовдосконалення, пошуку й прийняття нововведень при розв'язанні професійних завдань.

Формування готовності учнів ПТНЗ до вибору і успішної реалізації професійної кар'єри має ґрунтуватися на усвідомленнях майбутніми фахівцями перспективності кар'єрного зростання у професійній діяльності, що, в свою чергу, може забезпечити якісну професійну підготовку завдяки особистісній мотивації. Так, під час наших досліджень було встановлено, що учні ПТНЗ зазвичай сподіваються на успішність своєї професійної кар'єри. При цьому в уявленнях сучасної молоді спостерігається поєднання понять «кар'єра» і «успіх». Кар'єра визначається ними виключно як успішна. Таке розуміння відображає ставлення молоді до цього явища як до позитивного, цінного. Але водночас виявлено, що часто учнівська молодь не знає своїх перспектив у професійній кар'єрі, не здатна планувати просування за системою посад чи робочих місць, не вміє оцінювати й контролювати свої можливості не тільки на довготерміновий, а й на короткотерміновий період.

За результатами опитування 44 % учнів ПТНЗ не можуть оцінити власні перспективи щодо розвитку своєї професійної кар'єри у майбутньому; 37 % – не ознайомлені з наявною системою перспективних посад у профе-

сійній діяльності; 15 % – нездатні планувати власне просування, не знають перспектив професійної кар’єри (рис.1).

В цілому молодь визначає кар’єру передусім як засіб поліпшення матеріального становища, а потім – як можливість самореалізації. Проте в учнів ПТНЗ визначення цінності та значення кар’єри особисто для себе не досить конкретизоване.

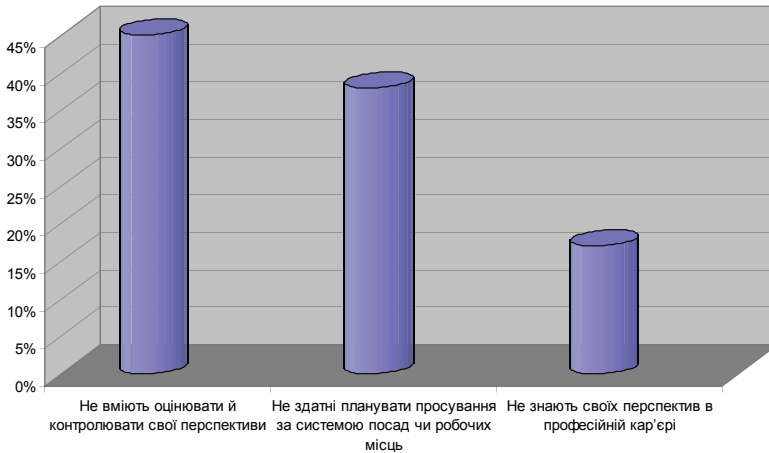

Рис.1. Показники уявлень учнів ПТНЗ про розвиток професійної кар’єри

Однак результати наших досліджень свідчать, що учнівська молодь досить добре свідомо щодо засобів реалізації професійної кар’єри. Зокрема, головним чинником реалізації кар’єри учні ПТНЗ вважають особистісні якості фахівця – 65%, творчу активність – 15% і відповідальність за свої дії – 30% (рис.2).

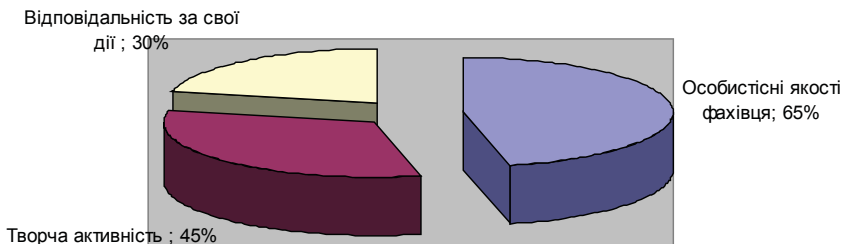

Рис. 2. Показники розуміння учнівської молоді засобів реалізації професійної кар’єри

Одним із напрямів нашого дослідження стало виявлення кар’єрних очікувань учнівської молоді, оскільки на основі цих очікувань і професійних

уявлень створюється образ подальшої професійної кар'єри. Відомо, що зміст та характеристики кар'єрних очікувань активізують і спрямовують особистість на реалізацію професійного потенціалу, або стають фактором, що ускладнює подальше професійне просування та діяльність.

У першому варіанті кар'єрні очікування можуть бути визначені як перспективні у професійному становленні фахівця, в другому – як неперспективні. Під час бесід з учнями ПТНЗ нами було встановлено, що неперспективні кар'єрні очікування формуються під впливом певних труднощів, з якими стикаються учні під час навчання. Зокрема, для них притаманна невпевненість щодо перспектив свого працевлаштування. По-друге, як свідчить практичний досвід, проблема полягає і в тому, що майбутні випускники досить часто не прагнуть працювати за фахом, який отримали у ПТНЗ, а мають бажання продовжити навчання у ВНЗ. Крім того, виробниче навчання, з одного боку, сприяє формуванню релевантних уявлень про конкретну професійну діяльність, а з іншого – виявляє для них низку проблем реального виробництва, пов'язаних з нестійким фінансовим та юридичним становищем підприємства, низьким рівнем оплати праці тощо. Також зазначимо, що статус кваліфікованого робітника в сучасному українському суспільстві, порівняно з попереднім етапом соціально-економічного розвитку, значно змінився у бік зниження престижності. В таких умовах в учнівської молоді формуються неадекватні самооцінки, мета, завдання і професійні мотиви своєї майбутньої діяльності, що й зумовлює появу неперспективних кар'єрних очікувань.

Формування готовності учнів ПТНЗ до вибору та реалізації професійної кар'єри напряму пов'язане з визначенням цілей кар'єри, в яких проявляється причина вибору конкретної професійної діяльності і перспектив просування ієрархічними сходінками по лінії посад. Під час дослідження учнями ПТНЗ було запропоновано визначити особисті цілі кар'єри, зокрема: займатися улюбленим видом діяльності; займати посаду, що дає моральне задоволення; отримати роботу в певній місцевості, природні умови якої сприятливо впливають на стан здоров'я і дають змогу організовувати гарний відпочинок; мати роботу творчого спрямування; працювати за професією або займати посаду, що допоможе досягти певного ступеня незалежності; мати добре оплачувану роботу чи посаду або отримувати побічні доходи; мати роботу чи посаду, що дає можливість продовжувати активне навчання; мати роботу або посаду, яка водночас дає можливість займатися вихованням дітей чи домашнім господарством.

При оцінюванні цілей кар'єри учнями ПТНЗ були визначені такі показники (табл. 1).

Таблиця 1.

Оцінювання значущості цілей професійної кар'єри учнями ПТНЗ

Цілі професійної кар'єри	Показник
Займати високу посаду	10%
Моральне задоволення	-
Гідна заробітна плата	51%
Можливість мати побічні доходи	16%
Досягти певної економіко-господарської незалежності	10%
Творчий процес	5%
Можливість продовжувати активне навчання	7%
Можливість займатися вихованням дітей чи домашнім господарством	-
Посада, що відповідає самооцінці у певній місцевості	1%

Отримані результати засвідчили низький рівень сформованості ціннісних професійних орієнтацій в учнівської молоді. Для дослідження цього явища нами було виокремлено дві групи молоді. У першій групі були майбутні випускники ПТНЗ (останній рік навчання), у другій – молоді фахівці (перший рік роботи за фахом). У ході порівняльного аналізу результатів дослідження було встановлено, що у майбутніх випускників система ціннісних професійних орієнтацій перебуває на етапі становлення. Їй властиві розмитість і нестабільність, а суб'єкти, як носії цієї системи, перебувають на етапі пошуку себе і свого місця в обраній професії. Неконкретні уявлення особистості щодо засобів досягнення мети стосовно бажаної роботи пов'язані з нерозумінням реальних професійних цінностей, реальних умов виробництва, механізмів посадового зростання тощо. Працююча молодь відрізняється від першої підгрупи як сформованістю адекватних професійних орієнтацій, так і розумінням механізмів посадового зростання.

Висновки. Отже, реалізація професійних планів учнівської молоді пов'язана з системою ціннісних професійних орієнтацій і соціальних установок щодо кар'єри. Крім того, одним з результатів цього етапу дослідження є припущення, що гальмування або навіть припинення реалізації кар'єрних планів у професії зумовлене низкою факторів. По-перше, позитивне ставлення до кар'єри не завжди забезпечує таке ж ставлення до конкретної професії, за якою навчається майбутній фахівець. По-друге, уявлення про професійну кар'єру можуть мати дуже узагальнений характер, в яких не визначена мета, умови й засоби її досягнення. По-третє, кар'єрним очікуванням більш притаманна емоційна забарвленість оцінки, ніж раціональне усвідомлення сутності професійної кар'єри та її загального значення.

Результати нашого дослідження свідчать також, що життєві прагнення й цілі сучасних випускників ПТНЗ безпосередньо пов'язані з успішним

розвитком власної професійної кар'єри. Вибір і планування професійної кар'єри вимагає серйозної підготовки й постійної турботи щодо реалізації цього процесу. Одержання ґрунтовної базової освіти за обраною професією, активний пошук слушної роботи з наданням переваги перспективності, постійний розвиток професійного потенціалу та надбання цінного досвіду – основні вимоги до успішної реалізації професійної кар'єри. Формування і постійне уточнення своїх професійних цілей, визначення й оцінювання власних професійних нахилів та здібностей – обов'язкові компоненти її успішної реалізації. Для досягнення цієї мети сучасному випускнику ПТНЗ необхідно навчитися реалізовувати прагматичну модель поведінки на ринку праці, що вимагає активного, діяльнісного, раціонального підходу до побудови своєї професійної кар'єри.

Формування готовності учнів ПТНЗ до реалізації професійної кар'єри має відбуватися у відповідних психолого-педагогічних умовах, які необхідно створити у професійних навчальних закладах. Ми погоджуємося з думкою Д. Закатнова, що консультування відносно кар'єри, як напрям педагогічної діяльності під час навчання учнів у ПТНЗ, сприятиме формуванню адаптаційних здатностей і навичок, які дають змогу особистості ефективно, з урахуванням конкуренції на ринку праці й наявності неповної зайнятості, використовувати свій професійний потенціал [4]. Крім того, процес професійного навчання має бути спрямований на забезпечення взаємозв'язку змістовно-процесуальної складової професійної підготовки з внутрішньоособистісним формуванням готовності до професійної діяльності, що виявляється у розвитку особистісних якостей, які орієнтовані на творчий характер праці і прагнення до професійного самовдосконалення, формування в учнівській молоді потреб та інтересів у підготовці себе до професійної діяльності з усвідомленою позицією перспективного працівника. Принципово важливими у процесі формування готовності учнів ПТНЗ до успішної кар'єри є заходи, спрямовані на розвиток комунікативних компетенцій майбутнього фахівця і знань з основ побудови системи міжособистісних відносин у виробничому, професійному середовищі. Все це уможливорює формування психологічної, теоретичної, практичної готовності учнівської молоді до успішної реалізації професійних та кар'єрних очікувань.

Висвітлені аспекти не вичерпують усієї проблематики даного дослідження. Подальшого вивчення потребують обґрунтування концептуальних засад формування готовності учнів ПТНЗ до вибору й реалізації професійної кар'єри, дослідження педагогічних засад організації цього процесу.

Література

1. Арсланов Ф. Г. Образ профессии как элемент карьерной ориентации в сознании учащихся в их профессиональном становлении / Ф. Г. Арсла-

нов, Ю. В. Соловьева // Пед. науки. – 2008. – № 2. – С. 129–131. – Библиогр.: 4 назв.

2. Борисюк А. С. Професійна кар'єра як соціально-психологічний феномен : [етапи, типи проф. кар'єри] / А. С. Борисюк // Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9, ч. 4. – С. 94–101. – Бібліогр.: 11 назв.

3. Закатнов Д. О. Психолого-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до вибору кар'єри у процесі професійно-технічної освіти / Д. О. Закатнов // Все для вчителя. – 2008. – Листоп. (№ 11). – С. 26–29. – Бібліогр.: 6 назв.

4. Закатнов Д. О. Структура і показники готовності учнів ПТНЗ до побудови професійної кар'єри / Д. О. Закатнов // Проф. навчання на виробництві: зб. наук. праць: вип. 3. – К.: Наук. світ, 2009. – С. 53 – 61.

5. Калениченко Р. А. Психологічні аспекти індивідуальної кар'єри : [осн. мотиви, типи, стадії та етапи вибору кар'єри] / Р. А. Калениченко // Проблеми та перспективи формування нац. гуманіт.-тех. еліти : зб. наук. праць / АПН України; Нац. тех. ун-т «Харків. політех. ін-т». – Х., 2006. – Вип. 9/10. – С. 129–135. – Бібліогр.: 13 назв.

6. Крицкий А. Планирование карьеры старшеклассников / Александр Крицкий // Нар. образование. – 2009. – № 1. – С. 207–213.

7. Міропольська М. А. Професійна орієнтація як основа формування та побудови професійної кар'єри / М. А. Міропольська // Бюл. Ін-ту підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. – 2004. – № 2. – С. 17–19. – Бібліогр.: 8 назв.

8. Поплавська А. П. Проблема здійснення професійної кар'єри: аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів / А. П. Поплавська // Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005. – Т. 7, вип. 1. – С. 250–260. – Бібліогр.: 21 назва.

9. Чернышев Я. А. Понятие «профессиональная карьера»: потребностно-мотивационная характеристика / Я. А. Чернышев // Мир психологии. – 2008. – № 2. – С. 221–232 : табл. – Библиогр.: 22 назв.

Реферат

АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПТУЗ К ВЫБОРУ И РЕАЛИЗАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КАРЬЕРЫ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКЕ

Светлана Алексеева

В статье проводится анализ проблемы формирования готовности учащихся профессиональных учебных заведений к выбору и реализации профессиональной карьеры в педагогической практике. Определенно, что формирование готовности учащихся ПТУЗ к реализации профессиональной карьеры, которая является важным фактором влияния на развитие конкурентоспособности, профессиональной компетентности, способствует формированию стабильных кадров рабочих, обеспечивает повышение эффективности использования трудового и образовательного потенциала.

Изложены основные результаты исследования карьерных ожиданий и карьерных целей выпускников ПТУЗ, оценивания ими будущих перспектив развития собственной профессиональной карьеры и понимания средств ее реализации. Освещены определенные трудности, с которыми встречаются учащиеся во время учебы, и их влияние на формирование неперспективных карьерных ожиданий.

Проанализированы условия, которые необходимо создавать в ПТУЗ для формирования готовности учащихся к успешной реализации профессиональной карьеры, в частности: обеспечение взаимосвязи содержательно-процессуальной составляющей профессиональной подготовки с личностным формированием готовности к реализации профессиональной карьеры, формированием у них потребностей и интересов к профессиональной деятельности с осознанной перспективностью, развитие коммуникативных компетенций и знаний из основ построения системы межличностных отношений в производственной, профессиональной среде, консультирования относительно реализации карьеры.

Ключевые слова: профессиональная карьера, готовность учащихся к успешной реализации профессиональной карьеры, карьерное развитие, карьерные ожидания, карьерные цели.

Abstract

ANALYSIS OF PROBLEM OF FORMING READINESS OF STUDENTS TO THE CHOICE AND REALIZATION OF PROFESSIONAL CAREER IN PEDAGOGICAL PRACTICE

Svitlana Alekseeva,

Ph.D. in Pedagogy, Senior research fellow of the Laboratory for career guidance and training. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

In the article the analysis of problem of forming of readiness of professional educational establishments of students is conducted to the choice and realization of professional career in pedagogical practice. Certainly, that forming of readiness of of students to realization of professional career, that is the important factor of influence on development of competitiveness, professional competence, assists forming in organization of stable shots of workers, provides the increase of efficiency of the use of labour and educational potential.

The basic results of research are expounded from the exposure of quarry expectations and quarry aims of graduating students, evaluation of future prospects of development of own professional career and understanding of facilities of her realization. Lighted up certain difficulties with that students meet during studies and their influence on forming of unpromising quarry expectations.

Terms that must be created for forming of readiness students to successful realization of professional career are analysed, in particular: providing of intercommunication the richly-judicial constituent of professional preparation with the personality forming of readiness to realization of professional career, forming in necessities of students and interests in professional activity with the realized position of perspective, development of communicative competenses of future specialist and knowledge from bases of lining up the system of interpersonality relations in a productive, professional environment, advising in relation to realization of career.

Keywords: *professional career; to readiness of students to successful realization of professional career; quarry development, quarry expectations, quarry aims.*

References

1. Arslanov F. G. Obraz professii kak element karernoj orientacii v soznanii uchashhixsya v ix professionalnom stanovlenii / F. G. Arslanov, Yu. V. Soloveva // Ped. nauki. – 2008. – №2. – S. 129–131. – Bibliogr.: 4 nazv.

2. Borysyuk A.S. Profesiyna kar'yera yak sotcialno-psykholohichnyy fenomen : [etapy, typy prof. kar'yery] / A.S. Borysyuk // Problemy zah. ta ped. psykholohiyi : zb. nauk. prats' In-tu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka APN Ukrayiny. – K., 2007. – T. 9, ch. 4. – S. 94–101. – Bibliohr.: 11 nazv.

3. Zakatnov D.O. Psykholoho-pedahohichne zabezpechennya pidhotovky uchnivskoyi molodi do vyboru karyery u protsesi profesiyno-tekhnichnoyi osvity / D.O. Zakatnov // Vse dlya vchytelya. – 2008. – Lystop. (# 11). – S. 26–29. – Bibliohr.: 6 nazv.

4. Zakatnov D.O. Struktura i pokaznyky hotovnosti uchniv PTNZ do pobudovy profesiynoyi karyery / D.O. Zakatnov// Prof. navchannya na vyrobnytstvi: zb. nauk. prats': vyp. 3. – K.: Nauk. svit, 2009. – S. 53 – 61.

5. Kalenychenko R.A. Psykholohichni aspekty indyvidualnoyi karyery : [osn. motyvy, typy, stadiyi ta etapy vyboru karyery] / R.A. Kalenychenko // Problemy ta perspektyvy formuvannya nats. humanit.-tekh. elity : zb. nauk. prats' / APN Ukrayiny; Nats. tekhn. un-t «Kharkiv. politekh. in-t». – Kh., 2006. – Vyp. 9/10. – S. 129–135. – Bibliohr.: 13 nazv.

6. Krickij A. Planirovanie karery starsheklassnikov / Aleksandr Krickij // Nar. obrazovanie. – 2009. – №1. – S. 207–213.

7. Miropolska M.A. Profesiyna oriyentatsiya yak osnova formuvannya ta pobudovy profesiynoyi kar'yery / M.A. Miropolska // Byul. In-tu pidhotovky kadriv derzh. sluzhby zaynyatosti Ukrayiny. – 2004. – # 2. – S. 17–19. – Bibliohr.: 8 nazv.

8. Poplavs'ka A.P. Problema zdiysnennya profesiynoyi karyery: analiz zarubizhnykh ta vitchyznyanykh pidkhodiv / A.P. Poplavs'ka // Problemy zah. ta ped. psykholohiyi : zb. nauk. prats' In-tu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka APN Ukrayiny. – K., 2005. – T. 7, vyp. 1. – S. 250–260. – Bibliohr.: 21 nazva.

9. Chernyshev Ya. A. Ponyatie «professionalnaya karera»: potrebnostno-motivacionnaya xarakteristika / Ya. A. Chernyshev // Mir psikhologii. – 2008. – №2. – S. 221–232 : tabl. – Bibliogr.: 22 nazv.

**ТОЛЕРАНТНО-ЕМОЦІЙНА СКЛАДОВА ВИКЛАДАЧА ПТНЗ –
ЗАПОРУКА УСПІХУ У ВИХОВАННІ УЧНІВ**

Микола Вовковінський

Реферат

Проблема толерантних взаємовідносин учнів ПТНЗ досить актуальна у наш час, тому що це один з головних чинників ефективного виховання. Для поглиблення їхніх професійних навиків із урахуванням соціоекономічних трансформацій в умовах становлення ринку, а також з урахуванням перспектив професійної самореалізації толерантні взаємовідносини відіграють важливу роль у становленні особистості учня ПТНЗ. Тому важливість аналізованої проблеми для міжособистісних взаємовідносин в учнівському колективі важко переоцінити. Це також актуально, тому що назріла гостра потреба в становленні толерантної взаємодії в педагогічному просторі для розвитку й саморозвитку майбутніх кваліфікованих робітників.

У період світової глобалізації толерантні взаємовідносини різних країн, особливо європейські та світові тенденції щодо норм загальнолюдської й професійної толерантності, певною мірою впливають і взаємозумовлюють толерантну взаємодію в Україні. Дані цивілізаційні процеси толерантної взаємодії у взаємозв'язку з принципами й завданнями професійного виховання учнів ПТНЗ прискорять входження майбутнього працівника у світовий виробничий процес.

Таким чином, для забезпечення ефективної виховної роботи потрібна активна толерантна позиція викладачів та майстрів виробничого навчання, що є основою для розвитку в учнів цих професійних навиків, які в перспективі є базою професійної взаємодії з представниками різних соціальних груп, структур, організацій, культур тощо.

Ключові слова: толерантність, терпимість, соціальний статус, авторитаризм.

Постановка проблеми. Вагоме значення у справі вихованні учнів ПТНЗ має особистісно орієнтаційна спрямованість працівників начального закладу на толерантну взаємодію з ними. Такий підхід викладачів і майстрів до навчання й виховання учнів забезпечить повноцінність розвитку кожної особистості. Це вкрай важливо для професійного самовизначення, становлення і подальшого саморозвитку особистості робітника та, особливо, працівника сфери обслуговування. Адже сучасні заклади сфери обслуговування, як і насамперед виробнича сфера, потребують зовсім нового підходу до обслуговування клієнтів та замовників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом проблеми толерантності присвячено чимало наукових праць, у яких висвітлюються

толерантні взаємовідносини в різних сферах діяльності. Принагідно зазначимо, що ця проблема багатоаспектно висвітлена науковцями різних напрямів: педагогами, психологами, соціологами, науковцями технічного напрямку. Зокрема, К. Уейн звертає увагу на загальні аспекти толерантності, притаманні освіті в країнах Західної Європи [11]. В.М. Ярська зазначає, що сучасне суспільство запламоване неадекватним і нерациональним вирішенням різних соціальних проблем, які й призвели до вибухонебезпечного напруження [19, 65]. Проте вона не вказує конкретні шляхи толерантного вирішення даних світових соціальних проблем.

Поза увагою наукового дослідження в цьому ракурсі залишилися і ПТНЗ.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз стану толерантних взаємовідносин у ПТНЗ. Також потрібно показати важливість врахування викладачами ПТНЗ, у процесі виховної та профорієнтаційної роботи, особливостей толерантного виховання учнів. Запропонувати конструктивні шляхи виховання в учнів толерантних взаємовідносин у своєму колективі, які в подальшому позначиться на їхній професійній кар'єрі.

Виклад основного матеріалу. Толерантність походить від лат. *tolerantia* й означає терпимість [9, с. 1332]. Н. П. Волкова і В. А. Семиченко визначають толерантність, як неповторність та індивідуальність кожної людини, яка насправді «має право на власний погляд» і належить «до універсальних якостей особистості» [3, с. 24,30; 6, с. 152]. Потрібно також доповнити, що толерантність охоплює такі властивості особистості, як людяність, доброзичливість, ввічливість, вихованість. Хоча мірою оцінки рівня вихованості є вірогідність поведінки відповідно до прийнятих у суспільстві норм, що характеризує моральність особистості. Вищою ознакою вихованості є ставлення особистості до навколишніх, добровільне виконання певних дій, мотиви цих дій і вчинків, що є показником етичного рівня розвитку особистості.

У XIX ст. дієслово «терпіти» налічувало безліч лексем (26) і мало різні значення: виносити, страждати, кріпитися, стояти, не змагаючи, вичікувати чогось, допускати, послаблювати, не поспішати, не гнати і т. д. [1]. Незважаючи на багатозначність, категорія «терпимість» має споглядальну, пасивну характеристику і спрямованість.

У сучасних словниках, зокрема в «Тлумачному словнику російської мови» за редакцією Д. Н. Ушакова категорія толерантності повністю отожднюється з категорією «терпимість» [10]. У «Словнику іноземних слів і виразів» толерантність також визначається як «терпимість до чужих думок, вірувань, поведінки, поблажливість до чого-небудь або кому-небудь» [8].

Характеристика визначення «толерантність» є і в преамбулі Статуту ООН: «Проявляти терпимість і жити разом у мирі один з одним, як добрі сусіди». Тут поняття набуває не тільки дійового, соціально активного

забарвлення, а й розглядається як умова успішної соціалізації (інтеграції в систему суспільних відносин), що полягає в умінні жити в гармонії зі своїм внутрішнім світом та світом людей (мікро- і макросередовищем).

Гармонія відносин – це передусім повага суб'єктами один одного. Таке смислове навантаження несе визначення «толерантність» в американському словникові «American Heritage Dictionary»: «Толерантність – здатність до визнання або практичне визнання й повага переконань, суджень і дій інших людей». Деяку ясність в розумінні цього поняття дає мальтійський дослідник Кеннет Уейн у статті «Освіта і толерантність». У своїй статті вчений уточнює, що визначення толерантності в американському словнику неповне, тому що це не просто визнання й повага до переконань і дій інших людей, а визнання й повага інших людей, які відрізняються від нас самих, визнання як окремих особистостей, так і соціальних або етнічних груп, до яких вони належать [11].

Для полінаціональної держави, до якої належить Україна, це особливо актуально, тому що об'єкт нетерпимості – представники конкретних етносів. Однак знову перед нами рівняння принаймні з двома невідомими: перше – чи всі люди, які відрізняються від нас, можуть бути визнані нами як окремі особистості або соціальні групи; друге – чи завжди повага і поблажливість до інших може мати місце за відсутності у них особистих ціннісних орієнтацій, подібних до наших. Дати відповідь на ці питання нам допоможе політична енциклопедія: «Політична толерантність – неодмінна вимога у відносинах всіх активних учасників суспільного життя, які усвідомлюють необхідність впорядкованих цивілізованих відносин як усередині держави, так і між державами» [5].

Учений-політолог з Оксфорда Джонатан Ролз зауважує, що суспільство має право на придушення і гноблення неадекватного суб'єкта тільки з метою самозахисту, коли цей неадекватний суб'єкт демонструє нетерпимість, яка загрожує громадському порядку [8]. Не можна не погодитися з цим висловлюванням, але перш ніж застосовувати будь-які заходи по самозахисту, слід проаналізувати ситуацію або критичну ситуацію, постаратися виявити причини, що призвели до неї (мотиви неадекватної поведінки). І якщо хоча б на мить виникає думка про те, що неадекватність дії викликана нашою поведінкою, нашою ідеологією, то ні про яку тактику самозахисту мови бути не може. Причина негативних проявів інших в нас самих, у нашій нетерпимості. Все той же Джонатан Ролз стверджує, що «людям, які виявляють нетерпимість, не слід скаржитися, якщо по відношенню до них продемонстрована нетерпимість...» [8].

Відтак стає зрозумілим, що толерантність – категорія далеко не пасивна, це не тільки повага до інших. Дана категорія активна, вона передбачає позитивну взаємодію з іншими. Так у поняття толерантності закладається підтекст взаємозбагачення культурним надбанням, соціальним досвідом.

Своєрідність даного визначення аж ніяк не зводиться до меркантильності чи відвертого прагматизму, бо толерантні відносини можливі тільки на основі безкорисливого прийняття іншої людини, незалежно від її культурного і соціального статусу.

Дещо інше смислове поняття толерантності в психологічній літературі. Розглядаючи психологічне трактування даного поняття, слід зазначити, що в [1] «толерантність» визначається неоднозначно: «орієнтування на ліберальне прийняття моделей поведінки, переконань, цінностей іншої особистості»; «здатність переносити стрес без серйозних наслідків»; «переносимість ліків».

Таким чином, етимологічне значення толерантності полягає в здатності витримувати або чинити опір стресам, шкідливим впливам навколишнього середовища, лікам, сприймати іншого індивіда. Причому зауважимо, що толерантність може мати як позитивний заряд і активне забарвлення (формування здатності протистояти будь-яким спробам обмеження людської, в тому числі й особистої, волі), так і негативний заряд (неприродна стриманість) [1]. Можливість негативного прояву толерантності постає і при несформованій позитивній толерантності.

Сучасне філософське трактування поняття «толерантність» близьке до багатьох раніше описаних визначень. У «Філософському енциклопедичному словнику» [12] це поняття визначається як «терпимість до інших поглядів» або толерантність є «ознакою впевненості в собі і надійності своїх власних позицій, яка не боїться порівняння з іншою точкою зору й не уникає духовної конкуренції».

Такий підхід також належить до толерантних взаємовідносин і в учнівських колективах ПТНЗ.

Учнівський вік – це один з найважливіших етапів життя людини. В ньому багато тих джерел і починань, які знадобляться для подальшого становлення особистості. Цей вік нестабільний, ранимий, важкий, суперечливий і виявляється в тому, що він більше, ніж інші періоди життя, залежить від реальностей довкілля. Наша школа досі перебуває в стані надмірного авторитаризму і в багатьох випадках це негативно впливає на учнів, на їхній емоційний стан.

Ці емоційні стани, як правило, залежать від стабільності емоційного стану дитини, в якому вона знаходиться і залежить від емоційного тону, що ілюструється на шкалі емоційних тонів Л. Р. Хаббарда. Особливість її полягає в тому, що зміна емоційних тонів людини відбувається в тому порядку, в якому вони розміщені на шкалі і яка «розрахована математично» [13, с. 294].

Дану зміну можна спостерігати за тим, як людина спілкується, тобто кожному рівню емоції відповідає свій рівень спілкування [14, с. 11-28; 15, с. 136-186; 17, с. 55-84]. У найпростішому варіанті шкала має такий вигляд: Et – шкала тонів; T – час життя людини [2, с. 85–91] (рис. 1).

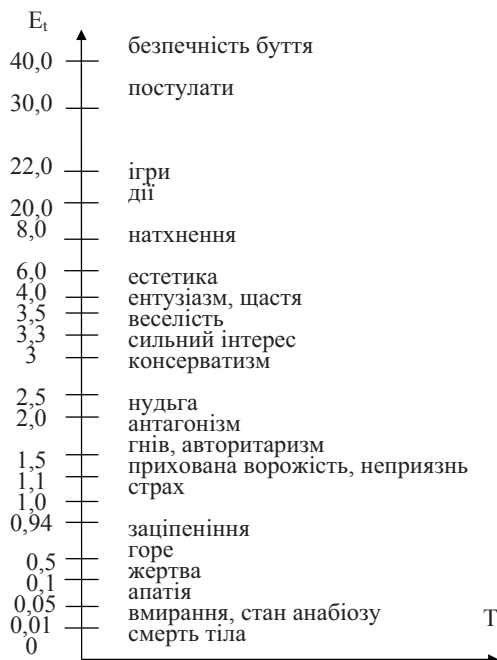

Рис. 1. Шкала емоційних тонів за Л.Р.Хаббардом

На цій шкалі нас цікавить діапазон E_t, який стосується роботи вчителя чи викладача, а саме: 1,0 – 4,0 (страх – ентузіазм), хоча рівні вище 4,0 були б також бажаними.

Якщо вчитель хронічно чи тимчасово перебуває в такому стані, то учні також перебувають в такому стані, але, що характерно, їхній рівень на порядок нижчий, тобто якщо вчитель перебуває в тоні гніву (1,5), то учні – в тоні прихованої ворожості (1,1), страху (1,0), заціпеніння (0,94) тощо. За переконанням Н.П. Волкової, це «намагання вчителя зберегти свій соціальний статус за рахунок зниження статусу учня» [3, с. 92]. Тому, коли учитель проводить урок у тоні 1,5 (авторитаризм), то спостерігаються такі типові стани учнів: 1) порушення дисципліни, бешкетування (прагнуть вийти з такого неприродного для себе стану); 2) пропускають уроки (інтуїтивний спротив зниженню емоційного тону); 3) «отупіння» (не розуміють навчальний матеріал); і якщо це продовжується, то: 4) впадання у хронічний депресивний стан окремих дітей (страху, заціпеніння, горя, апатії тощо).

За Г. Стровксом і Д. Вайт-сайдом, «80 % труднощів у навчанні викликані стресом» [18, с. 26]. Останнє є результатом роботи вчителів, які знаходяться в діапазоні E_t: 1,1 – 2, на відміну від станів, які знаходяться

вище 2,5 і особливо 3,3. У діапазоні від 0,01 до 2,0 людина інтровертована в тій чи іншій мірі. При підвищенні емоційного тону інтровертованість переходить в екстравертованість і людина стає більш відкритою для інших, збільшується її здатність спілкування і раціональність у вчинках. Також, знаходячись у низькому тоні, людина перебуває у так званому «низькотонному наслідуванні», суть якого у «наслідуванні чого-небудь, яке знаходиться вище» по тону [16, с. 118]. Це показує, що людина є наслідком по відношенню до інших (чим нижче по тону, тим менша причинність) і нездатна сама раціонально продукувати наслідки (100 % причинність – в тоні 4 і вище). Для підняття емоційного тону людини існує відповідна технологія – одитинг-терапія або так званий «процесинг», що проводиться під керівництвом професійного одитора. Використання даної технології «приводить в порядок ці старі області хаотичності, покращуючи тим самим фізичне і душевне здоров'я» [16, с. 162]. Толерантність можна розглядати і як суто практичне керівництво для самостійного процесингу з метою підвищення свого емоційного тону і, в результаті, створення сприятливого психоемоційного клімату при проведенні навчально-виховних занять та заходів. Адже багато дітей, які приходять на навчання в ПТНЗ, сподіваються, що вони увіллються в колектив, який виправдає їхні надії на «краще життя». У зв'язку з цим великі надії покладаються на майстра та викладача ПТНЗ, які покликані підготувати не тільки справжнього професіонала, а й виховати творчу людину, яка буде здатна до саморозвитку впродовж всього свого життя. Тому потрібно правильно зорієнтуватися і налаштувати учнів на засвоєння способів саморозвитку, зважаючи на вимоги до учня як суспільної особистості. У поєднанні з толерантністю саморозвиток виступає дієвим засобом професійного самовизначення. Це особливо важливо, адже толерантність – одна з головних умов успішної роботи, зокрема працівника сфери обслуговування.

Якщо навчитися уміло користуватися даною шкалою, то можна розуміти і передбачати людську поведінку, в тому числі учнів, у всіх її проявах. А це забезпечить покращання толерантних відносин між учнями та учнями і викладачами.

Як бачимо, педагогічна майстерність викладача у великій мірі залежить від емоційного тону, в якому він перебуває. Іншими словами, емоційний тон безпосередньо впливає на бажання викладача вдосконалювати свою особистість та покращувати свою педагогічну майстерність, тобто підвищення емоційного тону сприяє відходу від догматизму, стереотипності, авторитарності й відкриває перспективи «гармонійного поєднання педагогічної і наукової діяльності» (Г. Б. Скок і Є. А. Музиченко) [18, с. 36]. Це, в свою чергу, створює умови для розвитку толерантних взаємовідносин.

Для учнів ПТНЗ зразком толерантності має бути насамперед діяльність вчителя і майстра виробничого навчання. Тому їм необхідно:

а) вироблення толерантного оптимізму, в основі якого «позитивне емоційне ставлення до себе як наставника, до учнів, до праці»;

б) розвиток емоційно-особистісних відносин на основі емоційної привабливості й терпимості (толерантності);

в) саногенний емоційний контроль за власною поведінкою та емоційно-особистісними відносинами з педагогічним і учнівським колективом;

г) уміння керувати формуванням позитивних емоцій та толерантних взаємин в учнів на основі вироблення власного емоційного стилю і толерантної взаємодії з учнями під час навчання та позаурочного спілкування.

Висновок. Таким чином, поняття «толерантність», хоча й інколи отожднюється з поняттям «терпіння», однак має більш яскраву, активну спрямованість. Толерантність – не пасивне, не природне упокорення думок, поглядів та інших розумових і емоційних дій, не покірливе терпіння, а активна моральна позиція і психологічна готовність до терпимості в ім'я взаєморозуміння насамперед між викладачем та учнями і між самими учнями, що потім стане основою взаємодії між етносами, соціальними прошарками, групами, в ім'я позитивної взаємодії з людьми іншого національного, релігійного, соціального і культурного середовища.

Література

1. Большой психологический словарь. – М., 2000. – С. 363.
2. Вовковінський М. Емоційна привабливість і виразність учителя у застосуванні внутрішньої і зовнішньої техніки / М. Вовковінський // Молодь і ринок: [щоквартал. наук.-пед. та екон. журнал]. – 2007. – №7. – С. 99–106.
3. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: [навч. посіб.] / Наталія Петрівна Волкова. – К.: Академія, 2006. – 256 с.
4. Даль В. Толковый словарь русского языка. – М., 1998. – 401 с.
5. Политическая энциклопедия. – М., 1999. – 504 с.
6. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: [навч. посіб.] / Валентина Анатоліївна Семиченко. – К.: Вища школа, 2004. – 335 с.
7. Скок Г. Б. Организация научно-педагогической работы преподавателей / Г. Б. Скок, Е. А. Музыченко // Среднее спец. образование. – 1988. – №1. – С. 36–38.
8. Словарь иностранных слов и выражений. – М., 1998. – 477 с.
9. Советский энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. – М.: Сов. энциклопедия, 1984. – 1600 с.
10. Толковый словарь русского языка / под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1994. – 726 с.
11. Уейн Кеннет. Освіта і толерантність // Вища освіта в Європі. – 1997. – №2. – Т. 21. – С. 16.
12. Философский энциклопедический словарь. – М., 1997. – 457 с.
13. Хаббард Л. Р. Настольная книга для прекиров / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2004. – 341 с.

14. Хаббард Л. Р. Наука выживания: предсказывание человеческого поведения / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2004. – 690 с.
15. Хаббард Л. Р. Саентология 0-8. Книга основ / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2000. – 356 с.
16. Хаббард Л. Р. Саентология: Новый взгляд на жизнь / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2005. – 310 с.
17. Хаббард Л. Р. Самоанализ: практическое руководство по самосовершенствованию / Л. Рон Хаббард. – М.: Нью Эра, 2004. – 324 с.
18. Шпак О. Педагогіка здоров'я: питання моралі та волі / О. Шпак, М. Кравчук // Молодь і ринок. – 2007. – №7. – С. 21–29.
19. Ярская В. Н. Современный мир и проблема толерантности // Вест. психол.-соц. и коррекц.-реабилитац. работы. – 1996. – №1. – С. 65.

Реферат

ТОЛЕРАНТНО-ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ СОСТАВНАЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ПТУЗ – ЗАЛОГ УСПЕХА В ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ

Николай Вовковинский

Проблема толерантных взаимоотношений учащихся ПТУЗ достаточно актуальна в наше время, потому что это один из главных факторов эффективного воспитания. Для углубления их профессиональных навыков с учетом социоэкономических трансформаций в условиях становления рынка, а также с учетом перспектив профессиональной самореализации толерантные взаимоотношения играют важную роль в становлении личности ученика ПТУЗ. Поэтому важность анализируемой проблемы для межличностных взаимоотношений в ученическом коллективе трудно переоценить. Это также значимо потому, что назрела острая потребность в становлении толерантного взаимодействия в педагогическом пространстве для развития и саморазвития будущих квалифицированных рабочих.

В период мировой глобализации толерантные взаимоотношения разных стран, особенно европейские и мировые тенденции относительно норм общечеловеческой и профессиональной толерантности, в известной мере влияют и взаимообуславливают толерантное взаимодействие в Украине. Данные цивилизационные процессы толерантного взаимодействия во взаимосвязи с принципами и заданиями профессионального воспитания учащихся ПТУЗ ускорят вхождение будущего работника в мировой производственный процесс.

Таким образом, для обеспечения эффективной воспитательной работы нужна активная толерантная позиция преподавателей и мастеров производственного обучения, что является основой для развития в учащихся этих профессиональных навыков, которые в перспективе являются базой

профессионального взаимодействия с представителями разных социальных групп, структур, организаций, культур.

Ключевые слова: толерантность, терпимость, социальный статус, авторитаризм.

Abstract

THE TOLERANT AND EMOTIONAL COMPOUND OF THE TEACHER VOCATIONAL TRAINING SCHOOL – THE KEY TO SUCCESS IN EDUCATION OF PUPILS

Mykola Vovkovins'kiy,

Ph.D. in Pedagogy, Senior research fellow of the Laboratory for career guidance and training. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The problem tolerantnyh vzaymootnoshenyy uchashchyhsya PTUZ sufficiently relevant to our TIME, after that this is one of the main factors well acquainted education. For uhlublenyya 's professyonalnyh navykov s uchetom sotsyoekonomycheskyh Formation transformations in terms of the market, as well as with prospects uchetom professyonalnoy samorealizatsyy, tolerantnye vzaymootnoshenyya yhrayut an important role in the Formation of personality disciple PTUZ. Therefore vazhnost analyzyruemoy problems for mezhychnostnyh vzaymootnoshenyy in uchenycheskom collective pereotsenyt difficult. This also significantly later, that a need to nazrela Acute tolerance Formation in pedagogical interaction of space for future development and samorazvytyya kvalyfytsirovannyh workers.

The world in the period of globalization tolerantnye vzaymootnoshenyya raznyh countries, especially, evropeyskye and myrovyye Trends rules about A obshechelovecheskoy and professyonalnoy tolerance in yzvestnoy least vlyayut and vzaymoobuslavlyvayut tolerantnoe Interaction in Ukraine. DATA tsyvylyzatsyonnyie tolerant interaction processes sa vzaymosvyazy s principles and the job of professional vospytanyya uchashchyhsya PTUZ uskoryat vhozhdenye budusheho The world proyzvodstvennyy employee in the process.

Thus, for obespechenyya EFFECTIVE vospytatelnoy Need work of an active tolerantnaya pozytsyya Teacher learning is industrial and masters, that javljaetsja osnovoy for development in uchashchyhsya etyh professyonalnyh navykov, kotorye in perspective javljajutsja base of professional interaction with representatives raznyh sotsyalnyh groups, institutions, organizations, cultures.

Keywords: tolerance, patience, social status, authoritarianism.

References

1. Big psychological dictionary. – M., 2000. – C. 363.
2. Vovkovinskyi M. An emotional attractiveness and expressiveness of teacher is in application of internal and external technique / M. Vovkovinskyi // Young People and market: [every quarter scientifically pedagogical and economic magazine]. – 2007. – No. 7. – P. 99–106.
3. Volkova N. P. Professionally pedagogical communication: [navch. manual] / Natalia Petrivna Volkova. – K.: Academiya, 2006. – 256 p.
4. Distance of Century. Explanatory dictionary of Russian. – M., 1998. – 401 p.
5. Political encyclopaedia. – M., 1999. – 504 p.
6. Semychenko V. A. Psychology of pedagogical activity: [navch. posib.] / Valentyna Anatoliivna Semychenko. – K.: Higher school, 2004. – 335 p.
7. Skok G. B. Organization of scientific and pedagogical work of teachers/G of B Skok, E. A. Muzychenko//Secondary vocational education. – 1988. – No. 1.– Page 36–38.
8. Dictionary of foreign words and expressions. – M., 1998. – 477 p.
9. The Soviet encyclopedic dictionary / [under the editorship of A. M. Prokhorov]. – M.: Soviet encyclopedia, 1984. – 1600 p.
10. The explanatory dictionary of Russian / under the editorship of D. N. Ushakov. – M., 1994. – 726 p.
11. Wayne Kenneth. Education and tolerance // Higher education in Europe. – 1997. – №2. – T. 21. – P. 16.
12. Philosophical encyclopedic dictionary. – M., 1997. – 457 p.
13. Hubbard L. R. The reference book for преклиров/L. Ron Hubbard. – M.: To Nye of Ayr, 2004. – 341 p.
14. Hubbard L. R. Survival science: predicting of human behavior/L. Ron Hubbard. – M.: To Nye of Ayr, 2004. – 690 p.
15. Hubbard L. R. Scientology 0-8. Book of bases/L. Ron Hubbard. – M.: To Nye of Ayr, 2000.–356 p.

ЛІНГВІСТИЧНІ ПРИЙОМИ РОЗРОБЛЕННЯ ТЕКСТІВ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Лідія Гуменна

Реферат

У статті розглянуто лексико-граматичну організацію та прийоми сучасної лінгвістичної науки і практики при розробленні текстів електронних підручників для системи професійно-технічних навчальних закладів. Проведено аналіз наявних підходів до творення електронного підручника(ЕП), що засвідчує переважно пошуковий метод його створення та зумовило появу майже стихійного ринку, а відсутність лінгвістичних і паралінгвістичних особливостей текстів із їх жанровою кваліфікацією свідчить про відсутність єдиної педагогічної концепції його проектування. З'ясовано потребу в проведенні ґрунтовних теоретичних досліджень у галузі лінгвістики текстів електронного підручника, зокрема, чіткого визначення його жанру, так як відсутність лінгвістичного опису електронного підручника і не виявлення характерних особливостей його текстів є причиною невизначеності жанрової природи електронного підручника та значення його статусу в системі жанрів наукового стилю і комп'ютерно-опосередкованої комунікації. Зроблено висновок, що врегулювання позиції ЕП у системі жанрів наукового стилю продиктовано необхідністю розширення уявлень про жанри цього виду комунікації, а також є вчасним щодо визначення ролі технологічного критерію у розвитку жанру підручника і дасть змогу: встановити теоретичну базу дослідження й розробити методику жанрової кваліфікації текстів ЕП; виявити ознаки, що дають змогу (чи навпаки) визначити ЕП окремим жанром, охарактеризувати його позиції у системі суміжних явищ; виявити специфіку жанрового статусу ЕП і на матеріалах наукових досліджень, присвячених проблематиці ЕП, реконструювати фрагмент метаконцепту жанру «електронний підручник» у мовленнєвій свідомості реципієнтів та порівняти отримані результати для вироблення багатоаспектного жанру «електронний підручник». А це означає: навчити розробників електронних підручників для системи ПТО України компетентнісному підходу до їх творення. Наголошено, що визначальні характеристики дають змогу стверджувати про існування ще одного жанру наукового стилю – самостійного жанру «електронний підручник» у системі комп'ютерно-опосередкованої комунікації. Його компетентне використання дає широкі можливості сучасному українському підручникотворенню, враховувані як сучасних професійних стандартів, вітчизняних та зарубіжних технологій освітнього простору, практичний і традиційний досвід підприємств й окремих роботодавців, так і навчальні запити сучасних учнів ПТНЗ України.

Ключові слова: *електронний підручник, комп'ютерно-опосередкована комунікація, текст, стиль, жанр.*

Актуальність теми. Вітчизняна освіта за останні роки має значний досвід розробки комп'ютерних дидактичних засобів, зокрема електронних підручників. Їхня наявність забезпечить саме те комп'ютерне середовище, що створить визначальне підґрунтя для реформи сучасної професійно-технічної освіти в Україні.

На сьогодні чимало ПТНЗ мають у своїх бібліотеках власно створені електронні підручники (ЕП) із навчальних дисциплін, розробляються їхні нові версії. Проте аналіз наявних підходів до створення електронного підручника засвідчує переважно пошуковий метод його створення, що зумовило появу майже стихійного ринку, а відсутність єдиної педагогічної концепції його проектування, лінгвістичних та паралінгвістичних особливостей текстів із їх жанровою кваліфікацією свідчить про відсутність єдиної педагогічної концепції його проектування. Отже, відчувається потреба у проведенні ґрунтовних теоретичних досліджень і в галузі лінгвістики текстів електронного підручника, зокрема чітко визначеного його жанру. Саме відсутність лінгвістичного опису електронного підручника і невиявлення характерних особливостей його текстів є причиною невизначеності жанрової природи електронного підручника та значення його статусу в системі жанрів наукового стилю й комп'ютерно-опосередкованої комунікації (КОК) (В. Роберт, В. Монахов, Є. Полат та ін.). Проблемами розробки навчальних підручників займалися: Д. Зуєв, І. Ленгер, Н. Шахмаєв, Л. Зоріна та ін. Текстову лінгвістику, яку визначають як металінгвістику, розвинув М. Бахтін, гіперсинтаксис – Б. Палек, семіотичну текстологію – Я. Петефі, транслінгвістику – Р. Барт, суперсинтаксис, лінгвістику тексту – В. Дресслер і З. Штемпель, аналіз мовлення – З. Харріс та ін. Своєрідним центром лінгвістики стала Німеччина (Е. Аґрікола, Х. Ізенберг, В. Дресслер, С. Шмідт).

Вітчизняні дослідники Л. Бублейник, В. Виноградов, Г. Винокур, С. Єрмоленко, І. Ковалик, Л. Мацько, М. Плющ, Л. Рожило, В. Сиротіна почали вивчення тексту ще задовго до появи самого поняття «лінгвістика тексту».

Основою сучасної лінгвістичної теорії тексту є структурний підхід до його аналізу В. Проппа, розуміння тексту як складного цілого – О. Пешковського, аналіз дискурсу – З. Харріса, теорія Г. Глінца про когнітивні процеси при читанні й письмі, концепція тексту І. Гальперіна, критерії текстуальності Р. де Богранда і В. Дресслера, основні властивості тексту Л. Мурзіна і А. Штерна, теорія діалогу Л. Якубинського та ін. Маємо також дослідження науковців із питань: теорії мовленнєвих жанрів та жанрів наукового стилю (М. Бахтін, В. Дементьєв, О. Михайлова, В. Сали-

мовський, О. Троянська, М. Федосюк та ін.); з проблем функціональної стилістики (О. Баженова, А. Васильєва, В. Чернявська та ін.); когнітивної лінгвістики (О. Кубрякова, І. Стернін й ін.); вивчення дискурсу (Н. Арутюнова, В. Карасик, М. Макаров та ін.); проблем мовленнєвої особистості і мовленнєвої свідомості (Ю. Караулов, В. Красних, З. Попова та ін.); проблематики гіпертексту і комп'ютерного дискурсу (О. Анисимова, А. Баранов, О. Горошко й ін.).

Постановка завдання. Метою нашої роботи є визначення позиції ЕП у системі жанрів наукового стилю, що продиктовано необхідністю розширення уявлень про жанри цього виду комунікації, а також є вчасним щодо визначення ролі технологічного критерію у розвитку як жанру підручника, так й інших жанрів. Поширеність і зростаюча значущість ЕП в освітньому процесі, багатоаспектність їх інтеграційного вивчення уможливають звернення до мовної свідомості авторів, які розробляють, досліджують, описують ЕП (далі – автори) і реципієнтів, які застосовують їх на практиці, з метою виявлення у них сформованих понять, необхідних для подальших розробок електронних підручників із їхніми характерними особливостями. У статті висувається гіпотеза: наявність у текстах ЕП характерних ознак свідчить про сформованість особливого типу тексту, тобто жанру, що піддається метаконцептуалізації у свідомості авторів і реципієнтів, які розробляють проблематику ЕП.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на офіційних визначеннях ЕП як навчального електронного видання та основних ознаках тексту такого підручника, ми вважаємо за необхідне розширити й конкретизувати з'ясування позиції ЕП серед жанрів наукового стилю як різновиду функціональної української мови. Це питання варто розглядати при умові, що навіть найкращий електронний підручник не може і не повинен замінити книгу. Так само, як перегляд фільму не заміняє книги, за текстом якої він був поставлений, так і наявність ЕП не тільки не повинна замінити вивчення матеріалу підручника (мають на увазі кращі зразки будь-якого жанру), а навпаки – спонукати учня взятися за книгу. Саме тому такий підручник повинен максимально полегшити розуміння й запам'ятовування (причому активне, а не пасивне) найістотніших понять, тверджень та прикладів, підключаючи до процесу навчання інші, ніж звичайний підручник, твори людського мозку, використовуючи комп'ютерні пояснення і т.п. можливості сучасної комунікації. Для автора ЕП важливо пам'ятати, що текстова складова має бути обмеженою, чітко конкретизованою, адже залишається звичайний підручник. Як і у створенні будь-яких складних систем, так і при розробці ЕП визначальним є компетентність і майстерність авторів, їхня інформаційна культура [1, с.84 – 87].

Визначення позиції електронних підручників у системі жанрів наукового стилю необхідне для доповнення вже відомих жанрів цього функці-

онального різновиду мови (О. Троянська, О. Алікаєв, В. Салимовський, Т. Чернявська, О. Михайлова, З. Партико, Т. Ященко) з урахуванням фактора наявності електронного поля мови, яка функціонує в ЕП. Вивчення лінгвістичних і паралінгвістичних особливостей текстів ЕП актуальне і своєчасне в аспекті визначення ролі технологічного критерію в розвитку жанру ЕП – у цьому напрямі на сьогодні є лише дослідження В. Стройкова.

Визначення жанрової природи ЕП на основі з'ясованих його особливостей дасть змогу: встановити теоретичну базу дослідження й розробити методику жанрової кваліфікації текстів ЕП; виявити ознаки, що дають змогу (чи навпаки) визначити ЕП окремим жанром, охарактеризувати його позиції у системі суміжних явищ; виявити специфіку жанрового статусу ЕП і на матеріалах наукових досліджень, присвячених проблематиці ЕП, реконструювати фрагмент метаконцепту жанру «електронний підручник» у мовленнєвій свідомості реципієнтів та порівняти отримані результати для вироблення багатоаспектного жанру «електронний підручник». А це означає: навчити розробників електронних підручників для системи ПТО України компетентнісному підходу до їх творення.

На разі визначимось із дефініцією «мовний жанр». Жанр (франц. Genre – рід, вид, стиль) мовленнєвий – деперсоналізований вияв комунікації, який є типовою формою тексту. В. Салимовський та інші вчені пропонують вважати мовним жанром стійкі тематичні, композиційні й стилістичні типи текстів. Для лінгвістики тексту характерне суто граматичне (синтаксичне) його розуміння. Як послідовність речень його визначає Р. Харвег, упорядковану послідовність морфем – Х. Вейнрейх, корегентну послідовність речень – К. Брінкер, мовленнєвий акт – Е. Косеріу, синтаксичну протяжність і залежність – Б. Бонечка, складне синтаксичне утворення, що інтегрує образ позамовної дійсності, – Т. Радзієвська, гіперсинтаксис – Б. Палек, макросинтаксис – Т. ван Дейк та ін.

Відсутність єдиного тлумачення поняття тексту унеможливорює визначення жанру, у даному разі – електронного підручника. Цю значущу причину О. Селіванова пояснює:

- абсолютизацією його структурної організації та граматичних засобів зв'язності;
- формально-структурною, жанрово-стилістичною різноплановістю текстів і специфікою способу його репрезентації;
- багатоплановістю підходів до лінгвістичного вивчення тексту;
- звуженням функції тексту до рівня складника комунікативного процесу, посередника, засобу, процесу і мети комунікації.

Актуальність звернення до проблем мовленнєво-жанрової вторинності викликана необхідністю виявлення жанрового статусу ЕП, визначення, чи є він вторинним щодо електронного підручника чи варіантом жанру «підруч-

ник» у системі жанрів наукового стилю. У даній статті текст ЕП розуміється як вторинний по відношенню до інтелектуального простору наукового стилю.

Одним із напрямів у вивченні жанрової свідомості є обґрунтоване Г. Слишкіним концептологічне вивчення мовних жанрів, що передбачає моделювання метаконцептосфери мовної особистості із метаконцептами жанрів. Під метаконцептом мовного жанру розуміється «ментальна одиниця, що виникла в результаті осмислення носіями мови продуктів попередньої концептуалізації, оформлених як семіотичні утворення (мова, текст, жанр, стиль, переклад, дискурс)» (Г. Слишкін). Метаконцепт не є монолітним утворенням і включає компонент, що репрезентує основні вимоги до тексту конкретного жанру. Вивчення даного компонента мета-концепту щодо ЕП на основі робіт, які містять вимоги до ЕП, здатне розширити уявлення про особливості текстів ЕП. Це дає змогу розглядати і стверджувати або заперечувати жанрову природу ЕП. До актуальних завдань сучасного жанрознавства належить пошук нових шляхів вивчення мовних жанрів, одним із можливих вирішень даної проблеми вбачається об'єднання функціонального та когнітивного підходів (О. Дементьев, Н. Феніна). Поділяючи точку зору К. Седова і Т. Шмельова на існування у свідомості мовної особистості певного уявлення про мовні жанри, ми звертаємося до мовної свідомості авторів і реципієнтів ЕП.

Не менш актуальною є також проблема виявлення жанрів та їх функціонування в електронному середовищі, що відіграє важливу роль у комунікації та при розробці теорії цифрових знаків. У представлених у лінгвістиці дослідженнях здійснені конкретні кроки в описі окремих жанрів КОК (О. Вавилова, К. Варламова, Н. Моргун та ін.) і запропоновано класифікацію всього жанрового різноманіття даного виду комунікації, зроблені спроби формування моделей жанрів комп'ютерно-опосередкованої комунікації (О. Асмус, Л. Щипіцина). Вивчення текстів ЕП у цій статті проводиться з опорою на модель опису жанрів КОК, запропоновану Л. Щипіциною, і включає опис медійних, прагматичних, структурно-семантичних та мовно-стилістичних особливостей текстів жанрів КОК, виходячи з розуміння наукового тексту як мовленнєвого твору, що відображає мовні особливості наукового стилю, а тексту ЕП – як вторинного щодо інтертекстуального простору наукового стилю, розглядаються його основні стильові риси, які визначають специфіку мовних засобів при використанні їх у наукових текстах. До стильових рис, в аспекті яких необхідно вивчати тексти ЕП, належать: точність, абстрактна узагальненість, логічність, об'єктивність (І. Гальперін, Р. Будагов, О. Васильєва, М. Димарський, Т. Чернявська та ін.), що досягаються при допомозі виробленого репертуару лексичних, морфологічних і синтаксичних ресурсів.

Ми поділяємо точку зору про необхідність і доцільність застосовувати до вивчення наукового тексту положення дискурсивного аналізу (М. Баже-

нова), позалінгвістичної дійсності, що супроводжує створення тексту ЕП і розглядається в руслі соціолінгвістичного спрямування у вивченні дискурсу (О. Карасик). Текст ЕП визначається як комп'ютерно-опосередкований варіант письмового різновиду навчально-наукового дискурсу. Комп'ютерний дискурс, який є предметом пильної уваги дослідників (П. Кондрашов, Ф. Смирнов, Н. Мечковська та ін.), характеризується гіпертекстуальністю, полікодовістю текстів, великим значенням поліграфічних засобів, наявністю медіолекту. Ідея звернення до особливостей дискурсу, що формує текст, знаходить свій розвиток у когнітивно-дискурсивному напрямі вивчення текстів (К. Кубрякова), акцентує можливість розгляду наукового тексту як продукту пізнання вченого і виділення його мовленнєвої особистості.

З опорою на методику жанрової класифікації текстів природного писемного мовлення Н. Лебедєвої і модель опису жанрів КОК Л. Щипіциної сформовано алгоритм вивчення текстів ЕП для визначення їхньої жанрової природи. У даний алгоритм входять наступні пункти.

1. Формулювання дефініції досліджуваного типу тексту.

2. Аналіз текстів ЕП, що передбачає вивчення:

- а) прагматичних параметрів: адресанта, адресата, мети і сфери комунікації;

- б) медійних параметрів – форматних особливостей текстів ЕП: гіпертекстуальності, графіків просторового втілення, мультимедійності, інтерактивності, синхронності, кількості та експліційованості комунікантів;

- в) структурних параметрів;

- г) мовностилістичних параметрів текстів ЕП.

3. Виділення ознак, що утворюють (чи не утворюють) жанру ЕП.

4. Визначення внутрішньожанрової структури (виділення можливих піджанрів у складі жанру «електронний підручник»).

5. Визначення зовнішніх меж даного жанру, пошук місця жанру «електронний підручник» серед суміжних явищ – жанрів наукового стилю і КОК.

6. Реконструкція фрагмента метаконцепту жанру «електронний підручник» у свідомості носіїв мови за даними аналізу писемних джерел і експериментального дослідження.

7. Формулювання підсумкового, розгорнутого визначення жанру «електронний підручник».

Прагматичні характеристики текстів, надісланих до лабораторії підручникотворення Інституту ПТО НАПН України від педагогічних експериментальних груп по створенню електронних підручників для системи професійно-технічної освіти, дають підставу виділити особи адресанта і адресата, мету й сферу їхньої комунікації. Насамперед, адресант – це особа, що має необхідну науково-методичну компетенцію – передає адресату конкретний обсяг інформації з певної галузі науки через текст підручника, створеного за допомогою комп'ютерних технологій. Адресант спілкується

через текст: в окремих його розділах (36%), на титульних екранах підручників, у передмовах, вступах (42%). Обсяг і зміст інформації про адресанта визначається ним самим і відрізняється варіативним характером. У текстах ЕП використовуються мовні засоби, що сприяють комунікації між адресантом і адресатом, і їхня подальша диференціація проводиться за наступних підстав.

1. Номінації, що експліцирують ментальний стан адресанта, його впевненість в істинності викладеної інформації і виражаються за допомогою:

- а) вставних слів: «Безперечно,...»;
- б) безособових синтаксичних конструкцій: «Відомо, що...».

2. Номінації ментальних станів адресанта, пов'язаних із логікою викладу інформації адресату, оформленням висновку, виражаються:

- а) вставними словами: «Отже,...» чи « Як відомо,...»;
- б) дієприслівниковими зворотами: «Беручи до уваги результати,...»;
- в) вставними реченнями: «Як стверджує автор,...».

3. Номінації, які експліцирують емоційне ставлення адресанта до поданої інформації, представлені:

- а) вставними словами: «На жаль, не існує...»;
- б) вставними конструкціями: «... (хоча це дуже проблемно,...)».

4. Номінації мовленнєвої рефлексії, що відображають прагнення автора до вибору найоптимальніших мовних засобів вираження власної думки, у текстах ЕП представлені:

- а) вступними словами: «Іншими словами, компетенція – це...»;
- б) безособовими синтаксичними конструкціями: «Простіше можна сказати...».

5. Акцентація уваги на важливості інформації досягається використанням:

- а) лексичних засобів: «...це, так би мовити, опосередкований засіб використання...»;
- б) графічних засобів: виділення жирним шрифтом; виділення підкресленням, курсивом, виділення великими (заголовними) літерами; використання елементів статичної та динамічної графіки.

Адресат – особа, яка вивчає навчальну дисципліну за допомогою ЕП, також може бути представлена в тексті або не мати експліцитного вираження. У першому варіанті використовуються мовні засоби, вибрані відповідно до чітких уявлень про адресата підручника, що включає:

а) вікові характеристики адресата: «Підручник пропонується учням ПТНЗ за спеціальністю «слюсар- електрик»;

б) соціальні характеристики адресата: «Цільова аудиторія курсу – учні, студенти та слухачі зі спеціальності «Сільськогосподарська техніка в овочівництві»;

в) іноді – національні, мовні характеристики адресата: «Програма розрахована на тих, хто бажає вивчити розділ рідною мовою»;

г) рівень підготовки адресата: «Другий розділ підручника розрахований на учнів третього курсу ПТНЗ за спеціальністю «кухар – кондитер»;

г) спосіб здійснення комунікації між адресантом і адресатом: «Перед Вами, наші шановні користувачі, ЕП з механізації обробітку зернових культур. Основою його, звичайно, є текст, з нього й почнемо вивчення».

Прагнення адресанта до успішного здійснення комунікації із передбачуваним адресатом виражається вживанням таких мовленнєвих засобів:

а) особового займенника «Ви» і присвійного – «Ваш», що підкреслює поважне, шанобливе ставлення адресанта до адресата;

б) особового займенника «ти» і присвійного – «твій»: «Ти звернув увагу на вступ до цього посібника?»; «Виконання даних рекомендацій допоможе тобі успішно справитися із завданням»;

в) означених займенників «кожний», «всі»: «Маємо надію, що результати нашої роботи допоможуть всім бажаючим придбати ЕП з курсу...».

Засоби звернення до адресата як до учасника діалогу розглядаються також крізь призму виконуваних ним функцій.

Залучення адресата до процесу співмислення, об'єднання тезаурусів адресанта і адресата реалізуються за допомогою вживання особистого займенника «ми»: «Ми можемо пришвидшити даний процес, якщо розпочати роботу з вибраного Вами пункту меню у лівій частині вікна Вашого браузера»;

Спонування адресата до інтелектуальних дій реалізується за допомогою вживання дієслів, що позначають інтелектуальні дії і виражені:

а) неозначеною формою дієслова: «Експеримент з удосконалення управлінської діяльності виявив необхідність створення нових структурних підрозділів, покликаних аналізувати, планувати та здійснювати різновекторну діяльність, спрямовану на підвищення економічної ефективності підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, зокрема – маркетингових служб».

3. Неозначеною формою дієслова у поєднанні з модальним предикатом «треба», «варто»: «Варто зауважити, що даний клас нових ескаваторів може працювати і на ґрунтах, схильних до осипання».

4. Неозначеною формою дієслова у поєднанні зі словом категорії стану: «Необхідно пам'ятати, що більшість...»

5. Формою наказового способу: «Зверніть увагу на...».

6. Особовою формою дійсного способу: «Натискуєте вказівним пальцем правої руки на клавішу <enter> для завершення вводу тексту»;

7. Залучення уваги адресата до інформації досягається шляхом вживання комплексу «запитання – відповідь»: «Як же проходить монтаж зчіплення? Він виконується у послідовності, зворотній до демонтажу, але будьте особливо уважні, коли заново використовуєте старе зчіплення».

Засоби адресації сприяють логічному викладу інформації у тексті, його ясності і доступності, полегшують сприймання нової інформації ко-

ристувачем: орієнтують адресата в проспективному і ретроспективному напрямках за допомогою:

лексичних засобів, а саме: слів «наступний», «попередній», часто в поєднанні зі скороченням «див.»: «Пояснення до даної схеми – у наступному розділі (див. стор. 103);

синтаксичних засобів:

а) вставних речень: «Як щойно пояснювалося (див. розділ «Елементарні поняття статистики), значущість певного коефіцієнта...»;

б) вставних конструкцій;

в) додаткових речень: «Якщо Ви подивитеся наступну частину таблиці, то побачите, що...»;

г) речень констатуючого характеру: «Стереоізомерія відіграє важливу роль в органічній хімії. Детальніше ці питання розглядаються при вивченні...».

Мисленнево-активізуючі засоби адресації, що підкреслюють логіку викладу тексту, реалізуються за допомогою:

1) лексичних засобів – слів «приклад», «наприклад» для пояснення якої-небудь важливої інформації: «Наприклад, як видно з рисунка...»;

2) синтаксичних засобів:

а) вставних слів, що вказують на градаційні відносини: «Вивчаючи хімічний склад білків, необхідно вказати, по-перше, з яких хімічних елементів вони складаються, по-друге...»

б) вставних речень, які відсилають до фрагментів тексту для ілюстрації вміщеної в ньому інформації: «При цьому, як видно з рисунка...»

На ступінь важливості інформації вказують:

слово категорії стану «важливо» у поєднанні з неозначеною формою дієслова: «Важливо пам'ятати, що вивчення...»;

синтаксичні засоби – окличні речення, які іноді супроводжуються графічним виділенням: «Характеристики ковалентного зв'язку не залежать від механізму його утворення!».

Спільною метою створення, функціонування й використання ЕП є освітня, проте деякі так звані приватні ЕП, що не відповідають жодному із жанрів і створені не в науковому стилі, корелюють з основними комунікативними стратегіями навчально-наукового дискурсу. Серед них виділяються ЕП, створені:

1) тільки задля повідомлення користувачеві певного обсягу знань із навчальної дисципліни (електронні курси лекцій);

2) з метою презентації і закріплення навчальної інформації (за допомогою виконання навчальних тестів, розв'язання задач, виконання вправ) як в інтерактивному режимі, так і в аудиторній роботі (навчальні посібники);

3) з метою формування й удосконалення практичних навичок (лабораторні роботи, практикуми);

4) ЕП, спрямовані на повідомлення навчальної інформації, її закріплення і контроль засвоєння користувачами знань та вмінь (тести).

Сфера функціонування ЕП характеризується як статусно-орієнтований різновид КОК, комп'ютерно-опосередкований варіант навчально-наукового дискурсу, учасниками якого виступають: вчений – педагог – учень. Проте існують такі форми ЕП, елементи їх побудови, без яких електронний підручник не розробляється. Насамперед це тести, де найчастіше виникає складність із підбором питань та продумуванням відповідей на них. Не менш значуще – уміння працювати з енциклопедією (для електронних енциклопедій існує відповідний сервіс: посилання, закладки, можливість повтору анімацій і звукових записів, пошук за ключовими словами тощо). І найважливішою формою електронного підручника ми вважаємо задачник, де головне – це дозована допомога учневі, а для вирішення цього варто ретельно підбирати такі завдання, які охоплювали б увесь теоретичний матеріал. Надзвичайно складно буває вирішити проблему інтерфейсу креативного середовища, яке насправді сприяє формуванню й закріпленню комплексу знань і вмінь учня ПТНЗ.

Часто відбувається так, що активні й творчі педагоги прагнуть самі формувати навчальні матеріали ЕП, враховуючи вимоги до конкретної спеціальності, тобто створюючи авторське середовище. На жаль, практика показує, що найчастіше такі ЕП не відповідають головним вимогам до нього, бо створюються людьми вузької спеціалізації тощо. Тут варто сказати про особливий прийом роботи «роби, як я». Такі невербальні середовища щойно з'являються, проте за ними бачиться велике майбутнє, адже дане середовище інтерпретує ЕП багатьма прийомами роботи викладача.

В українському дискурсі не отримала свого розвитку і категорія «метатекст», проте вона чітко простежується у деяких кращих методичних розробках тем до ЕП, бо саме досконалість змістової структури ЕП найкраще формується через метатекстуальність і застосування її новітніх прийомів передачі адресанту текстуального вираження думки. Щоб з'ясувати можливості метатексту, звернемося до суті семантики розуміння цієї категорії. Будь-який текст і метатекст має автора, який певними засобами передає види й різновиди форм авторства. Два моменти визначають текст як висловлення: його задум (інтенція) і здійснення цього задуму, їхні динамічні взаємини й визначають характер тексту. Існує проблема іншого суб'єкта – того, хто творить текст. Зрозуміти позицію автора означає побачити і зрозуміти іншу свідомість – суб'єкта-адресата, кому, власне, і призначений текст. Тобто при поясненні – тільки одна свідомість, а при розумінні – дві свідомості, два суб'єкти.

Текст – первісна даність (реальність) і вихідна точка не тільки філософського, а й лінгвістичного, наукового осмислення світу. П. Рікер визначає текст, звертаючись до прийому зафіксованості як засобу передачі інфор-

мації. «По-перше, текстом буде вважатися тільки таке повідомлення, просторова фіксація якого не була випадковим явищем, а необхідним засобом свідомої передачі цього повідомлення його автором чи іншими особами» [2, с. 145]. «Текст – графічно зафіксоване ціле чи фрагмент цілого, ... текст є явище змінне, плінне», – писав Б. Томашевський [3, с. 87]. З цього випливають два положення:

1) Текст ЕП – це сума графічних знаків;

2) Текст ЕП – реально даний навчально-формулюючий, розвиваючий освітній текст. Отже, щоб стати текстом ЕП, графічно закріплений документ повинен бути визначений щодо задуму автора, бути науково-освітнім поняттям епохи та іншим, графічно в тексті не відображеним завданням [4, с. 203]. З якої би точки зору ми не подивилися – текстові і позатекстові семантичні відношення (подібно відношенню тексту і контексту в інших знакових системах) є єдністю суб'єктивного й об'єктивного. Можна виділити функціональну подвійність текстів і в системі науки, де тексти виконують, принаймні, дві функції: адекватну передачу дефініцій і народження нових смислів, тобто функцій наукових цінностей, до структури яких входять значення та смисли [5]. Ідеальним інтеграційним механізмом для такого перетворення буде штучна мова і текст штучною мовою особливого жанру та мовленнєвої структури. Навчальний, освітній текст опиняється у структурі тексту науки, і в цьому аспекті він перестає бути пасивним елементом передачі деякої константивної інформації між входом (відправник) і виходом (приймач).

Поняття «метатекст» має складніше тлумачення. Саме слово «метатекст» складається із двох частин, перша з яких – «мета» – означає послідовність за чимось, перехід до чогось іншого, перетворення; використовується в сучасній логічній термінології для означування таких систем, які, в свою чергу, служать для дослідження чи опису інших систем (метатеорія, метамова) [6, с. 373]. Ми маємо справу з текстами ЕП, отже, за основу візьмемо друге значення: перетворенню буде підлягати авторський навчально-формулюючий, освітній, професійно-стандартизований текст для ПТНЗ, а приймачем його буде виступати адресат (педагог, учень ПТНЗ). У цій взаємодії адресат свідомо чи несвідомо піднімається до рівня авторського світогляду, прагнучи осягти його задум, зрозуміти модель теми із позиції людини часопростору. Таким чином, «входження» в текст ЕП, на нашу думку, є в собі пізнавальною, рецептивно-формулюючою та комунікативною навчальною діяльністю. Саме тому текст і метатекст не можуть існувати без посилання: метапрочитання як інтерпретація може здійснити точне посилання, що несе в собі смисл та зміст. За допомогою цього кожен текст має властивість вступати у зв'язок з усіма іншими текстами, на які дається посилання. Це відношення тексту до тексту одержує характеристики квазісвіту і породжує в наукових текстах нові ознаки – жанру електронного підручника.

Медійні характеристики. ЕП є гіпертекстом із характерною йому нелінійністю просторово-часового розвитку. Нелінійність досягається виробленими в ЕП способами навігації:

а) із змісту підручника в окремому вікні (3%);

б) із контекстного меню або змісту, поданого на всіх екранах ЕП (12%), за допомогою навігаційних посилань, що належать до елементів інтерфейсу (5%);

в) комбінованим способом, що об'єднує навігацію по ресурсу із заголовка на окремому екрані чи контекстного меню і навігаційні гіперпосилання (80%). Засобами навігації є відповідно: навігаційні гіперпосилання, контекстні меню та заголовки підручників.

Навігаційні гіперпосилання в ЕП оформляються:

1) вербально (48%): а) іменником без прийменника («продовження» – стор. 16); б) іменником з прийменником («на початку теми»), прислівником («далі», «вперед», «назад»), словосполученням («наступна тема»);

2) графічно (31%), у вигляді різноспрямованих стрілок-вказівок різної конфігурації;

3) комбінованим способом (18%).

Контекстні меню оформляються вербально (70%), графічно (11%), комбінованим способом (15%). Аналізуючи вербальне оформлення контекстного меню ЕП, ми виявили три основні тенденції:

1) контекстне меню є, власне, змістом ЕП із пунктами – іменниками в називному відмінку чи номінативними односкладними реченнями: «Зміст. Передмова. 1. Основні теоретичні відомості...»;

2) контекстне меню включає іменники в називному відмінку, що називають розділи підручника і є, по суті, гіперпосиланнями, активація яких виводить на екран заголовок відповідного розділу й текст;

3) контекстне меню має складну структуру, одним із його елементів є слово, що вказує на заголовок ЕП: «Головне меню/допомога/початок/тести», де слово-гіперпосилання «головне меню» активує заголовок підручника.

Графічні способи оформлення контекстних меню є піктографічним компонентом, світлиною тощо, а комбінований спосіб – поєднанням піктографічного зображення, цифрового зображення й слова (словосполучення). Залежно від діапазону здійснення навігації розрізняють: ЕП із навігацією тільки за ресурсом і ЕП з можливістю звертатися до ресурсів Інтернету.

Нелінійність прочитання гіпертексту досягається також наявністю гіперпосилань у текстовому матеріалі. Гіперпосилання в цьому разі виконує роль зв'язності й цілісності гіпертексту, здійснює зв'язок з іншою одиницею гіпертексту, підготовляє сприйняття користувача. Засобами графічного оформлення текстів є: виділення кольором (61%), виділення кольором

і підкресленням (28%), виділення кольором та жирним шрифтом (6%), кольором, підкресленням і жирним шрифтом (5%).

Мовна складова гіперпосилань виражається: знаком (транскрипційний знак, літера, цифра); словом; словосполученням.

У морфологічному аспекті гіперпосилання, виражені словом, мають, як правило, номінативний характер; гіперпосилання – іменники – це терміни і поняття, а також персоналії.

Інформації, до яких приводять гіперпосилання, диференціюються на: вербальну (конкретизуючу) інформацію і невербальну (ілюструючу) інформацію, що не представлена в основному тексті підручника й активізується тільки відповідним гіперпосиланням. За можливістю здійснення переходу гіперпосилання поділяються на одно- і двоспрямовані; в ЕП домінують односпрямовані гіперпосилання: міжтекстові (79%) здійснюють перехід між розділами ресурсу, та внутрішньотекстові (21%) – приводять користувача до нового фрагмента в межах одного розділу підручника.

Інтерактивність, характерна для текстів ЕП, знаходить різні способи прояву: інтерактивність зворотного зв'язку, тимчасова, порядкова, змістова, творча. ЕП належать до асинхронного групового виду спілкування; хоча можливість доступу і користування ЕП має необмежену кількість користувачів, насправді кожний підручник розрахований на конкретного адресата.

Лінгвостилістичні характеристики текстів вивчаються з позицій реалізації в даних текстах стилевих рис наукового стилю та виявлення наявності мовленнєвих засобів їх досягнення, а також впливу на дані тексти КОК. Це реалізовується в текстах ЕП засобами використання таких мовленнєвих ресурсів:

- лексичних засобів: термінологічної лексики, абстрактної лексики, допоміжних дієслів, дієслів широкої семантики;
- морфологічних засобів: форм теперішнього часу дієслова у позачасовому значенні; особових форм дієслів у першій особі множини; дієслів недоконаного виду;
- синтаксичних засобів: пасивних конструкцій; дієслівно-іменникових словосполучень; номінативованих структур; неозначено-особових речень.

Засоби досягнення визначеної логіки в текстах ЕП охоплюють: синтаксичні ресурси: однорідні члени речення; вставні слова і речення; складні слова із сполучниковим зв'язком; прямий порядок слів, композиційну побудову.

Точність у текстах ЕП досягається використанням термінів на рівні лексики й таких синтаксичних ресурсів, як: оформлення різними способами посилань; відокремлені узгоджені додатки, що конкретизують інформацію; компресія: («У періодах зліва направо відбувається послаблення металевих властивостей, посилення – неметалевих»). Об'єктивність викладу

в текстах наукового стилю досягається не тільки некатегоричним викладом інформації та її оцінюванням, а й посиланнями на думки і роботи інших учених, дослідників, а саме: цитата у вигляді прямої мови; пряма мова з уточненнями: «за словами», «на нашу думку» тощо.

У текстах ЕП часто функціонує: комп'ютерна термінологія: «Текст має гіперпосилання на відповідні частини підручника»; комп'ютерного сленгу: «Для повторення матеріалу зайдіть на сторінку змістів і клікніть кнопку «меню». Комп'ютерна термінологія використовується в текстах при поясненні алгоритму роботи з ЕП. Вільне використання мовних засобів простежується в текстах через лексику: «Процесор – супер-пупер»; «головне – не купити барахло – собі ж гірше буде» тощо, а також пунктуаційним оформленням текстів: знаки «тире» і «дефіс» позначені однаково; замість знака «тире» використовується подвійний дефіс, вживання знака «сlesh» тощо.

Досліджені медійні, прагматичні, структурні й лінгвостилістичні особливості текстів ЕП дають підстави стверджувати, що сформувався особливий текст, тобто жанр. Для його визначення нами було розглянуто систему жанрів наукового стилю (як жанру «підручник») у системі жанрів комп'ютерно-опосередкованої комунікації.

Висновок. Отже, спільною для створення, функціонування й використання ЕП має бути освітня мета. Проте деякі, так звані, приватні ЕП, що не відповідають жодному із жанрів і створені в ненауковому стилі, корелюють з основними комунікативними стратегіями навчально-наукового дискурсу.

За функціональним призначенням і метою ЕП ідентичний поліграфічному підручникові: обидва наділені чіткою прагматичною спрямованістю, структурні характеристики ЕП (ядерні) і мовленнєве втілення ЕП (за винятком комп'ютерної термінології) виявляють подібність до поліграфічного підручника. Різниця лише у такій форматній характеристиці, як канал спілкування, взаємодії. Ці визначальні характеристики дають змогу стверджувати про існування ще одного жанру наукового стилю – самостійного жанру «електронний підручник» у системі комп'ютерно-опосередкованої комунікації. Його компетентне використання дає широкі можливості сучасному українському підручникотворенню, чітко враховуючи як сучасні професійні стандарти, вітчизняні та зарубіжні технології освітнього простору, практичний і традиційний досвід підприємств й окремих роботодавців, так і навчальні запити сучасних учнів ПТНЗ України.

Література

1. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту / Т. А. Єщенко. – К.: Вид. центр «Академія», 2009. – С.293.
2. Рікер П. Конфлікт інтерпретацій: Очерки о герменевтике / П. Рікер // – М.: Медиум, 2005. – 416 с.

3. Томашевский Б. М. Теория литературы. Поэтика: учеб. пособ. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 334 с.
4. Лотман Ю. М. Текст в тексте/ Ю. М. Лотман // Труды по знак. системам 14 (Уч. зап. Тарту. ун-ту – Вып. 567). – Тарту, 2007.
5. Гребеньков Г. В. Аксиологический подход к проблеме человека / Г. В. Гребеньков, В. Н. Нечитайло / . – Донецк: Изд-во ДПИ, 1992. – 186с.
6. Современный экзистенциализм. – М.: Мысль, 2008. – 567с.

Реферат

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ РАЗРАБОТКИ ТЕКСТОВ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНИКОВ ДЛЯ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лидия Гуменна

В статье рассмотрено лексико-грамматическую организацию и приемы современной лингвистической науки и практики при разработке текстов электронных учебников для системы профессионально-технических учебных заведений. Проведен анализ существующих подходов к созданию электронного учебника(ЭУ), удостоверяющий преимущественно поисковый метод его создания и обуславливающий появление почти стихийного рынка, а отсутствие лингвистических и паралингвистических особенностей текстов с их жанровой квалификации свидетельствует об отсутствии единой педагогической концепции его проектирования. Выявлена потребность в проведении фундаментальных теоретических исследований в области лингвистики текстов электронного учебника, в частности, четкого определения его жанра, так как отсутствие лингвистического описания электронного учебника и не выявление характерных особенностей его текстов является причиной неопределенности жанровой природы электронного учебника, значения его статуса в системе жанров научного стиля и компьютерно -опосредованной коммуникации. Сделан вывод, что урегулирование позиции ЭУ в системе жанров научного стиля продиктовано необходимостью расширения представлений о жанрах этого вида коммуникации, а также является своевременным относительно определения роли технологического критерия в развитии жанра учебника и позволит: установить теоретическую базу исследования и разработать методику жанровой квалификации текстов ЭУ, выявить признаки, позволяющие (или наоборот) определить ЭУ отдельным жанром, охарактеризовать его позиции в системе смежных явлений, выявить специфику жанрового статуса ЭУ и на материалах научных исследований, посвященных проблематике ЭУ, реконструировать фрагмент метаконцепта жанра «электронный учебник» в речевом сознании реципиентов и сравнить полученные результаты для выработки многоаспектного жанра «электронный учебник».

А это значит – научить разработчиков электронных учебников для системы ПТО Украины компетентностному подходу к их созданию. Отмечено, что определяющие характеристики позволяют утверждать о существовании еще одного жанра научного стиля – самостоятельного жанра «электронный учебник» в системе компьютерно-опосредованной коммуникации. Его компетентное использование дает широкие возможности современным украинским учебникам учитывать профессиональные стандарты, отечественные и зарубежные технологии образовательного пространства, практический и традиционный опыт предприятий и отдельных предпринимателей, учебные запросы современных учащихся ПТУ Украины.

Ключевые слова: *электронный учебник, компьютерно-опосредованная коммуникация, текст, стиль, жанр.*

Abstract

LINGUISTIC METHODS IN THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC BOOKS FOR TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION

Lidiya Humenna,

junior researcher at the Laboratory of textbooks for vocational education, the head of the publishing department Institute for the vocational training of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The article deals with lexical and grammatical organization and methods of modern linguistic science and practice of development in e-books for technical and vocational schools. The analysis of existing approaches to the creation of an electronic textbook, which proves mostly search method of its creation, and almost led to the emergence of spontaneous market and lack of a unified teaching concept of its design, linguistic and paralinguistic features in their genre of qualifications indicates the absence of a unified teaching concept of its design. It is shown the need to conduct thorough research in theoretical linguistics in the electronic textbook, including a clear definition of its genre, as the lack of linguistic description of the electronic textbook and identify the characteristics of his texts is causing uncertainty electronic textbook genre nature and meaning of his status in the system academic style and genre of computer- mediated komunikatsiyi. Zrobleno concluded that the settlement position in the system of the electronic textbook genres scientific style is dictated by the need to expand understanding of the genre of this type of communication is timely and to determine the role of technology in the development of criteria and textbook genre will allow: to establish a theoretical basis for research and

to develop a methodology of genre skills in electronic textbook, to identify features that allow (or vice versa) to determine the electronic textbook particular genre characterized by its position in the system of related phenomena, to identify the status of specific genre of electronic textbooks and materials research, devoted to the problems of the electronic textbook, to reconstruct a fragment metakontseptu genre «electronic textbook» in speech consciousness recipients and compare the results to develop a multifaceted genre of «electronic textbook». This means: to teach developers elektronnyh textbooks for technical and vocational education in Ukraine competent approach to their creation. Emphasized that the defining characteristics allow to assert the existence of another genre of scientific style – an independent genre of «electronic textbook» in the system of computer- mediated communication. Its use enables competent opportunities present Ukrainian textbooks, clearly considering how modern professional standards, domestic and foreign technology education area, practical experience and traditional enterprises and individual employers and educational needs of modern students of vocational education in Ukraine.

Keywords: *electronic textbook, computer-mediated communication, text, style, genre.*

References

1. Yeshchenko T.A. Linhvistychnyy analiz tekstu / T.A. Yeshchenko / K.: Vyd. tsentr «Akademiya», 2009. S.293.
2. Riker P. Konflikt interpretatsiy: Ocherki o germeneytike / P. Riker // – M.: Medium, 2005. – 416 s.
3. Tomashevskiy B. M. Teoriya literatury. Poetika: Ucheb. posob. – M.: Aspekt Press, 1996. –334 s.
4. Lotman Yu. M. Tekst v tekste/ Yu. M. Lotman // Trudy po znakovym sistemam 14 (Uch. zapiski Tartuskogo universiteta. Vyp. 567). – Tartu, 2007.
5. Grebenkov G. V. Aksiologicheskyy podhod k probleme cheloveka / G. V. Grebenkov, V. N. Nechitaylo // . – Donetsk: Izd-vo DPI, 1992. – 186s.
6. Sovremennyy ekzistentsializm. – M.: Mysl, 2008. – 567s.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 377.091.113:004

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Ірина Гириловська

Реферат

У статті окреслено проблему невідповідності наявних професій і рівнів кваліфікацій робітників вимогам роботодавців, а також дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці, вирішення чого потребує оновлення усієї системи професійно-технічної освіти. Зазначено, що успішність модернізації системи ПТО залежить від ефективної діяльності всіх її суб'єктів, зокрема керівників ПТНЗ, які надають цьому процесу цілеспрямованості й керованості. У свою чергу, управлінська діяльність керівників ПТНЗ передбачає перероблення величезного обсягу різноманітної службової інформації та компетентного її використання. Тому інформаційно-аналітична діяльність керівників ПТНЗ є складовою їхньої управлінської діяльності. Наголошено на тому, що одним із найважливіших завдань інформаційно-аналітичної діяльності керівника навчального закладу є моніторинг якості надання освітніх послуг ПТНЗ, який можна проводити, використовуючи, наприклад, систему «Профтех». Наведено приклади звітів Київського вищого професійного училища швейного та перукарського мистецтва і Міжрегіонального вищого професійного училища зв'язку як результат упровадження даної системи в роботу ПТНЗ м. Києва, описані індикатори та показники. Зроблено висновок, що володіння навичками діагностики допомагає керівникам навчальних закладів уникнути необ'єктивних оцінок, дає змогу аналізувати і вносити необхідні корективи в навчально-виховний процес, безперервно дбати про вдосконалення роботи педагогічного колективу, діяльності викладачів та майстрів виробничого навчання.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, керівник ПТНЗ, управлінська діяльність, професійно-технічна освіта, індикатор, показник.

Постановка проблеми. В умовах переходу до ринкових відносин одним з головних завдань, відповідно до Закону України «Про професійно-технічну освіту», є задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках. Зокрема, проблема невідповідності наявних професій і рівнів кваліфікацій робітників вимогам роботодавців, а також дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці потребує оновлення усієї системи професійно-технічної освіти. Успішність модернізації системи ПТО залежить від ефективної діяльності всіх її суб'єктів, зокрема

керівників ПТНЗ, які надають цьому процесові цілеспрямованості й керованості. У свою чергу, управлінська діяльність керівників ПТНЗ передбачає перероблення величезного обсягу різноманітної службової інформації та компетентного її використання. Тому актуальним є питання інформаційно-аналітичної діяльності керівників ПТНЗ як складової їх управлінської діяльності.

Аналіз наукових досліджень. Аналіз наукових публікацій свідчить про зростання уваги науковців до технологічних аспектів управління освітою. Дослідження Т. Давиденко, П. Гурія, О. Назначило, М. Плєскач та інших висвітлюють педагогічні аспекти інформатизації освіти й управління нею; проблеми створення інформаційних систем управління в галузі освіти, у тому числі в системі ПТО, розглядають В. Биков [1], Н. Величко [2], Л. Майборода [3], І. Савченко [4]. Ці та інші науковці наголошують, що майбутній керівник повинен мати сформовану інформаційну культуру, основу якої складає інформаційно-аналітична компетентність, що передбачає вміння як комплексного оцінювання стану справ у навчальному закладі, так і оцінювання окремих напрямів його функціонування; вміння прогнозувати розвиток певних процесів і явищ у життєдіяльності закладу як суб'єкта надання освітніх послуг; вміння своєчасно виявляти «критичні аспекти» в його діяльності та моделювати напрями їх усунення.

Савченко Одним із найважливіших завдань інформаційно-аналітичної діяльності керівника навчального закладу є моніторинг якості надання освітніх послуг ПТНЗ. Моніторинг проводиться у різних системах і за різними показниками. Тому необхідною умовою проведення моніторингу в навчальному закладі повинна бути наявна інформаційно-аналітична система та вміння з нею працювати. Прикладом такої системи є ІАС «Профтех». Результатом впровадження даної системи в роботу ПТНЗ м. Києва є створені звіти навчальних закладів з метою аналізу їхньої ефективної діяльності за певний проміжок часу із використанням різних індикаторів і показників. Наведемо приклади таких звітів Київського вищого професійного училища швейного та перукарського мистецтва і Міжрегіонального вищого професійного училища зв'язку.

ЗВІТ 1. КИЇВСЬКЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ ШВЕЙНОГО ТА ПЕРУКАРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

Аналіз діяльності Київського вищого професійного училища швейного та перукарського мистецтва впродовж трьох навчальних років, з 2008 по 2011 рр.

а) За три навчальні роки (2008 – 2011 рр.) в училищі спостерігається збільшення кількості учнів та слухачів, що свідчить про позитивні тенденції у роботі навчального закладу (рис. 1, 2).

	2008-2009		2009-2010		2010-2011	
Назва ПТНЗ	Загальна кількість учнів	Загальна кількість учнів і слухачів	Загальна кількість учнів	Загальна кількість учнів і слухачів	Загальна кількість учнів	Загальна кількість учнів і слухачів
ВКУ КНТЕУ	1137	1752				
КВПУБД	536	536	453	453	457	457
Київське ВПУ швейного та перукарського мистецтва	1588	1750	1576	1820	1910	2364
КПП «Авіант»	661	661			661	661
ННЦ ПТО			659	759	658	783

Рис. 1. Загальна кількість слухачів та учнів у ПТНЗ

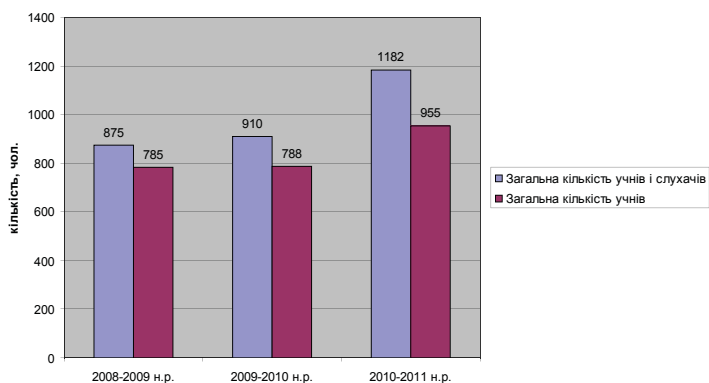

Рис. 2. Порівняльний аналіз кількості учнів та слухачів за три навчальні роки

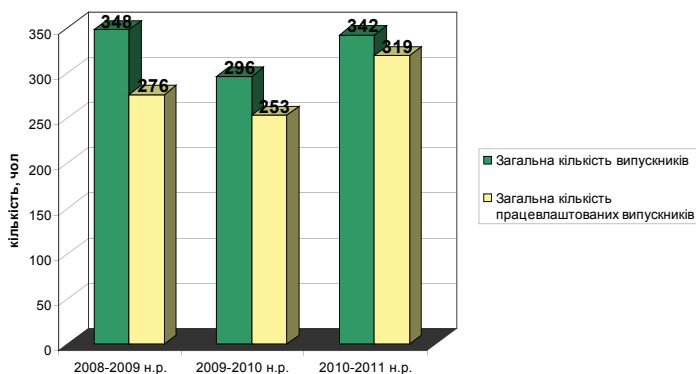

Рис. 3. Кількість випусників, які працевлаштовані за три навчальні роки

б) За 2010 – 2011 н.р. у порівнянні з минулими роками зросла кількість працевлаштованих випускників (рис. 3). Це свідчить про відповідну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ, яка забезпечується якісним викладацьким складом.

в) Упродовж 2008 – 2011 рр. в ПТНЗ спостерігається стабільність у співвідношенні загальної кількості викладачів до загальної кількості майстрів виробничого навчання (рис. 4).

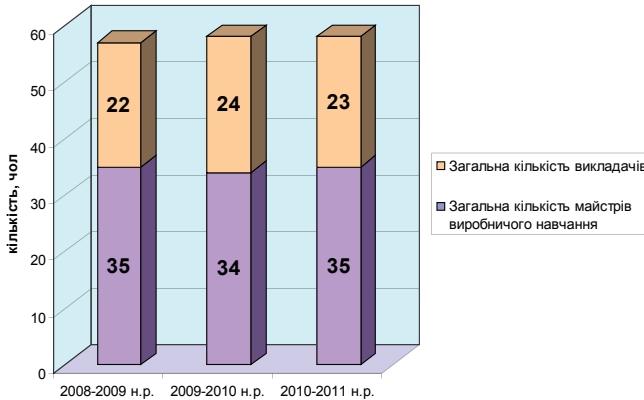

Рис. 4. Кількість викладачів та майстрів виробничого навчання за три навчальні роки

г) За 2008 – 2011 рр. у загальному збільшився відсоток майстрів виробничого навчання 1 та 2 категорій. Тобто викладацький склад училища за освітою і досвідом роботи спроможний забезпечити належний рівень підготовки випускників (рис. 5).

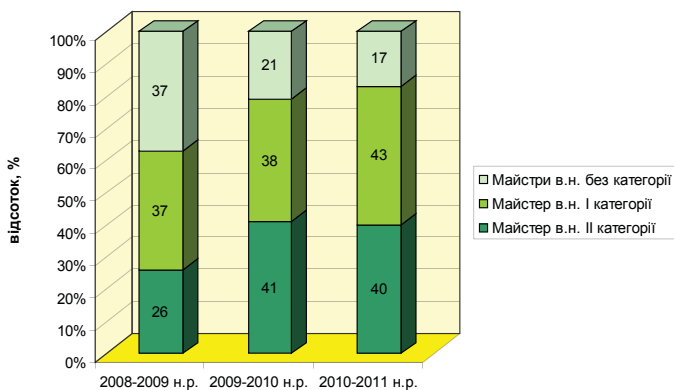

Рис. 5. Якісний склад майстрів виробничого навчання за три навчальні роки

ЗВІТ 2. МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ ВИЩЕ ПРОФЕСІЙНЕ УЧИЛИЩЕ ЗВ'ЯЗКУ

Аналіз діяльності Міжрегіонального вищого професійного училища зв'язку за індикаторами «Ефективність навчання» впродовж 2008–2011 рр.

Проведений аналіз показав, що кожного року ефективність навчання по навчальному закладу зростає з тенденцією $\approx$ у 8% (рис. 6), а саме:

Індикатор 3.1. Відсоток випускників, які успішно закінчили навчання у 2008–2009 н.р., – 98%, у 2009–2010 н.р. – 97%, у 2010–2011 н.р. – 100%.

Індикатор 3.2. Відсоток випускників, які отримали дипломи з відзнакою, у 2008–2009 н.р. – 12%, у 2009–2010 н.р. – 17%, у 2010–2011 н.р. – 20%.

Індикатор 3.4. Відсоток учнів, які отримали робітничі розряди вище встановлених навчально-програмними документами у 2008–2009 н.р., – 1%, у 2009–2010 н.р. – 2%, у 2010–2011 н.р. – 4%.

Індикатор 3.5. Відсоток випускників, які отримали розряди нижче встановлених навчально-програмними документами, у 2008–2009 н.р. – 0%, у 2009–2010 н.р. – 0%, у 2010–2011 н.р. – 0%.

Індикатор 3.6. Відсоток випускників, які продовжили навчання у ВНЗ I–IV рівнів акредитації у 2008–2009 н.р. – 8%, 2009–2010 н.р. – 25%, у 2010–2011 н.р. – 30%.

Індикатор 3.7. Відсоток учнів та слухачів, які відраховані впродовж календарного року з різних причин, у 2008–2009 н.р. – 5%, у 2009–2010 н.р. – 7%, у 2010–2011 н.р. – 12%.

Індикатор 3.8. Відсоток роботодавців, які вважають достатнім освітньо-кваліфікаційний рівень підготовки випускників у 2008–2009 н.р. – 92%, у 2009–2010 н.р. – 90%, у 2010–2011 – 94%.

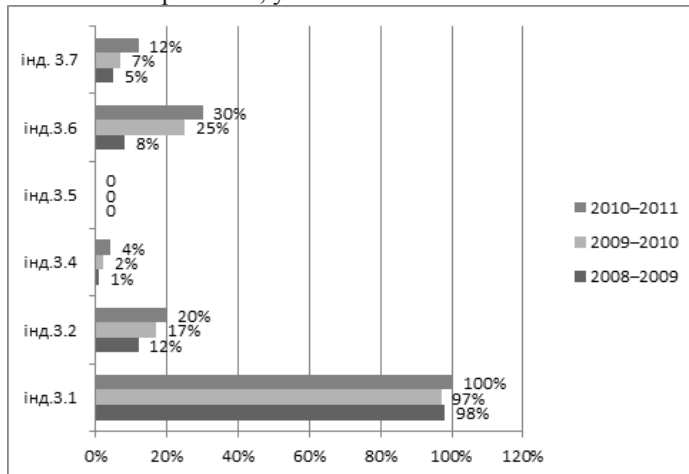

Рис. 6. Тенденція змін ефективності навчання у Міжрегіональному вищому професійному училищі зв'язку м. Києва

Аналіз діяльності Міжрегіонального вищого професійного училища зв'язку за індикаторами «Зміст навчання і навчально-методичне забезпечення» впродовж 2008–2011 рр.

Проведений аналіз показав, що кожного року показник змісту навчання і навчально-методичного забезпечення зростає з тенденцією $\approx 6\%$ (рис. 7), а саме:

Індикатор 2.1. Відсоток предметів професійно-теоретичної підготовки (спецпредмети), що викладаються з використанням сучасного технологічного обладнання, інформаційно-комп'ютерних технологій, – 61%;

Індикатор 2.2. Відсоток занять професійно-практичної підготовки (виробниче навчання і виробнича практика), які проводяться з використанням сучасного технологічного обладнання, – 62%;

Індикатор 2.3. Відсоток навчальних кабінетів і майстерень, оснащених ПК з доступом до Інтернет, – 19,51%;

Індикатор 2.4. Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК – 6;

Індикатор 2.5. Кількість учнів (від загальної кількості) на 1 ПК з доступом до Інтернет – 6.

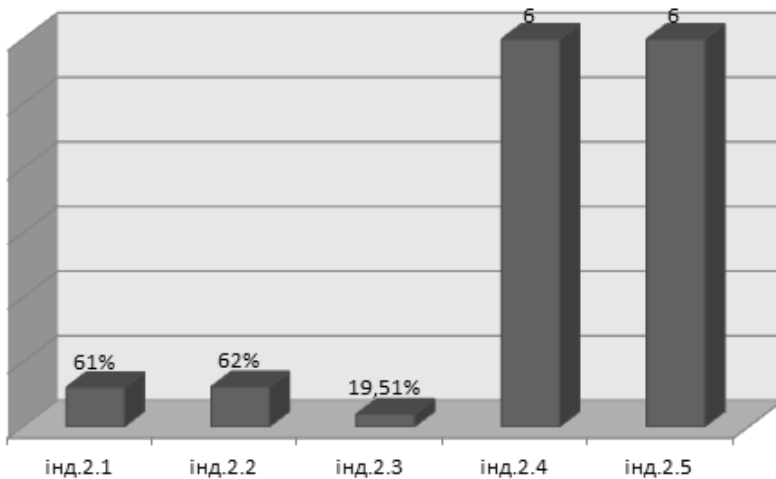

Рис. 7. Зміст навчання і навчально-методичне забезпечення Міжрегіонального вищого професійного училища зв'язку м. Києва

За допомогою інформаційно-аналітичної системи керівники можуть здійснювати порівняльний аналіз діяльності кількох навчальних закладів за різними індикаторами та роками. Наведемо приклад.

Приклад. Порівняльний аналіз КВПУ технологій та дизайну одягу з КВПУ швейного і перукарського мистецтва за індикаторами «Ефективність навчання» упродовж 2006–2010 рр.

а) Відсоток випускників, які отримали диплом з відзнакою (показник 3.2), у 2009–2010 н.р. у двох навчальних закладах підвищився, але в КВПУ ТДО у 2 рази більший, ніж у КВПУ швейного та перукарського мистецтва (рис. 8).

Ефективність навчання: 3.2. Відсоток випускників, які отримали дипломи з відзнакою

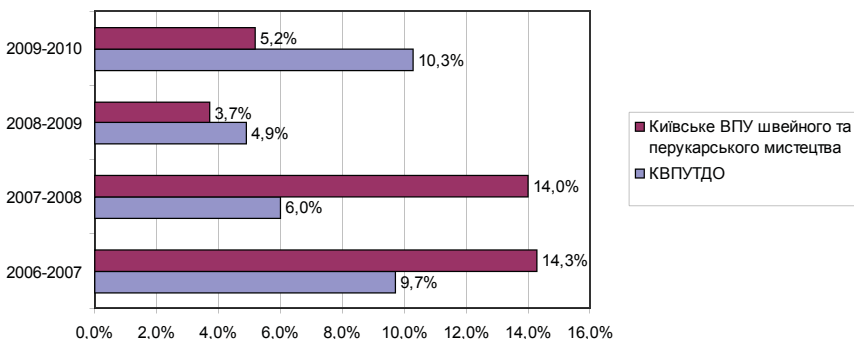

Рис. 8. Порівняння показників за індикатором 3.2

б) Відсоток учнів, які отримали робітничі розряди вище встановлених навчально-програмними документами (показник 3.4), в обох навчальних закладах зростає в середньому на 1%. Проте у КВПУ швейного і перукарського мистецтва за 2009–2010 н.р. цей показник більший на 0,6%, ніж у КВПУ ТДО (рис. 9).

Ефективність навчання: 3.4. Відсоток учнів, які отримали робітничі розряди вище встановлених навчально-програмними документами

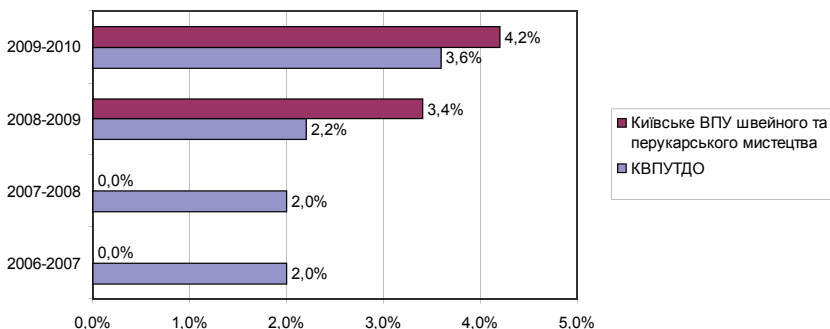

Рис. 9. Порівняння показників за індикатором 3.4

в) Відсоток випускників, які отримали розряди нижче встановлених навчально-програмними документами (показник 3.5), у КВПУ швейного і перукарського мистецтва більший, ніж у КВПУТДО. В КВПУТДО цей

показник постійно зменшується і в 2009–2010 н.р. становить 2,4%, що на 2,5 % менше, ніж показник КВПУ швейного і перукарського мистецтва (рис. 10).

Ефективність навчання: 3.5. Відсоток випускників, які отримали розряди нижче встановлених навчально-програмними документами.

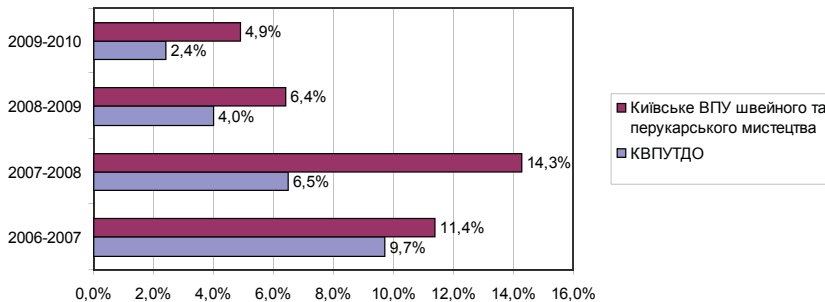

Рис. 10. Порівняння показників за індикатором 3.5

г) Відсоток учнів та слухачів, які відраховані впродовж календарного року з різних причин (показник 3.7) у КВПУ швейного та перукарського мистецтва більший, ніж у КВПУТДО, і відрізняється за останні два навчальні роки майже в 2 рази (рис. 11).

Ефективність навчання: 3.7. Відсоток учнів та слухачів, які відраховані протягом календарного року з різних причин

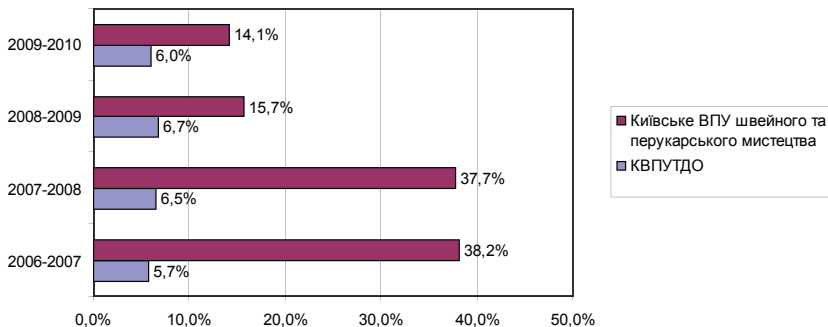

Рис. 11. Порівняння показників за індикатором 3.7

Отже, проведений аналіз діяльності Київського вищого професійного училища технологій та дизайну одягу за індикаторами «Ефективність навчання» показав задовільну роботу навчального закладу, його конкурентоспроможність, позитивні тенденції за показниками індикаторів 3.2, 3.5, 3.4 та окреслив проблемні зони за показниками індикаторів 3.1, 3.6.

Висновок. Таким чином, розвиток інформаційно-аналітичної компетентності керівників ПТНЗ надає завершеності та досконалості навчально-виховному процесу і перетворює його на єдину систему забезпечення якості освіти. Володіння навичками діагностики допомагає уникнути неохочливих оцінок, дає змогу аналізувати і вносити необхідні корективи в навчально-виховний процес, безперервно вживати заходів щодо вдосконалення роботи педагогічного колективу, діяльності викладачів та майстрів виробничого навчання.

Література

1. Биков В. Ю. Моніторинг рівня навчальних досягнень з використанням Інтернет-технологій / В. Ю. Биков, Ю. М. Богачков, Ю. О. Жук / АПН України; Інститут інформаційних технологій і засобів навчання. – К. : Пед. думка, 2008. – 127 с.
2. Індикатори ефективної діяльності професійно-технічних навчальних закладів як інструментарій моніторингу якості і доступності освітніх послуг : метод. рекомендації / Н. О. Величко, Л. А. Майборода, І. М. Савченко та ін.; за заг. ред. І. М. Савченко. – К. : Принт, ВІАЦ, 2009. – 37 с.
3. Майборода Л. А. Організаційно-правові засади створення інформаційно-аналітичних центрів ПТО : метод. рекомендації / Л. А. Майборода, І. М. Савченко. – К. : Принт, 2009. – 49 с.
4. Савченко І. М. Актуальні проблеми створення, апробації та подальшого впровадження автоматизованої інформаційно-аналітичної системи «ПРОФТЕХІНФО» [Електронний ресурс] / І. М. Савченко. – Режим доступу : <http://www.ukrdeti.com/firstforum/m26.html>.

Реферат

ИНФОРМАЦИОННАЯ КУЛЬТУРА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Ирина Гириловская

В статье рассмотрена проблема несоответствия имеющихся профессий и уровней квалификации рабочих требованиям работодателей, а также дисбаланса между спросом и предложением рабочей силы на рынке труда, решение которой требует обновления всей системы профессионально-технического образования. Отмечено, что успешность модернизации системы ПТО зависит от эффективной деятельности всех ее субъектов, в частности руководителей ПТУЗ, которые придают этому процессу целеустремленность и управляемость. В свою очередь, управленческая деятельность руководителей ПТУЗ предусматривает переработку огромного объема разнообразной служебной информации и компетентного ее использования. Поэтому информационно-аналитическая деятельность руководителей

ПТУ является составляющей их управленческой деятельности. Отмечено, что одной из важнейших задач информационно-аналитической деятельности руководителя учебного заведения является мониторинг качества предоставления образовательных услуг ПТУ, который можно проводить, используя, например, систему «Профтех». Приведены примеры отчетов Киевского высшего профессионального училища швейного и парикмахерского искусства и Межрегионального высшего профессионального училища связи как результат внедрения данной системы в работу ПТУ города Киева, описаны индикаторы и показатели. Сделан вывод, что владение навыками диагностики помогает руководителям учебных заведений избежать необъективных оценок, позволяет анализировать и вносить необходимые коррективы в учебно-воспитательный процесс, непрерывно принимать меры по совершенствованию работы педагогического коллектива, деятельности преподавателей и мастеров производственного обучения.

***Ключевые слова:** информационно-аналитическая деятельность, руководитель ПТУЗ, управленческая деятельность, профессионально-техническое образование, индикатор, показатель.*

Abstract

INFORMATION ANALYSIS AND VET MANAGERS AS PART OF THEIR MANAGEMENT ACTIVITIES

Iryna Hyrylovskya,

Research fellow of the Laboratory
«All-Ukrainian VET information
analysis center». Institute of Vocational
Education under the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine

The paper outlines the problem of disparity existing occupations and levels of qualifications of workers demands of employers and the imbalance between supply and demand of labor in the labor market, whose solution requires an update of the whole system of vocational education. It is noted that the success of the modernization of VET depends on the efficient operation of all its subjects, including VET managers which provide this process focus and manageability. In turn, management activities VET leaders involved processing a huge volume of diverse and competent service information to use it. Therefore, information and analysis of VET leaders are part of their management activities. Emphasized on the fact that one of the most important tasks of information and analysis of the head of the institution is to monitor the quality of vocational education services that can be performed using, for example, IAS system «Profteh». Examples of reports Kiev Higher School sewing and hairdressing and Interregional

higher professional school of communication as a result of the introduction of this system in vocational work in Kiev described indicators and indices. It is concluded that the diagnosis of the skills helps managers of educational institutions to avoid biased estimates, you can analyze and make necessary adjustments to the educational process, continuous efforts for improvement of the teaching staff, teachers and masters of industrial training.

Keywords: *information analysis, director of vocational schools, administrative activities, vocational education, indicator, index.*

References

1. Indikatory efektyvnoyi diialnosti profesiyno-texnichnyh navchalnyh zakladiv yak instrumentariy monitorynhu yakosti i dostupnosti osvithnix posluh : metod. rekomendatsiyi / N.O. Velychko, L.A. Mayboroda, I. M. Savchenko ta in.; za zah. red. I. M. Savchenko. – K. : Prynt, VIATS, 2009. – 37 s.
2. Mayboroda L.A. Organizatsiyno-pravovi zasady stvorennia informatsiyno-analitychnykh tsentriv PTO : metod. rekomendatsiyi / L.A. Mayboroda, I. M. Savchenko. – K. : Prynt, 2009. – 49 s.
3. Savchenko I. M. Aktualni problem stvorennia, aprobatsiyi ta podalshoho vprovadzhennia avtomatyzovanoyi informatsiyno-analitychnykh system «PROFTEHINFO» [Elektronniy resurs] / I. M. Savchenko. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrdeti.com/firstforum/m26.html>.

**ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
КЕРІВНИКІВ ПТНЗ У ШКОЛІ РОЗВИТКУ**

Олександр Гуменний

Реферат

У статті висвітлено Положення про Школу розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ (у міжкурсовий період). Розкрито організацію та умови роботи Школи, її науково-методичну базу. Викладено права й обов'язки її слухачів. Розроблено програму на модульній основі:

модуль 1. Інформаційна культура (ІК) керівника професійно-технічного навчального закладу як основа ефективності його управлінської діяльності;

модуль 2. Аналітико-синтезуюча робота з інформацією керівника ПТНЗ;

модуль 3. Інформаційні і телекомунікаційні технології в управлінні професійно-технічним навчальним закладом;

модуль 4. Технологія інформаційного забезпечення управлінської діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу.

У подальших дослідженнях можлива розробка навчально-методичного посібника за програмою Школи розвитку інформаційної культури керівника професійно-технічного навчального закладу.

Ключові слова: *школа розвитку ІК, аналітико-синтезуюча робота, інформаційне забезпечення, інформаційні технології в управлінні.*

Актуальність теми. Об'єднання особистісного та професійного аспектів діяльності керівників ПТНЗ гармонійно реалізовується в процесі підвищення рівня їхньої інформаційної культури як суб'єктів управління. Підвищення рівня ІК керівників ПТНЗ під час переходу України до інформаційного суспільства є необхідною умовою становлення професійної культури.

Переважна більшість керівників ПТНЗ не акцентують увагу на визначенні власного рівня сформованості інформаційної культури та її розвитку, що є істотним психологічним фактором розвитку їхньої ІК. На сьогодні стають вагомими суперечності між:

- значущістю проблеми інформаційної культури керівника ПТНЗ і її теоретичними дослідженнями;

- необхідним рівнем інформаційної культури керівника ПТНЗ та його здатністю ефективно працювати за сучасних умов, коли саме інформація й інформаційні системи та технології, які є водночас технологічними процесами, що охоплюють інформаційну діяльність управлінських працівників (пов'язану з підготовкою і прийняттям управлінських рішень) і включають процеси збору, передачі, зберігання й оброблення інформації в усіх можливих формах її прояву та виступають необхідним інструментом успішного управління;

- розвитком педагогічної майстерності й творчості, зумовлених процесами гуманізації та демократизації суспільства, і фактичним рівнем інформаційної культури керівників ПТНЗ як суб'єктів управлінської діяльності;
- категорією керівників ПТНЗ, інформаційна культура яких формується під впливом інформаційних технологій і відображає нові зв'язки та відношення інформаційного суспільства, і категорією керівників, інформаційна культура яких визначається традиційними підходами.

Мета статті. Метою нашої статті є розроблення способів підвищення рівня інформаційної культури керівників ПТНЗ у міжкурсовий період.

Виклад основного матеріалу. Однією із форм підвищення рівня ІК керівників ПТНЗ у міжкурсовий період є навчання у Школі розвитку інформаційної культури.

Положення про Школу розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ (у міжкурсовий період)

1. Загальні положення

1.1. Школа розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ створюється з метою забезпечення ПТНЗ інформаційно-компетентними керівниками.

1.2. Діяльність Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ базується на: Законах України «Про освіту» та «Про професійно-технічну освіту», Національній Доктрині розвитку освіти України (ст. 21), Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011 – 2015 роки.

1.3. Головними завданнями Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ є:

- підвищення рівня інформаційної культури керівника ПТНЗ у міжкурсовий період;
- удосконалення інформаційної компетентності керівника ПТНЗ;
- розвиток культури професійного управлінського мислення;
- підвищення рівня функціональної грамотності керівника ПТНЗ [1, с.123].

1.4. Це Положення встановлює порядок розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ і цілеспрямовано сприяє розвитку його інформаційної компетентності: на тренінгах інформаційного спрямування; при розбудові інформаційного простору керівника у структурі інформаційного простору навчального закладу; в процесі самоосвіти.

2. Організація та умови роботи Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ

2.1. Школа розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ створюється як дворівнева структура: ПТНЗ – НМЦ. Перший рівень підготовки керівник проходить у ПТНЗ, другий – у НМЦ.

2.2. Розвиток інформаційної культури керівника ПТНЗ має наступні складові:

2.2.1. Когнітивний рівень (знання й уміння)[2].

Інтернет-грамотність.

Уміння працювати з інформацією:

організовувати пошук необхідної інформації;

працювати з відібраною інформацією, а саме: структурувати, систематизувати, узагальнювати, використовувати у доступному для інших людей вигляді;

спілкуватися з іншими людьми за допомогою сучасних засобів інформатики.

2.2.2. Емоційно-ціннісний рівень (налаштування, оцінювання, відношення).

Коло інформаційних потреб та інтересів.

Мотиви використання різних джерел інформації і пов'язані з цим очікування.

Наявність переважаючих інформаційних каналів.

Рівень задоволення інформаційних потреб, самооцінка інформаційної компетентності.

Ставлення до девіантної поведінки в Інтернеті, як реакція на такі факти.

2.2.3. Рівень поведінки (реальна і потенційна поведінка).

Способи пошуку й канали одержання необхідної інформації.

Інтенсивність звернення до різних джерел інформації та їх характеристика.

Використання інформації в управлінні ПТНЗ [3, с. 26].

Способи поширення нової інформації для організації роботи у ПТНЗ.

Рівень інтегрованості в Інтернет-товариство, у тому числі в соціальні мережі.

Форми діяльності в Інтернеті.

2.3. Для розвитку інформаційної культури керівника професійно-технічного навчального закладу будуть використані засоби комп'ютерних технологій:

2.3.1. Комп'ютерні навчальні програми [4]:

- інформаційні, основною метою яких є надання навчальних теоретичних відомостей, демонстрація статичних та анімаційних зображень. Завдяки графічним можливостям комп'ютерної техніки вони можуть містити і завдання для перевірки засвоєння навчального матеріалу;

- тренувальні (включають сукупність завдань, під час виконання яких закріплюється навчальний матеріал і які призначені для набуття умінь, навичок навчальної діяльності та самопідготовки);

- контролюючі (контролюючі програми, призначені для перевірки й оцінки знань, умінь та навичок за допомогою різних типів тестів);

- моделюючі (за основною метою використання спрямовані на закріплення навчального матеріалу та призначені для створення моделей об'єкта, явища, процесу чи ситуації з метою їх вивчення, дослідження. Такі програми застосовуються при моделюванні інформаційного простору керівника, інформаційного простору ПТНЗ, моделюванні блогосфери; залежно від наданих користувачем вхідних параметрів розраховуються та відображаються певні процеси);

- ігрові (призначені для імітації управлінських ситуацій з метою формування умінь: приймати оптимальне рішення; визначати оптимальну стратегію дій);

- інформаційно-пошукові (призначені для формування умінь та навичок систематизації інформації і включають бази даних, бази знань, словники, довідники тощо, тобто такі програмні засоби створюють можливість вибору та виведення необхідної користувачеві інформації);

- комп'ютерні навчальні системи, які складаються з блоків: інформаційного, тренувального, моделюючого, контролюючого, ігрового та інформаційно-пошукового.

2.3.2. Комп'ютерні інструментальні програми:

- програми загального призначення (використовуються для підготовки навчально-методичних матеріалів, формування інформаційної складової комп'ютерних навчальних програм, для самостійного вивчення і використання під час виконання інформаційно-аналітичних завдань (текстові і графічні редактори, електронні таблиці, засоби для проведення презентацій тощо);

- спеціалізовані програми (програми для реалізації «хмарних» технологій, HTML-редактори, WEB-редактори тощо).

Інтелектуальні програми (до них належать експертні системи, інтелектуальні системи на основі штучного інтелекту тощо. Метою цих програм є створення АРМу керівника ПТНЗ, тобто імітація на комп'ютері розумової діяльності людини).

2.4. Для розвитку інформаційної культури керівника професійно-технічного навчального закладу використовуються такі форми роботи:

2.4.1. Система відкритих методичних заходів:

- конкурс «Інформаційні технології в освітньому просторі навчального закладу»;

- мультимедіа-виставка «Інформаційні технології в ПТНЗ»;

- конференція «Інформаційні технології в управлінні навчальним процесом: досвід, інновації, перспективи» [5, с.892].

2.4.2. Міжкурсова навчально-методична діяльність у рамках 2-рівневої моделі підвищення рівня інформаційної культури керівника: ПТНЗ – НМЦ. Перший етап – отримання основних навичок роботи з комп'ютером, умінь використовувати головні офісні програми – керівники проходять на базі власного навчального закладу через організацію курсів методичним об'єд-

нанням ПТНЗ. Другий етап відпрацьовується на базі обласних (міських) навчально-методичних центрів (НМЦ). Тут проводяться науково-практичні семінари, майстер-класи:

- а) по створенню та використанню блогів;
- б) використанню блогів для побудови блогосфери, для формування інформаційного простору керівника, для організації web quest проєктів при обговоренні питань віртуально організованої педагогічної ради, обговорення проєкту рішення тощо;
- в) демонстрації реалізованого інформаційного простору ПТНЗ учасниками другого етапу підготовки;
- г) ознайомлення з досвідом роботи по впровадженню інформаційних технологій у ПТО.

3. Науково-методична база Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ

3.1. Науково-методичною базою Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ визначено Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. До практичного стажування керівника професійно-технічного навчального закладу залучені експериментальні бази ПТНЗ.

4. Права й обов'язки слухачів Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ

4.1. Слухачі Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ мають освоїти навчальну програму у повному обсязі й досягнути таких критеріїв інформаційної культури:

- адекватно формулювати свою потребу в інформації;
- ефективно відшукувати потрібну інформацію у середовищі інформаційних ресурсів;
- переробляти інформацію і створювати якісно нову;
- керувати власними інформаційно-пошуковими системами;
- адекватно знаходити й оцінювати інформацію;
- бути комп'ютерно грамотним та здатним до інформаційного спілкування.

Програма Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ

Передмова

Школа розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ запропонована для діючих керівників.

Мета курсу – удосконалення інформаційної компетентності керівника професійно-технічного навчального закладу на основі кращих сучасних тренінгових технологій.

Завдання курсу:

- підвищити рівень інформаційної культури керівника за допомогою вдосконалення його компетентності у питаннях доступу, оцінки, органі-

зації, передачі та використання інформації, що відповідає міжнародним стандартам [6, с. 13].

- підвищити рівень функціональної грамотності керівника професійно технічного навчального закладу під час використання «хмарних» технологій, побудови блогосфери керівника, формування інформаційного простору професійно-технічного навчального закладу тощо.

Основні цілі курсу:

- навчити керівника визначати структуру системи інформаційного забезпечення життєдіяльності ПТНЗ;

- розвинути вміння: знаходити, оцінювати, організовувати, використовувати та передавати інформацію;

- сформувати: поняття, завдання, структуру й способи реалізації інформаційного простору керівника та інформаційного простору професійно-технічного навчального закладу.

Основні цілі слухачів:

- засвоєння інформаційного компетентнісного підходу, використання інформаційно-комунікативних технологій при забезпеченні ефективності управлінської діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу;

- відпрацювання практичних навичок і вмінь щодо удосконалення інформаційної компетентності.

Програма реалізується здійснюється шляхом: організації системи відкритих методичних заходів; міжкурсової навчально-методичної діяльності у рамках 2-рівневої моделі, тренінгів інформаційного спрямування, стажування, а також у процесі самостійної роботи слухачів. Відкриті методичні заходи, 2-рівнева модель підготовки, тренінги забезпечують достатній рівень інформаційної компетентності керівників ПТНЗ із врахуванням удосконалення у слухачів навичок використання інформаційно-комунікативних технологій, досвіду формування інформаційного простору керівника та інформаційного простору ПТНЗ. У процесі самостійної роботи виконуються завдання, сукупність яких допомагає практично застосувати набуті на тренінгах та семінарах знання й підвищити рівень інформаційної культури керівника професійно-технічного навчального закладу.

Контроль якості рівня інформаційної культури здійснюється через виконання кожним слухачем обов'язкових завдань, сукупність яких формує залікову роботу з теми «Проект розвитку інформаційної компетентності керівника професійно-технічного навчального закладу», що захищається публічно у вигляді «хмарної» презентації на 2-му рівні підготовки.

Навчально-методичний комплекс курсу включає: навчальну програму і дидактичний матеріал для організації навчання у Школі розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ.

Програма розвитку інформаційної культури керівника професійно-технічного навчального закладу

Модуль 1. Інформаційна культура керівника професійно-технічного навчального закладу як основа ефективності його управлінської діяльності.

Інформаційна культура керівника та її розвиток: суть і закономірності.

Предмет, мета й завдання курсу «Школа розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ».

Значення курсу для розвитку інформаційної компетентності керівника освітнього закладу.

Основні поняття: культура, інформація, інформатизація, інформаційний підхід, інформаційна культура.

Закономірності розвитку інформаційної культури.

Чинники, які визначають роль інформаційної культури у професійній діяльності керівника ПТНЗ.

1.2. Критерії сформованості інформаційної культури керівника ПТНЗ.

- Залежність рівня розвитку професійно-технічного навчального закладу від рівня інформаційної культури керівника.

- Критерії, показники рівня сформованості інформаційної культури керівника ПТНЗ.

- Ввідне тестування.

1.3. Функціональна неграмотність. Основні поняття, причини виникнення. Шляхи подолання функціональної неграмотності керівника ПТНЗ.

- Критерії визначення рівня функціональної неграмотності. Визначення ЮНЕСКО.

Інформаційні ресурси освітнього простору ПТНЗ

Основними завданнями і відповідними їм підсистемами в інформаційній системі професійно-технічного навчального закладу є:

- керування навчальним процесом (розроблення навчальних планів, безпосереднє керування навчальним процесом, розподіл навантаження між викладачами та майстрами, складання робочих графіків, розкладу занять тощо);

- оперування інформацією про учнів і співробітників;

- керування фінансово-господарською інформацією (облік руху матеріальних цінностей і фінансових ресурсів, планування кошторису, розрахунків різних виплат співробітникам та учням, відомості про використання приміщень навчального закладу);

- керування нормативно-довідковою інформацією (класифікатори довідкової інформації ПТНЗ);

- керування оперативною і зовнішньою звітністю;

- керування внутрішнім документообігом між підрозділами професійно-технічного навчального закладу ;

- керування приймальною компанією (рекламна діяльність, робота із вступниками);

- керування й фіксація працевлаштування випускників.

1. 5. Механізми керування у ПТНЗ засобами інформаційних ресурсів.

Інформаційний простір навчального закладу (основні поняття). «Хмарні» технології як інструментарій створення інформаційного простору: суть, основні поняття, ресурси [7]. Вдосконалення механізмів керування навчальним закладом на основі використання автоматизованих банків науково-методичної інформації, інформаційно-методичних матеріалів, комунікативних мереж. Побудова інформаційного простору керівників ПТНЗ засобами блогів. Бази даних: «Методична робота», «Соціально-психологічний паспорт ПТНЗ», «Матеріально-технічна база», «Програмно-методичне забезпечення», «Результати засвоєння навчальних програм, рівень підготовки за професіями».

Модуль 2. Аналітико-синтезуюча робота з інформацією керівника ПТНЗ

Суть аналітико-синтезуючої переробки інформації [8]

Поняття аналітико-синтезуючої переробки інформації. Вторинний документ як результат аналітико-синтезуючої переробки інформації. Формальні текстові ознаки як прояв високої міри стандартизації наукових текстів. Формальні текстові ознаки: маркери, індикатори, конектори.

Рціональні прийоми інтелектуальної роботи з текстом документа.

2.2. Первинні документи як складова інформаційних ресурсів ПТНЗ. Визначення поняття «документ». Характеристика окремих типів і видів документів. Документи на новітніх носіях інформації. Персональний комп'ютер як основа нових інформаційних технологій. Первинні документи як об'єкти аналітико-синтезуючої обробки. Поняття про структуру і конструктивні особливості навчальної, методичної, наукової, довідкової літератури та електронних підручників. Орієнтація в структурі електронного підручника. Вторинні документи як результат аналітико-синтетичної переробки інформації. Основні види аналітико-синтетичної переробки інформації. Формалізований метод підготовки вторинних документів. Об'єкти і мета формалізованого згортання інформації. Підготовка анотай, рецензій, відгуків на книгу. Подібність і відмінність анотації й реферату як вторинних документів. Основні етапи і технологія роботи над доповіддю, рефератом по заданій темі. Пошук та відбір літератури. Аналіз документів. Оформлення аналітико-синтетичної переробки інформації у вигляді виписок, конспекту тощо. Правила оформлення реферату, списку літератури. Комп'ютер як засіб обробки різних інформаційних масивів.

Модуль 3. Інформаційні і телекомунікаційні технології в управлінні професійно-технічним навчальним закладом

3.1. Автоматизовані інформаційні ресурси в освіті.

Поняття «нова інформаційна технологія». Основні напрями використання інформаційних технологій в освіті. Комп'ютерні телекомунікації в освіті. Основні напрями використання комп'ютерів в управлінській

діяльності. Програмні засоби навчально-методичного супроводу управлінського процесу. Персональний комп'ютер і система телекомунікацій. Структурування інформації. База даних. Інформаційна освітня блогосфера навчального закладу.

- Електронна таблиця Excel. База даних Access. Використання «хмарних» технологій Google для розробки інтерактивних форм. Віртуальний методичний кабінет, віртуальна учительська. Організація методичних web quest засобами блогів.

3.2. Інформаційні технології створення управлінських документів.

Використання нових інформаційних технологій для створення управлінських документів. Складові Microsoft Office: Word, Excel, PowerPoint тощо. Набір, редагування, збереження, друк документів.

3.3. Комп'ютерні мережеві технології.

Комп'ютерні мережеві технології. Основи побудови локальних комп'ютерних мереж, принципи керування мережами. Програмні та апаратні засоби, практичні навички роботи у мережах. Електронна пошта, факс, копіювальна техніка, INTERNET. Практична робота на персональному комп'ютері.

3.4. Засоби PUBLIC RELATIONS в управлінні професійно-технічним навчальним закладом.

Визначення PR. Організація комунікації засобами PR у ПТНЗ для моніторингу (аналіз думок, настроїв і поведінки членів педагогічного та учнівського колективів з метою узгодження їхніх інтересів, досягнення соціального консенсусу, реалізації на цій основі запитів суб'єктів соціальної практики). Здійснення керівником ПТНЗ – суб'єктом паблік рілейшнз – консалтингу: осмислення ситуації, прогнозування та моделювання управлінських рішень, фундаментом здійснення яких є інформаційно-комунікаційна компетентність.

Модуль 4. Технологія інформаційного забезпечення управлінської діяльності керівника професійно-технічного навчального закладу

4.1. Принципи і прийоми конструювання текстів.

Функції та види текстів. Вимоги до тексту. Принципи побудови текстів. Логіко-змістова структура текстів. Етапи і технологія підготовки навчальних текстів. Особливості наукової мови. Види наукових текстів. Етапи і технологія створення наукового документа. Універсальний характер структури наукових текстів: вступ, основна частина, висновок. Структура вступу. Прийоми конструювання основної частини. Структура висновку. Види бібліографічних посилань. Список літератури: принципи і правила побудови та оформлення.

4.2 Технологія складання нормативних і довідкових матеріалів.

Нормативно-правова база управління: суть, призначення, функції. Етапи розробки й технологія підготовки електронної нормативно-правової

бази керівника ПТНЗ. Структура, зміст, оформлення розділів, блоків електронної нормативно-правової бази. Види і напрямки довідкових матеріалів управління сучасним професійно-технічним навчальним закладом. Роль довідкових матеріалів для організації управлінської діяльності. Технологія розробки довідників та нормативних матеріалів управлінської діяльності. Нормативно-правовий комплекс (НПК) керівника професійно-технічного навчального закладу: мета, призначення. Використання керівником НПК під час атестації закладу, педагогів, адміністрації.

4.3. Технологія розроблення і оформлення навчально-методичного комплексу (НМК) керівника ПТНЗ: мета, призначення, схематична структура навчально-методичного комплексу.

Характеристика й технологія розроблення навчально-програмних матеріалів. Навчальна програма як нормативний документ. Вимоги до навчальних програм. Види навчальних програм, їхні особливості. Етапи розробки і технологія підготовки навчальної програми. Структура навчальної програми. Зміст основних блоків навчальної програми. Оформлення й захист навчальних програм. Характеристика і технологія розробки навчально-методичних матеріалів. Етапи розробки й технологія підготовки методичних рекомендацій та розробок. Структура, зміст і оформлення методичних рекомендацій та розробок. Види й призначення навчально-довідкових матеріалів у сучасному професійно-технічному навчальному закладі. Технологія розробки навчально-довідкових матеріалів. Характеристика навчально-теоретичних, навчально-практичних, навчально-демонстраційних, навчально-бібліографічних матеріалів.

4.4. Технологія розробки програми розвитку професійно-технічного навчального закладу

Формування програми розвитку ПТНЗ інструментарієм інформаційно-аналітичної функції. Розробка стратегії змін і плану її реалізації. Етапи створення програми розвитку. Особливості програми розвитку навчального закладу. Структура, зміст та оформлення програми розвитку ПТНЗ. Технологія створення програми розвитку. SWOT-аналіз діяльності ПТНЗ. Побудова дерева проблем і дерева перспектив. Поняття «концепція». Особливості концептуального проекту. План дій педагогічного колективу ПТНЗ в умовах переходу до режиму розвитку (Гант-графік).

4.5. Інформаційний сервіс керівника професійно-технічного навчального закладу.

Персональний інформаційний фонд – інформаційний тезаурус. Оперативна і стратегічна інформація. Вимоги до інформації на різних етапах підготовки, прийняття і реалізації управлінського рішення. Планове впровадження інформаційно-управлінської системи в управління ПТНЗ. Взаємозв'язок завдань системи управління освітнім простором і завдань інформаційно-аналітичного простору ПТНЗ. Організація робочого місця

керівника професійно-технічного навчального закладу (АРМ керівника). Практична робота керівників ПТНЗ на базі ПТНЗ міста з обладнаним робочим місцем керівника відповідно до сучасних вимог для ефективного управління навчальним закладом.

Висновок. Отже, враховуючи значущість осмислення керівником ПТНЗ розвитку своєї інформаційної культури як фактора відповідності об'єктивним вимогам у сфері управління освітою, необхідно порівнювати свою інформаційну культуру із реальною дійсністю, власною поведінкою і вносити в свою професійну діяльність необхідні корективи самовдосконалення інформаційної культури. Положення та програма Школи розвитку інформаційної культури керівника ПТНЗ сприятимуть гармонізації внутрішнього світу керівника ПТНЗ із істотно-важливих інформаційних факторів навколишнього середовища.

Література

1. Ягупов В.В. Мониторинг в структуре педагогической деятельности преподавателей специальных дисциплин / В.В.Ягупов, В.И. Мизинчук, Н.А.Кришталь // Педагогика и психология как ресурс развития современного общества: материалы международной научно-практической конференции 10-12 октября 2013 года / под ред. Л.А. Байковой, А.Н. Сухова, Н.А.Фоминой, Л.М.Корчагиной; РГУ им. С.А.Есенина. – Рязань, 2013. – с. 120-127.

2. Елистратова Н.Н. Информационная культура как критерий информатизации высшего образования [Электронный ресурс] / Н.Н.Елистратова. // Современные научные исследования и инновации. – лип. 2012. - № 7 – Режим доступа: <http://web.snauka.ru/issues/2012/07/15770> . Назва з екрана.

3.Ягупов В.В., Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів / В.В. Ягупов // Матеріали зв. наук.-практ. конф. [«Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання»] (м.Київ, 29 берез. 2012 р.) / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України / за заг. ред.. В.О Радкевич. – К. : ІПТО НАПН України, 2012. – т. 1. С. 25-28.

4. Софронова Н.В. Типология современных методов применения средств ИКТ в системе общего образования // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0521.htm>. Назва з екрана.

5.Ford B.G. Information Literacy// College and research libraries news.- 1989.-№50(10).-P.892-893

6.Хесус Лау. Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни [Электронный ресурс] / Лау Хесус. – М.: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех» – 2006. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/library/book101.pdf> . Назва з екрана.

7.Облачные сервисы в образовании / З. С. Сейдаметова, С. Н. Сейтвелиева С.Н. / Крымский инженерно-педагогический университет. – Режим доступа: http://ite.ksu.ks.ua/ru/webfm_send/211. Назва з екрана.

8.Захарчук Т. Аналитико-синтетическая переработка информации [Текст]/ Т.Захарчук, И.Кузнецова // Азбука библиотечной профессии – «Профессия»; 2011 г. – с.104.

Реферат

ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ РУКОВОДИТЕЛЕЙ ПТУЗ В ШКОЛЕ РАЗВИТИЯ

Александр Гуменный

Освещено Положение о Школе развития информационной культуры руководителя ПТУЗ (в межкурсовой период). Раскрыты организация и условия работы Школы развития, ее научно-методическая база. Изложены права и обязанности слушателей. Разработана программа Школы развития информационной культуры руководителя профессионально-технического учебного заведения на модульной основе:

Модуль 1. Информационная культура руководителя профессионально-технического учебного заведения как основа эффективности его управленческой деятельности;

Модуль 2. Аналитико-синтезирующая работа информации руководителя ПТУЗ;

Модуль 3. Информационные и телекоммуникационные технологии в управлении профессионально-техническим учебным заведением;

Модуль 4. Технология информационного обеспечения управленческой деятельности руководителя профессионально-технического учебного заведения.

В дальнейших исследованиях возможна разработка учебно-методического пособия по программе Школы развития информационной культуры руководителя ПТУЗ.

Ключевые слова: *школа развития информационной культуры, аналитико-синтезирующая работа, информационное обеспечение, информационные технологии в управлении.*

Abstract

IMPROVING INFORMATION CULTURE MANAGERS OF VOCATIONAL EDUCATION AT THE SCHOOL DEVELOPMENT

Olexandr Humennyi,

Research fellow of the Laboratory
«All-Ukrainian VET information
analysis center». Institute of Vocational
Education under the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine

Deals with provisions of the School of Information Culture leader vocational school (in mizhkursovyy period). Reveals the organization and working conditions of schools, scientific and methodological basis. Presents the rights and responsibilities of students. The program of the School of Information Culture leader vocational school, built on a modular basis:

- Module 1. Information Culture leader vocational school as a basis for the effectiveness of its management activities;
- Module 2. Analytical and synthesizing information to work with director of vocational education;
- Module 3. Information and Telecommunication Technologies in vocational and technical educational institutions;
- Module 4. Information technology software management of the head vocational school

In further studies of possible development of a manual on the program of the School of Information Culture rovytku head vocational school

Keywords: *School of Information Culture, analytical and synthesizing the work, information management, information technology management.*

References

1. Yagupov V.V. Monitoring v strukture pedagogicheskoy deyatel'nosti prepodavatelej special'nykh disciplin / V.V.Yagupov, V.I. Mizinchuk, N.A.Krishtal // Pedagogika i psixologiya kak resurs razvitiya sovremennogo obshchestva: materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferencii 10-12 oktyabrya 2013 goda / pod red. L.A. Bajkovej, A.N. Suxova, N.A. Fominoj, L.M. Korchaginoj; rgu im. S.A.Esenina. – Ryazan, 2013. – s. 120-127.
2. Elistratova N.N. Informacionnaya kultura kak kriterij informatizacii vysshego obrazovaniya [elektronnij resurs] / N.N.Elistratova. // Sovremennye nauchnye issledovaniya i innovacii. – lip. 2012. - № 7 – rezhim dostupu: <http://web.snauka.ru/issues/2012/07/15770> . Nazva z ekrana.
3. Yagupov V.V., Informacijno-analitichna kompetentnist kerivnikov profesijno-texnichnix navchalnix zakladiv / V.V. Yagupov // Materiali zv. nauk.-prakt. konf. [«Naukovo-metodichne zabezpechennya profesijnoï osviti i

navchannya»] (m.Kiiv, 29 berez. 2012 r.) / In-t prof.-texn. osviti napn ukraïni / za zag. red.. V.O. Radkevich. – K. : IPTO NAPN Ukraini, 2012. – t. 1. s. 25-28.

4. Sofronova N.V. Tipologiya sovremennyx metodov primeneniya sredstv ikt v sisteme obshhego obrazovaniya // Internet-zhurnal «Ejdos». – 2005. [elektronnij resurs].– Rezhim dostupu:

<http://www.eidos.ru/journal/2005/0521.htm>. Nazva z ekrana.

5.Ford B.G. Information Literacy// College and research libraries news.- 1989.-№50(10).-p.892-893

6.Xesus Lau. Rukovodstvo po informacionnoj gramotnosti dlya obrazovaniya na protyazhenii vsej zhizni [elektronnyj resurs] / Lau Xesus. – M.: MOO VPP YUNESKO «Informaciya dlya vsej» – 2006. – Rezhim dostupu: <http://www.ifap.ru/library/book101.pdf> . Nazva z ekrana.

7.Oblachnye servisy v obrazovanii / Z. S. Sejdametova, s. N. Sejtvelieva s.n. / Krymskij inzhenerno-pedagogicheskij universitet. – Rezhim dostupu: http://ite.ksu.ks.ua/ru/webfm_send/211. nazva z ekrana.

8.Zaxarchuk T. Analitiko-sinteticheskaya pererabotka informacii [Tekst]/ T.Zaxarchuk, I.Kuznecova // Azbuka bibliotechnoj professii – «professiya»; 2011 g. – s.104.

**ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У НАВЧАЛЬНО-ВИРОБНИЧОМУ ПРОЦЕСІ ПТНЗ****Людмила Майборода****Реферат**

У статті розглянуто актуальні питання використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виробничому процесі професійно-технічного навчального закладу. Представлено аналіз досліджень і публікацій з питань використання засобів ІКТ у підготовці майбутніх фахівців, зокрема, особливостей використання інформаційних технологій в освітньому процесі, використання засобів ІКТ у закладах професійно-технічної освіти. Розглянуто аналіз сучасного стану використання ІКТ у професійно-технічних навчальних закладах, забезпеченості викладання дисциплін сучасними наочними засобами навчання (паперовими, діапозитивами, комп'ютерними презентаціями, відео, програмними засобами), усвідомлення педагогами професійного навчання ролі використання ІКТ у професійній підготовці кваліфікованих робітників, готовності їх до використання ІКТ у професійній діяльності та рівня комп'ютерної грамотності. Зроблено висновок про позитивну мотивацію педагогів професійного навчання щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності, їхню готовність до розроблення сучасних наочних засобів навчання за умов покращення матеріально-технічних умов. Наголошено на існуванні нагальної потреби підвищення рівня комп'ютерної грамотності педагогів професійного навчання, їх готовності до використання ІКТ у професійній діяльності та важливість розроблення спеціальної програми для підвищення кваліфікації педагогів професійного навчання у міжкурсовий період.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, навчально-виробничий процес, аналіз стану використання інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютерна грамотність.*

Постановка проблеми. Високий рівень інформатизації всіх сфер людської діяльності зумовлює стрімкий розвиток та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Причому, в одній сфері ІКТ є основою професійної діяльності, а в іншій – істотною складовою процесу підготовки до професійної діяльності. В обох випадках успішне користування ІКТ можуть забезпечити тільки ті фахівці, які володіють необхідними знаннями, уміннями й навичками, що дають змогу практично взаємодіяти в інформаційному середовищі.

У системі професійно-технічної освіти (ПТО), яка орієнтована на реалізацію вимог сучасного суспільства до підготовки кваліфікованих робітників в умовах інформаційного простору, особливе місце має підготовка у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) майбутніх кваліфікованих робітників на засадах використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Доведено, що інтегрування ІКТ у навчально-виробничий процес ПТНЗ сприяє оптимізації педагогічної системи та вимагає: внесення істотних змін у зміст, методи та прийоми навчання; розроблення необхідних дидактичних матеріалів; готовності педагогів до інноваційного професійного навчання.

Результати досліджень і публікацій дають підставу стверджувати, що питанню використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх фахівців присвячено чимало теоретичних і експериментальних досліджень. Зокрема, особливості використання інформаційних технологій в освітньому процесі висвітлено у дослідженнях Ю. Жука, В. Клочка, Ж. Меншикової, Н. Морзе, С. Сисоєвої та ін., використання засобів ІКТ у закладах професійно-технічної освіти розглянуто у роботах Т. Волкової, Р. Гуревича, А. Гуржія, М. Кадемії, А. Литвина та ін.

Однак із спектру напрямів досліджуваної проблеми, на нашу думку, недостатньо приділено уваги готовності педагогів професійного навчання до ефективного використання ІКТ.

Мета статті пролягає в аналізі сучасного стану використання ІКТ педагогами професійного навчання у навчально-виробничому процесі ПТНЗ.

Виклад основного матеріалу. За сталим розумінням учених, інформаційно-комунікаційні технології – це широкий спектр цифрових технологій, які використовуються для створення, передачі й поширення інформації та надання послуг (комп'ютерне устаткування, програмне забезпечення, телефонні лінії, електронна пошта, супутникові технології, мережі безпроводного й кабельного зв'язку, мультимедійні засоби, а також Інтернет) [1]. Використання ІКТ в освіті сприяє впровадженню в педагогічну практику психологічних і педагогічних розробок, що дає змогу інтенсифікувати навчальний процес та створювати можливості доступу учнів до практично необмеженого обсягу інформації та її аналітичної обробки, підсилувати інтелектуальні можливості учнівської молоді, створювати умови для оптимізації їхньої пізнавальної діяльності [2].

Як показує педагогічна практика, одним із актуальних і поширених напрямів використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виробничому процесі ПТНЗ педагогами професійного навчання є навчальні презентації (НП), відеоматеріали тощо. Це ефективні й функціональні наочні засоби навчання (НЗН), що komponують сукупність різних засобів подання інформації (текст, зображення, звук, анімація тощо) для використання під час проведення уроків, лекцій, семінарів, конференцій тощо. Їх застосування зумовлює одночасне сприйняття інформації через зір і слух учнів, що дає змогу досягти максимального засвоєння навчального матеріалу.

Для реалізації поставленої мети важливо розкрити питання про:

- забезпеченість наочними засобами навчання процесу професійної підготовки кваліфікованих робітників;

- практичну готовність педагогів професійного навчання до використання ІКТ у своїй діяльності;
- усвідомленість педагогів професійного навчання у необхідності використання ІКТ;
- рівень комп'ютерної грамотності педагогів професійного навчання;
- виявлення труднощів, що виникають у процесі впровадження ІКТ у навчально-виховний процес.

У нашому дослідженні в якості респондентів взяли участь 56 педагогів професійного навчання, серед них: 21 майстер виробничого навчання (далі – майстер) і 35 викладачів спеціальних та профільно-орієнтованих дисциплін (далі – викладачі). Педагогом професійного навчання є педагогічний працівник ПТНЗ або вищого навчального закладу, який поєднує функції майстра виробничого навчання і викладача спеціальних та профільно-орієнтованих дисциплін [3, с. 635]. Але педагогами професійного навчання є педагогічні працівники ПТНЗ, які за посадовими обов'язками виконують окремо функції майстра і викладача.

Аналіз забезпеченості навчальних дисципліни професійного спрямування наочними засобами навчання представлений у табл. 1, 2.

Таблиця 1

**Забезпеченість дисциплін професійно-практичної підготовки
(виробниче навчання) наочними засобами**

	Не забезпечені	1-3 навчальні теми	Половина навчальних тем	Більше половини тем	Усі навчальні теми
Друковані (плакати, таблиці тощо)	–	40 %	30 %	10 %	20 %
Діапозитиви (діафільми)	80 %	20 %	–	–	–
Комп'ютерні презентації	40 %	40 %	10 %	10 %	–
Відео матеріали	55 %	45 %	–	–	–
Програмні засоби	100 %	–	–	–	–

Таблиця 2

Забезпеченість дисциплін професійно-теоретичної та загально-професійної підготовки наочними засобами навчання

	Не забезпечені	1-3 навчальні теми	Половина навчальних тем	Більше половини тем	Усі навчальні теми
Друковані (плакати, таблиці тощо)	20 %	12 %	16 %	44 %	8 %

Діапозитиви (діа-фільми)	80 %	16 %	4 %	–	–
Комп'ютерні презентації	16 %	56 %	8 %	16 %	4 %
Відео матеріали	44 %	40 %	12 %	4 %	–
Програмні засоби	56 %	8 %	12 %	8 %	16 %

Відомості, викладені у табл. 1, 2, свідчать про те, що дисципліни професійно-практичної підготовки (виробниче навчання) забезпечені друкованими наочними засобами на 100%, діапозитивами на 20%, комп'ютерними презентаціями – 60%, відеоматеріалами – 45 %, програмними засобами – не забезпечені. Дисципліни професійно-теоретичної та загально-професійної підготовки забезпечені друкованими наочними засобами на 80%, діапозитивами на 20%, комп'ютерними презентаціями – 84%, відеоматеріалами – 46%, програмними засобами – 44%. Проте спостерігається тенденція до кращого забезпечення сучасними наочними засобами навчання (комп'ютерні презентації, відеоматеріали, програмні засоби) дисципліни професійно-теоретичної та загальнопрофесійної підготовки порівняно з дисциплінами професійно-практичної підготовки (виробниче навчання) на: 20% комп'ютерними презентаціями, 1% – відеоматеріалами, 65% – програмними засобами. Також зазначимо, що забезпеченість навчальних тем НЗН краща в дисциплінах професійно-теоретичної та загальнопрофесійної підготовки. Так, професійно-практична підготовка забезпечена комп'ютерними презентаціями на 1–3 теми – 40 %, половина тем – 10%, більше половини тем – 10%, проте, професійно-теоретична та загальнопрофесійна підготовки забезпечені: 1–3 теми – 56%, половина тем 8%, більше половини тем – 16%, усі теми – 4%.

Досліджуючи практичну готовність педагогів професійного навчання до використання ІКТ у своїй діяльності, ми проаналізували відповіді на наступні питання. На запитання «Чи використовуєте Ви у професійній діяльності персональний комп'ютер і мережу Інтернет?» позитивно відповіли 63 % майстрів і 96 % викладачів. Запитання: «Які наочні засоби навчання Ви використовуєте у професійній діяльності?» допомогло нам визначити відсоток використання НЗН педагогами професійного навчання у процесі професійної підготовки кваліфікованих робітників (рис. 1):

- друковані (паперові) НЗН використовують 54 % майстрів і 80 % викладачів;
- діапозитиви – 9 % майстрів і 8 % викладачів;
- комп'ютерні презентації – 45 % майстрів і 76 % викладачів;
- відео – 48 % викладачів;
- програмні засоби використовують 24 % викладачів.

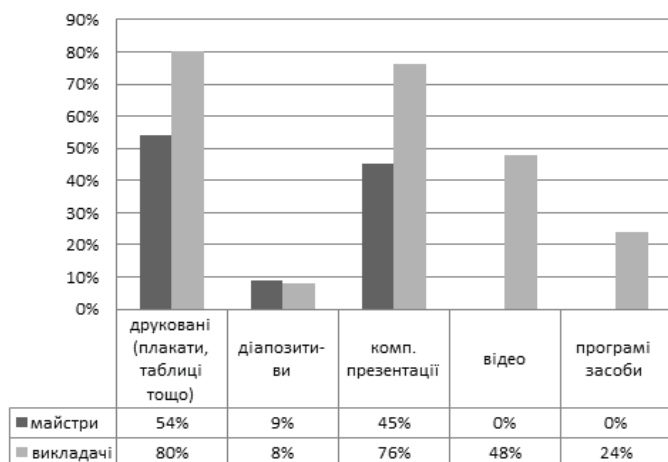

Рис. 1. Використання наочних засобів навчання педагогами професійного навчання

Спостерігається тенденція більш високого рівня використання сучасних НЗН викладачами порівняно з майстрами. Наприклад, використання комп'ютерних презентацій становить у викладачів 76%, а в майстрів – 45%. Також майстрами не використовуються відеоматеріали і програмні засоби. Принагідно зазначимо, що 84 % наочних засобів навчання є власними розробками викладачів і 45 % – майстрів.

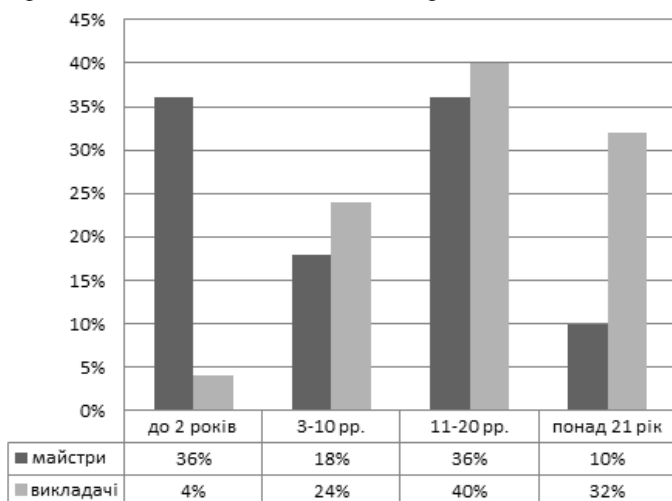

Рис. 2. Співвідношення педагогічного стажу педагогів професійного навчання

На нашу думку, така тенденція пов'язана з недостатнім педагогічним досвідом, тобто неготовністю педагогів професійного навчання до використання ІКТ у власній діяльності через певний брак загальнопедагогічного досвіду. Це ілюструє і рис. 2. Педагогічний досвід досліджуваної категорії респондентів можна охарактеризувати наступним чином: 36 % майстрів мають досвід педагогічної діяльності до 2-х років, 18% – від 3 до 10-ти років, 36% – від 11-ти до 20-ти років, 10% – понад 21 рік. Даний показник серед викладачів більш високий порівнянно з майстрами в/н: понад 21 рік працює 32 % викладачів від загальної кількості опитаних; від 11 до 20-ти років – 40%; від 3 до 10-ти років – 24%; до 2-х років – 4%.

Отже, кількість майстрів із педагогічним досвідом до 2 років значно більша ніж викладачів. Це свідчить про плінність педагогічних кадрів. Третина майстрів потребує адаптації до власної педагогічної діяльності, набуття досвіду використання педагогічних технологій, зокрема у поєднанні із ІКТ. Це, певним чином, впливає на використання педагогом сучасного комплексно-методичного забезпечення (дидактичних комплексів, наочних засобів тощо), а відтак і на рівень професійної підготовки кваліфікованих робітників.

Досліджуючи усвідомлення педагогами професійного навчання необхідності використання ІКТ, ми проаналізували відповіді респондентів на запитання: «Чи вважаєте ви, що використання ІКТ на уроках професійної підготовки дає змогу...» (результати представлені у табл. 3). У цілому спостерігається позитивне ставлення майстрів і викладачів до використання у процесі професійної підготовки кваліфікованих робітників ІКТ. Також зазначимо, що 72 % педагогів професійного навчання долучають учнів до самостійної роботи із ІКТ, про що свідчать комп'ютерні презентації як власні досягнення учнів.

Таблиця 3

**Усвідомлення педагогами професійного навчання
необхідності використання ІКТ у процесі
професійної підготовки кваліфікованих робітників**

Чи вважаєте ви, що використання ІКТ на уроках професійної підготовки дає змогу:	Так	Частково	Ні
полегшити сприйняття змісту уроків слухачами	90 %	10 %	–
урізноманітнити навчальний процес	63 %	37 %	–
своєчасно проілюструвати наочними засобами зміни у виробничих технологіях і техніці	73 %	27 %	–
підвищити засвоєння навчального матеріалу учнем	73 %	27 %	–
розвивати в учнів навички самостійної роботи	73 %	17 %	10 %

Важливим показником, на нашу думку, стали результати самооцінювання педагогів професійного навчання: рівня власної комп'ютерної грамотності (високий рівень зазначають 17 %, достатній – 23 %, вище середнього – 10 %, середній – 39 %, низький – 11 %); задоволеності рівнем комп'ютерної грамотності (задоволені – 3 %, частково задоволеності – 70 % і незадоволені – 27 %). На запитання «Чи хотіли б ви удосконалити свої вміння щодо використання ІКТ?» усі педагоги професійного навчання відповіли «так».

Однак кількісні показники та їх аналіз засвідчують не лише наявність перспектив щодо використання ІКТ і розроблення сучасних наочних засобів навчання, а й вказують на певні проблеми, які потрібно нагально розв'язувати. Педагоги професійного навчання такими вважають: відсутність належних матеріально-технічних умов (28 %), недостатній рівень комп'ютерної грамотності (29 %); брак часу у педагогів професійного навчання на створення сучасних наочних засобів навчання (34 %), відсутність науково-методичної допомоги щодо використання ІКТ педагогом професійного навчання у навчально-виробничому процесі (9 %).

Висновок. Отже, результати дослідження свідчать про позитивну мотивацію педагогів професійного навчання щодо використання ІКТ у професійній діяльності, про готовність до розробки сучасних наочних засобів навчання за умов поліпшення матеріально-технічних умов. Проте є нагальна потреба підвищувати рівень комп'ютерної грамотності педагогів професійного навчання, їх готовності до використання ІКТ у професійній діяльності. Відтак, з нашої точки зору стає очевидною важливість розроблення спеціальної програми використання ІКТ у процесі підвищення кваліфікації педагогів професійного навчання у міжкурсовий період.

Література

1. Гуревич Р. С. Інноваційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі: посіб. для пед. працівників і студентів вищих пед. навч. закладів / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2002. – 116 с.
2. Жук Ю. О. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання у професійній освіті / Ю. О. Жук // Управління якістю проф. освіти: Зб. наук. праць / Укр. інж.-пед. академії – Донецьк, 2001. – С. 273 – 275.
3. Щербак О. І. Педагог професійного навчання / О. І. Щербак // Енциклопедії освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 635.

Реферат
**ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНО-ПРОИЗВОДСТВЕННОМ ПРОЦЕССЕ ПТУЗ**

Людмила Майборода

У статье рассмотрены актуальные вопросы использования информационно-коммуникационных технологий в учебно- производственном процессе профессионально-технического учебного заведения. Представлен анализ исследований и публикаций по вопросам использования ИКТ в подготовке будущих специалистов, в частности, особенностей использования информационных технологий в образовательном процессе, использование ИКТ в учреждениях профессионально-технического образования. Рассмотрены анализ современного состояния использования ИКТ в профессионально-технических учебных заведениях, обеспеченности преподавания дисциплин современными наглядными средствами обучения (бумажными, диапозитивами, компьютерными презентациями, видео, программными средствами), осознанности педагогами профессионального обучения роли использования ИКТ в профессиональной подготовке квалифицированных рабочих, готовности педагогов к использованию ИКТ в профессиональной деятельности и уровня их компьютерной грамотности. Сделан вывод о положительной мотивации педагогов профессионального обучения по использованию информационно-коммуникационных технологий в профессиональной деятельности, их готовность к разработке современных наглядных средств обучения в условиях улучшения материально-технических условий. Акцентируется необходимости повышения уровня компьютерной грамотности педагогов профессионального обучения, их готовности к использованию ИКТ в профессиональной деятельности и важности разработки специальной программы для повышения квалификации педагогов профессионального обучения в межкурсовой период.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, учебно-производственный процесс, анализ использования информационно-коммуникационных технологий, компьютерная грамотность.*

Abstract

USE OF ICT IN TEACHING IN VOCATIONAL SCHOOL

Ludmila Mayboroda,

Research fellow of the Laboratory
«All-Ukrainian VET information
analysis center». Institute of Vocational
Education under the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine

The article deals with current issues of information and communication technologies in teaching and manufacturing process of vocational education. Analysis of research and publications on the use of ICT in training future professionals, in particular, the characteristics of information technology in education, the use of ICT in vocational education. We consider the analysis of the current state of ICT in vocational education, provision of teaching disciplines of modern visual learning tools (paper, transparencies, computer presentations, video and software), awareness training as teachers use ICT in the training of skilled workers ready teachers to use ICT in their professional activity and the level of computer literacy. The conclusion about positive motivation training teachers to use ICT in their professional work, their commitment to the development of contemporary visual learning environment to improve material and technical conditions. Among others, the existence of unnecessarily increasing computer literacy teacher training, their readiness to use ICT in their professional activities and the importance of developing special programs for training teachers training in mizhkursovyi period.

Keywords: *information and communication technology, industrial process, analysis of the use of information and communication technology, computer literacy.*

References

1. Gurevich R. S. Innovatsiyno-telekomunikatsiyni tehnologii v navchalnomu protsesi: posibnik dla pedagogichnih pratsivnikov i studentiv pedagogichnih vischih navchalnih zakladiv / R. S. Gurevich, M. U. Kademiya – Vinnitsa: DOV «Vinnitsa», 2002. – 116 c.
2. Juk Y. O. Kompyuterno-orientovani zasoby navchannya u profesiyniy osviti / Y. O. Juk // Upravlinnya yakistyu profesiynoi osviti: 36. nauk. pr / Ukr. inzh.-ped. acad. – Donetsk, 2001. – S. 273 – 275.
3. Xherbak O. I. Pedagog profesiynogogo navchannya / O. I. Xherbak // Enciklopedia osviti / Acad. ped. nauk Ukrainy; golovniy red. V. G. Kremen. – K.: Yurinkom INTER, 2008. – 1040., S. 635.

**РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПТНЗ: ДЕФІНІТИВНА
ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Ірина Савченко

Реферат

За умов швидкого застарівання й оновлення інформації, модернізації сучасних інноваційних виробничих технологій, працівники професійно-технічних навчальних закладів змушені знаходитись в постійному процесі педагогічного пошуку. Учні професійно-технічних навчальних закладів, орієнтовані на зростання власної професійної компетентності шляхом навчання упродовж життя, надзвичайно залежать від уміння самостійно знаходити та використовувати інформацію щодо отримання нового знання. Тому в умовах формування єдиного інформаційного освітнього простору в Україні все більше актуалізується проблема розвитку інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. В інформаційному суспільстві технології пошуку, оброблення, аналізу інформації важливі як для керівника управління освітою, директора професійно-технічного навчального закладу, так і викладача спеціальних технологій, майстра виробничого навчання, учня. Практика свідчить, що саме володіння технологіями роботи у відкритому інформаційному освітньому середовищі, сформоване педагогічним впливом, значно покращує навчальну саморозвивальну діяльність учнів. Ця проблема, як і кожна з досліджувальних наукових проблем, має власну термінологію та формує понятійно-категоріальний апарат. Стаття знайомить читача з основними тлумаченнями найпоширеніших дефініцій з проблеми розвитку інформаційно-аналітичних компетентностей педагогічних працівників ПТНЗ та доводить, що критеріями розвиненої теорії є чітка багатоаспектна поняттєва система, яка нерозривно пов'язана з процесами інтенсифікації інформатизації освіти. За їх допомогою забезпечується оптимальний зв'язок засобів наукового пошуку і його результату.

Ключові слова: *якість освіти, розвиток, компетентність, інформаційно-аналітична компетентність, педагогічні працівники, моніторинг, індикатори, показники, ефективна діяльність професійно-технічного навчального закладу.*

Актуальність теми. Нині в умовах формування інформаційного суспільства спостерігається стрімке зростання значення інформації в усіх видах економічної діяльності, зокрема у професійній педагогіці. Вона починає розглядатись як ресурс, що має виняткове значення як для керівника навчального закладу під час прийняття ним управлінських рішень, так і

для педагогічних працівників, які не тільки повинні вміти працювати з масивами інформації, фільтрувати і аналізувати необхідні ресурси, а й навчати цьому майбутніх кваліфікованих робітників. Ця проблема актуалізується сьогодні в умовах нової освітньої парадигми «навчання упродовж життя» тому, що в стихійному інформаційному просторі (величезні обсяги інформації, проблеми моралі, культури, психологічного впливу на свідомість й фізіологічне перенавантаження) учням дуже складно орієнтуватися. Практика свідчить, що саме володіння технологіями роботи у відкритому інформаційному освітньому середовищі значно покращує навчальну саморозвивальну діяльність учнів.

Постановка проблеми. Кожний досліджуваний процес в науці має власну термінологію та формує понятійно-категоріальний апарат, визнаний одним із провідних пізнавальних засобів, який застосовується в науковій практиці і відіграє одну з ключових ролей в отриманні об'єктивних наукових знань. Його використання свідчить про багатогранність, складність, інтегративність проблеми. За його допомогою забезпечується оптимальний зв'язок засобів наукового пошуку і його результату. У зв'язку зі змінами, що відбуваються, та необхідністю дослідження проблеми розвитку інформаційно-аналітичної компетентності виникла потреба вироблення й уточнення основних понять, категорій та дефініцій цього наукового поля.

Під цим поняттям у філософському аспекті ми розуміємо предмети та явища об'єктивного світу, форму мислення в її властивостях, зв'язках, ознаках. Ключові, фундаментальні, важливі наукові поняття, які відображають найістотніші сторони, закономірні зв'язки й відношення реальної дійсності і пізнання називаються категоріями (грец. – стверджувати). У свою чергу, стисле логічне визначення, що встановлює суттєві відмінні ознаки, значення тлумачення термінів та понять, його зміст і межі є дефініцією (лат. – визначення) [1].

Проблеми, які безпосередньо розглядаються в цій статті, пов'язані з дослідженнями, присвяченими загальним теоретичним та методологічним засадам модернізації ПТО (Р. Гуревич, Н. Кузьміна, Ю. Зінковський, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Радкевич та ін.); теоретичним основам формування професійної компетентності педагогічних працівників у системі підготовки кваліфікованих робітників (В. Адольф, Е. Зеєр, О. Коваленко, Н. Кузьміна, Т. Браже, А. Вербицький, Б. Исправников, С. Крисяк, Е. Помиткін, О. Щербак та ін.); інформаційно-аналітичного забезпечення органів управління професійно-технічною освітою різних рівнів (Т. Волкова, І. Савченко, В. Ягупов).

Аналіз публікацій доводить, що останнім часом дедалі частіше в педагогічному середовищі використовуються поняття, пов'язані не тільки з процесами інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності в системі ПТО, а й з професійною діяльністю педагогічних працівників ПТНЗ. Це зумовлюється процесами інтенсифікації інформатизації

освіти та впровадженням у навчально-виробничий і виховний процес сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Анкетування та інтерв'ювання педагогічних працівників ПТНЗ різних категорій (викладачі загальноосвітніх предметів та спецтехнології, майстри виробничого навчання, методисти, заступники директорів) довело, що, на їх думку, вони володіють достатньо не тільки ІКТ-технологіями щодо забезпечення навчального процесу, а й основами аналізу, пошуку, узагальнення інформації. Однак дослідження, проведене Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти МОН України у 27 регіонах України в 2012 р. щодо володіння ІКТ-технологіями, виявило недостатній рівень сформованості цих компетентностей у педагогічних працівників ПТНЗ. Аналіз результатів анкетування допоміг зробити висновок, що є суперечності між:

- швидкою втратою актуальності та новизни інформації і недостатнім володінням педагогами технологіями її пошуку;
- потребою у підвищенні інформаційно-комунікативної та аналітичної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ і відсутністю програм, спрямованих на її розвиток;
- появою у педагогічній практиці термінології, пов'язаної з інформаційно-аналітичною компетентністю, та відсутністю науково-обґрунтованого тезауруса з даної проблеми.

Дефініції цього проблемного поля, на наш погляд, є водночас предметом рефлексії й теоретичного аналізу, які спонукають нас зробити висновок про те, що недосліджені аспекти категоріально-понятійного апарату зумовлюють певну невизначеність проблеми і потребують уточнень, конкретизації та більш вдалого формулювання.

Так, на нашу думку, науково обґрунтований понятійний апарат дослідження дає змогу розкрити повністю зміст, мету й завдання обраного проблемного поля, виявити суперечності в думках різних авторів, що, в свою чергу, відкриває широке поле застосування загальнонаукових пізнавальних засобів у наукових розвідках з проблем підвищення інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ.

Сучасними характерними ознаками тезауруса професійно-технічної освіти є широкий спектр визначень і тлумачень майже в кожному напрямі цієї освітньої системи: стандартизація, управління системою, науково-методичне забезпечення, профорієнтація тощо. Водночас, перевантажений, складний і неоднозначний понятійний апарат з проблеми дослідження вимагає удосконалення, змістовної та методичної систематизації, методологічної побудови і повинен бути гранично точним й відповідати завданням, які мають бути досліджені.

Вивчення термінологічно-понятійної системи в сучасній практиці зумовлене тим, що останнім часом у педагогічній теорії з'являється багато нових визначень, зокрема в такому напрямі, як інформаційно-аналітична компетентність в освітній діяльності.

Виклад основного досліджуваного матеріалу. Структуру понятійно-категоріального апарату дослідження утворює комплекс взаємопов'язаних, інтегральних базисних дефініцій, а саме: якість освіти, якість професійно-технічної освіти, моніторинг, система інформаційного моніторингу, завдання інформаційного моніторингу, інформація, обсяг наукової інформації, відкритий освітній простір, інформатизація освіти, об'єкт інформатизації, інформаційний ресурс ПТО, інформаційно-аналітична діяльність, інформаційний обмін, компетентність, компетенція педагога, інформаційно-аналітична компетентність керівника ПТНЗ.

Під якістю освіти (поняття отримало міжнародне визнання у 1998 р. на Всесвітній конференції з вищої освіти в м. Парижі) ми розуміємо багатоаспектну стратегічну категорію (забезпечує національну безпеку, визначає економічний і соціальний потенціал держав), що має найрізноманітніші визначення й трактування. У педагогічному середовищі вона отожднюється із системністю, повнотою, глибиною засвоєних знань, умінь, навичок, які дають змогу учневі успішно вирішувати типові й нетипові навчальні, професійні та власні життєві ситуації.

Для більш повного розкриття змісту термінологічного словосполучення «якість освіти» звернемось до української енциклопедії освіти, де його представлено як «збалансовану відповідність певного освітнього рівня численним потребам, цілям, умовам, затвердженням освітнім нормам і стандартам, що встановлюються для виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення якості. Якість освіти виступає предметом вивчення філософії, психології, педагогіки, менеджменту освіти, політології, соціології, економіки та інших наук» [2, С. 1017].

Якість професійно-технічної освіти розглядається нами як системна, інтегральна характеристика, зорієнтована на досягнення ефективних результатів (якісно підготовлені випускники) шляхом активізації всього потенціалу навчального закладу, відповідно до прийнятих цілей та стандартів професійної освіти, з орієнтацією на задоволення вимог роботодавців і особистості. Вона також встановлює критерії якості – показники, фактори, умови, ресурси, що впливають на розвиток формування професійних знань, навичок та компетенцій учнів, а саме: зміст освіти, форми й методи навчання, обсяги фінансування, стан матеріально-технічної бази, рівень організації навчального процесу і кадрового потенціалу, навчально-методичне забезпечення навчального процесу та інноваційна діяльність, рівень підготовленості й мотивації учнів, інформаційне забезпечення тощо.

Якість професійно-технічної освіти визначається за допомогою певних моніторингових процедур та інструментарію. Управлінська діяльність без аналітичної роботи є неефективною, деструктивною, маніпулятивною. Здійснення аналізу, моніторингу якості навчально-виробничого процесу залежить від професійної компетентності педагогічних працівників. В останнє десятиріччя моніторинг у сфері професійно-технічної освіти

виокремився в самостійний напрям наукової управлінської діяльності. Моніторинг має комплексний характер і є інформаційно-діагностичною, науковою, прогностичною системою, реалізація якої відбувається в інформаційно-аналітичному забезпеченні управлінської діяльності.

Під моніторингом у галузі професійно-технічної освіти ми розуміємо технологію відстеження його процесуальних та результативних сторін (сукупність засобів, спрямованих на зміну об'єкта, на який здійснюється формуючий вплив). Моніторинг базується на певних елементах: визначенні цілей, завдань, принципів, функцій і науково обґрунтованій структурі (стадії, фази, технологічні блоки, що реалізують функції; методи й засоби реалізації; параметри та критерії спостереження; специфічні особливості). Він здійснюється на загальнодержавному, регіональному рівнях професійно-технічної освіти й рівні конкретного професійно-технічного навчального закладу і спрямований на відстеження стану, явищ, процесів, діяльності, що відбуваються в системі. Моніторинг розвитку ПТО виконує інтегративну, діагностичну, компаративістську, експертну, інформаційну, прагматичну функції.

В основу моніторингу регіональних систем ПТО покладено збирання, оцінювання й аналіз якісних показників освіти, з відповідним поширенням і доступом до цієї інформації громадськості та користувачів освітніх послуг на регіональному рівні. Реалізація планів ПТНЗ вимагає постійного спостереження за результатами діяльності. Тому, очевидно, найважливішим завданням керівника є вміння налагодити ефективну систему моніторингу, яка дає змогу швидко вносити необхідні корективи у планування і роботу навчального закладу в умовах непередбачуваних змін.

Під системою інформаційного моніторингу ми розуміємо таку людино-комп'ютерну систему, що дає змогу вирішувати завдання управління, моделювання ситуацій та здійснювати аналіз діяльності. Така система – це сукупний продукт діяльності експертів, управлінців, програмістів. Формування інформаційної моделі моніторингу здійснюється на основі аналізу й систематизації інформаційних потреб користувачів – суб'єктів моніторингу.

Під інформаційними потребами ми розуміємо сукупність компонентів інформації, показники результативності його діяльності, які дають повне уявлення про стан об'єкта.

Завдання інформаційного моніторингу – відстеження, аналіз стану проблеми і моделювання варіантів його розвитку на основі об'єктивної інформації. Під системою інформаційного моніторингу ми розуміємо таку комплексну систему, яка забезпечує аналітичною інформацією управлінську діяльність завдяки консолідації зусиль експертів, методистів, науковців, програмістів за допомоги сучасного інструментарію, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення.

Термін «інформація» походить від латинського слова «informatio» й означає роз'яснення, витлумачення, виклад фактів [3]. Під інформацією

ми розуміємо опосередкований формами зв'язку результат відображення змінюваного об'єкта з метою збереження його системної цілісності. Філософське розуміння інформації відображає реальний світ, певну властивість матерії, отримання нових знань. Багато вчених зі світовим ім'ям присвятили свої наукові праці визначенню й дослідженню наукових проблем, пов'язаних з інформацією: А. Моль, В. Глушков, Н. Вінер, К. Шеннон, Л. Бріллюен, У. Росс, Ешбі, А. Урсул, І. Юзвішин.

Інформація, яка постійно знаходить свого клієнта і актуальна у будь-який історичний проміжок часу, відповідає наступним критеріям: актуальності, достовірності, надійності, доступності, вчасності, повноти, адекватності. Гілберт Кіт Честертон висловлювався щодо проблем інформування й зазначав, що кожний бажає, щоб його інформували чесно, неупереджено, правдиво – і в повній відповідності до його поглядів. Але практика переконливо доводить, що актуальність і вчасність в інформаційному забезпеченні є найважливішими критеріями, від яких залежить оперативність реагування на зміни зовнішнього середовища, процеси прийняття рішень, формування стратегії подальшого розвитку в будь-яких сферах.

Обсяг наукової інформації, в тому числі у сфері освіти, під впливом глобальних змін і тенденцій кожних п'ять років значно зростає. У звітах «The Expanding Digital Universe» наведено дослідження аналітичної компанії IDC, яка констатує, що в минулому році показник обсягів інформації, який накопичено і зберігається у світі, становив 161 екзабайт (мільярдів гігабайт), а до 2010-го, за прогнозом, досягне 988 екзабайт. Для порівняння згадаємо, що у 1999 р. у світі було вироблено 2–3 екзабайти даних, а у 2002 – от 3 до 5 екзабайт. [Проте нині в інформаційному просторі майже 95% наукової інформації залишається невикористаною. Головні причини: обмежена швидкість переробки інформації людським мозком (приблизно 50 біт за секунду) та недостатня її доступність, відсутність єдиного відкритого освітнього інформаційного середовища, що діє на основі правової, методологічної єдності, в якому зосереджена необхідна нормативно-довідкова інформація та єдина база даних для навчальної, наукової, фінансової, управлінської, статистичної діяльності.

Дедалі частіше ми звертаємося до таких понять як «відкритий інформаційний освітній простір», «інформаційно-комунікаційне середовище» та шукаємо відповідь на те, як найефективніше може професійно-технічна освіта використати переваги інформаційного суспільства, в «якому виробництво і споживання інформації є найважливішим видом діяльності, а інформація визнається найзначнішим ресурсом».

На наш погляд, входження української системи ПТО у відкритий освітній простір (англ. Information space), тобто середовище, в якому існує, циркулює, обертається інформація, призначена людині, і де інформаційні комунікації, електронні мережі відіграють провідну роль, надасть їй чимало переваг. До зазначених переваг можна зарахувати: доступність

інформації; ефективну взаємодію інформаційних партнерів; оперативність прийняття управлінських рішень; інтеграцію наявних інформаційних баз даних з метою отримання якісно нових результатів досліджень; можливість вивчення й запровадження як кращого вітчизняного, так і зарубіжного досвіду; позиціонування системи професійно-технічної освіти; здійснення профорієнтації у новому форматі; проведення дистанційного навчання, розташування педагогічних програмних засобів навчання на освітніх порталах або сайтах, що сприятиме розвитку маркетингових, інформаційних служб у ПТНЗ.

Досвід передових країн світу підтверджує гіпотезу про те, що становлення інформаційного суспільства ініціює формування прогресивних тенденцій розвитку продуктивних сил, зміну структури суспільних взаємозв'язків і, передусім, інтелектуалізацію діяльності всіх членів суспільства в усіх його сферах, у тому числі у сфері освіти. [14].

Інформатизація освіти – упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб, що пов'язані з можливостями методів і засобів інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом управляє й його забезпечує. [4, с.360].

Об'єкт інформатизації (аналітичні підрозділи системи управління ПТО, ПТНЗ) повинен бути однозначно визначений і представлений його структурою, механізмом функціонування й системою зовнішніх зв'язків.

У вітчизняній педагогіці процеси інформатизації освіти перебувають у полі зору Б. Малиновського, В. Бикова, М. Згуровського, В. Кременя, В. Лугового, В. Олійника, С. Сисоєвої та ін. Інформатизація освіти передбачає інтенсивне використання ІКТ не лише у навчально-виробничому і виховному процесі, а й в усіх сферах управлінської діяльності з метою створення і реалізації інформаційних систем управління освітою, спрямованих на підвищення ефективності її процесів, економії часу та ресурсів.

Інформаційний ресурс ПТО – сукупність всієї необхідної інформації, що одержується і накопичується в процесі діяльності системи та використовується ПТНЗ, їх партнерами і користувачами освітніх послуг завдяки комп'ютерним мережам, сховищам та базам даних.

Інформаційно-аналітична діяльність – це вид управлінської (найчастіше) роботи, зорієнтованої на комплексний аналіз сфер життєдіяльності суб'єкта управління, виявлення найважливіших тенденцій і закономірностей його розвитку, підготовку пропозицій щодо різних варіантів рішення тих чи інших проблем і, зрештою, спрямованих на підтримку управлінських дій та оцінку наслідків їх реалізації.

Інформаційний обмін між учасниками інформаційного обміну вимагає суворої регламентації і включає напрями та характеристики інформацій-

них потоків, порядок, правила й норми інформаційної взаємодії елементів, обов'язки і відповідальність управлінців щодо реалізації регламенту інформаційного обміну.

Поняття інформаційно-аналітичної компетентності нерозривно пов'язане з поняттям «компетентність». Компетентнісно-орієнтована професійна освіта – не данина моді – придумувати нові слова й поняття, а об'єктивне явище, зумовлене соціально-економічними, політико-освітніми та педагогічними чинниками. Насамперед, це реакція професійної освіти на зміни соціально-економічних умов і процеси, що з'явилися разом з ринковою економікою. Ринок пред'являє до сучасного фахівця певний пласт нових вимог, які недостатньо враховані або й зовсім не враховані у програмах підготовки фахівців, розроблених раніше. Ці нові вимоги (одні автори (В. Байденко) їх називають базовими навичками), інші (А. Новіков) – надпрофесійними, базисними кваліфікаціями), треті – ключовими компетенціями), як виявляється, не пов'язані жорстко з тією чи іншою дисципліною, вони мають надпредметний характер і виділяються своєю універсальністю. Їх формування вимагає не стільки нового змісту (предметного), скільки інших інноваційних педагогічних технологій [4].

Міжнародний департамент стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction, IBSTPI) поняття компетентність визначає як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. У низці рішень міжнародних форумів (в тому числі Лісабонської конвенції 2001 р., м. Стокгольм) обґрунтовано, що ключові компетентності для навчання впродовж життя дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати такі функції, що підлягають досягненню конкретних стандартів у галузі професії чи виду діяльності, індикаторами яких є набуті знання, уміння, навички та навчальні досягнення [5].

Робота над компетенціями – це шлях, яким системи освіти в усьому світі намагаються подолати розрив між результатами освіти і сучасними вимогами життя (і, насамперед, – вимогами сфери праці й зайнятості). Сама категорія «компетентність» виникла з потреби адаптації людини (працівника) до мінливих умов життя. Як раніше успішність в житті визначала поінформованість, наявність знань, так тепер таку успішність визначає змістовно-мотиваційна готовність до дії («компетенція») [6, с. 5]. У ринкових умовах, зазначає Г. Ібрагімов, у сфері послуг (до речі, освіта сьогодні належить до сфери послуг) ця суперечність стрімко загостилася, відбулась певна переорієнтація цінностей, яка й стала передумовою появи компетентнісного підходу (що прийшов на зміну традиційному, академічному, знаннісцентризму), який розглядається в сучасній професійній педагогіці як новий, зумовлений ринковими відносинами тип цілепокладання в освітніх системах. Поняття компетентність, якщо говорити про структуру підготовки фахівця, вживається щодо мети й результату, а якість – до всіх компонентів структури [7].

На думку цього автора, компетентність – характеристика цілі, яка означає, що цілі освіти пов'язуються більш щільно із ситуаціями і стосуються ринку праці та є актуальними потребами сьогодення. У сучасній вітчизняній педагогіці відомі кілька різних підходів, які лежать в основі підготовки фахівців. У їх числі є як уже відомі й усталені (традиційний–знанняєцентриський, системний, діяльнісний, комплексний, особистісно-орієнтований, особистісно-діяльнісний), так і нові, що увійшли в науковий обіг порівняно недавно (ситуативний, контекстний, поліпарадигмальний, інформаційний, ергономічний тощо). До таких належить і компетентнісний підхід [7].

Також треба розрізняти поняття компетенції і компетентності. М. Ільїн наголошує, що термін «компетенція» логічно використовувати, характеризуючи коло повноважень, прав, обов'язків робітника. Поняття компетентності пов'язане з тим, що для виконання обов'язків працівник повинен мати певні знання, уміння, навички з професійно-значущими властивостями і якостями, які у своїй інтегративній сукупності й визначають його здатність до діяльності [8, с. 27].

На думку В. Байденка, компетенції охоплюють здібність, підготовленість до функціональних обов'язків та ставлення до них (спосіб поведінки), які необхідні для виконання діяльності. Традиційно розрізняють предметну, методологічну, соціальну компетентність (в тому числі, педагогічних працівників). Професійна компетентність виступає як сукупність двох компонентів: професійно-технологічної підготовленості, що означає володіння технологіями, і компонента, що має надпрофесійний характер, необхідний кожному фахівцю – ключових компетенцій.

Компетенції охоплюють здібність, підготовленість до функціональних обов'язків та ставлення до них (спосіб поведінки), які необхідні для виконання діяльності.

Компетенція педагога – це здатність реалізовувати на практиці свою компетентність, узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності. Компетентність виражається в готовності до здійснення ефективної педагогічної діяльності у конкретних проблемних ситуаціях та в умовах дуже швидкого старіння інформації.

На думку Л. Петренка, інформаційно-аналітична компетентність – це системоутворювальний компонент управлінської, виробничої, освітньої, науково-виробничої, науково-дослідної та інноваційної діяльності й суспільної практики. Інформаційно-аналітична компетентність – частина професійної компетентності у певній предметній області, що визначає готовність і здатність особи використовувати професійні знання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. До її структури входять такі блоки: когнітивний, функціональний, особистісно-ціннісний, операційний, рефлексивний, мотиваційний, акмеологічний, ідентичний функціональний та операційний. Кожний компонент інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників – це складне системне утворен-

ня, що представлене ключовими, базовими і спеціальними компетенціями, які перебувають у постійному розвитку. Їхній недостатній рівень сформованості зумовлюється незначною кількістю інформаційно-пошукових систем та можливостей їх використання для задоволення інформаційних потреб; недостатніми знаннями щодо класифікації, систематизації, аналізу, алгоритмів складання різних форм фіксації інформації; відсутності методик щодо технологій створення особистих методичних інформаційних банків і баз даних, їх використання у професійній діяльності та професійному спілкуванні [10].

В. Ягупов вважає, що інформаційно-аналітична компетентність такої категорії педагогічних працівників як керівники ПТНЗ – це їхнє ставлення до інформації й критичне усвідомлення її цінності, інформаційно-аналітичні знання, навички, вміння, здатності, професійно важливі якості, особистий досвід у сфері пошуку, оцінювання, використання, збереження, аналізу, оформлення та передачі інформації за допомогою різних засобів, методів і форм інформаційно-аналітичної діяльності, що дає змогу оперативно орієнтуватися в інформаційному просторі ПТНЗ, брати участь у його формуванні, а також успішно реалізовувати інформаційно-аналітичну функцію як суб'єкта управління в системі ПТО.

Ця складова інформаційної культури керівника ПТНЗ визначається рівнем його професійної, фахової та управлінської підготовленості, інформаційно-аналітичним досвідом, індивідуальними здатностями, мотивованим прагненням до постійного самовдосконалення і, водночас, відповідальним ставленням до процесів пошуку, оброблення та передачі різноманітної інформації у процесі реалізації посадових компетенцій. Її істотною особливістю є те, що змістовне наповнення зумовлене, по-перше, системою посадових компетенцій керівника ПТНЗ конкретного профілю; по-друге, специфікою конкретного ПТНЗ, що викликане його кінцевим продуктом – випускниками, професійна підготовка яких спрямована на діяльність у конкретних галузях економіки; по-третє, умовами ринкової економіки, оскільки прийняття рішень керівниками відбувається в умовах невизначеності й мінливості. У таких ситуаціях інформація набуває значення не лише корисного ресурсу, а й важливого й затребуваного продукту [11, С. 77–78].

Порівняння – мисленне встановлення подібності чи відмінності предметів за певними ознаками. Аналіз – мисленне розчленовування предметів на складові, виділення у процесах, явищах певних ознак. Синтез – мисленне з'єднання в єдине ціле частин предмета або його ознак, отриманих у процесі аналізу. Абстрагування – мисленне виділення одних ознак предмета (ключових) і неувага до інших (неістотних). Узагальнення – мисленне об'єднання окремих предметів у певному понятті, відхід від багатьох деталей для того, щоб глибше заглибитися і побачити головне.

Висновок. Отже, сьогодні за рівнем розвитку понятійно-термінологічного апарату з проблем інформаційно-аналітичної компетентності педа-

гогічних працівників ПТНЗ можна визначати рівень розвитку адекватної йому теорії. Критеріями розвиненої теорії є чітка багатоаспектна понятійна система, яка відображає розмаїття проблеми. Тому в статті ми намагалися дати тлумачення найпоширеніших дефініцій цього дослідницького поля, яке починає розбудовуватися.

Література

1. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. - М.: Политиздат, 1981. – 445 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад.пед. наук України. Лукина Т. О. Якість освіти.; голов. ред. В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Глоссарій відкритої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.info.mesi.ru/program/g_4.html
4. Новиков А. М. Профессиональное образование в России / А. М. Новиков. – М., 1997. – 254 с.
5. Международно-правовые акты и документы по развитию европейской интеграции в образовании и исследованиях. Европейское образовательное пространство: от Лиссабонской конвенции по признанию до Болонского процесса. Серия «Законодательство об образовании». /Министерство образования и науки РФ. – М. : «Готика», 2004. – 285 с.
6. Блинов В. И. Стандарт результата (о новых федеральных государственных стандартах профессионального образования) / В. И. Блинов // Проф. образование в России и за рубежом. – 2010. – № 1 (2). – С. 5–14.
7. Ибрагимов Г. И. Компетентный подход в профессиональном образовании / Г. И. Ибрагимов // Электронный ресурс: Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/depositary/v10_i3/html/3_Ibragimov.htm. – Загл. с экрана.
8. Ильин М. В. Внедрение и использование образовательных стандартов профессионально-технического образования / М. В. Ильин // Проф. образование. Столица 1. – 2009. – № 9. – С. 26–28.
9. Шишов С. Компетентный подход в образовании : междунар. аспект / С. Шишов // Відкрит. урок. – 2004. – № 17/18. – С. 20–21.
10. Петренко Л. М. Морфологія інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів (емпіричні дані) / Л. М. Петренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipito.kiev.ua/files/upravlinnya/petrenko/petrenko3/petrenko3.pdf>. – Загол. з екрану.
11. Ягупов В. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів: поняття, зміст і структура / В. Ягупов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvipto/2012_3/articles/Yagupov.pdf. – Загол. з екрану.

**РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ ПТУЗ:
ДЕФИНИТИВНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ПОНЯТИЙ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

Ирина Савченко

В условиях быстрого старения и обновления информации, модернизации современных инновационных производственных технологий работники профессионально-технических учебных заведений вынуждены находиться в постоянном процессе педагогического поиска. Ученики профессионально-технических учебных заведений, ориентированные на рост собственной профессиональной компетентности путем обучения в течение жизни, чрезвычайно зависят от умения самостоятельно находить и использовать информацию для получения новых знаний. Поэтому, в условиях формирования единого информационного образовательного пространства в Украине все более актуализируется проблема развития информационно-аналитической компетентности педагогических работников профессионально-технических учебных заведений. В информационном обществе технологии поиска, обработки, анализа информации важны как для руководителя управления образованием, директора профессионально-технического учебного заведения, так и для преподавателя специальных технологий, мастера производственного обучения, ученика. Практика показывает, что именно владение технологиями работы в открытой информационной образовательной среде, сформированная педагогическим воздействием, значительно улучшает учебную саморазвивающую деятельность учащихся. Эта проблема, как и каждая из исследовательских научных проблем, имеет свою терминологию и формирует понятийно-категориальный аппарат. Статья знакомит читателя с основными толкованиями самых распространенных дефиниций проблемы развития информационно-аналитической компетентности педагогических работников ПТУЗ и доказывает, что критериями развитой теории является четкая многоаспектная понятийная система, неразрывно связанная с процессами интенсификации информатизации образования. С их помощью обеспечивается оптимальная связь средств научного поиска и его результата.

Ключевые слова: *качество образования, развитие, компетентность, информационно-аналитическая компетентность, педагогические работники, мониторинг, индикаторы, показатели, эффективная деятельность профессионально-технического учебного заведения.*

Abstract

THE DEVELOPMENT OF INFORMATION AND ANALYTICAL COMPETENCE VET TEACHERS: DEFINITIVE DESCRIPTION OF THE MAIN CONCEPTS OF THE STUDY

Iryna Savchenko,

Ph.D. in Pedagogy, Senior research fellow of the Laboratory for «All-Ukrainian VET information analysis center». Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Today, under conditions of rapid obsolescence and update, upgrade modern innovative production technology workers vocational training institutions have to be in a constant process of teaching your search. Students of vocational schools focused on growing their own professional competence through lifelong learning, highly dependent on the ability to independently find and use information to obtain new knowledge. Therefore, the formation of a common information space education in Ukraine is increasingly actualized problem of information analitchnoyi competence of teachers of vocational schools. In the information society search technology, processing and analysis of information important for the head of the education department, director of the vocational school and the teacher of special technology, a production study student. Practice shows us what technologies possession of information in an open learning environment, formed pedagogical influence significantly improves the learning activities of student's samorozvyvalnu. The problem, as each doslidzhuvalnyh scientific problems has its own terminology and forms a conceptual and categorical apparatus. The article introduces the basic definitions of widespread problems interpretations of information and expertise of VET teachers and argues that the criteria developed theory is clearly multifaceted conceptual system that is inextricably linked to the intensification of the processes of education informatization. They allow the optimal communication of scientific research and its results.

Keywords: *quality of education, development, expertise, information and analytical competence, teaching staff, monitoring, indicators, indices, effective operation of vocational and technical education.*

References.

1. Filosofskiy slovar / pod red. I. T. Frolova. – 4-e izd.- M.: Politizdat, 1981. – 445 s.
2. Entsyklopediya osvity / Akad.ped. nauk Ukrayiny. Lukyna T. O. Yakist' osvity.; holov. red. V. Kremen'. — K. : Yurinkom Inter, 2008. — 1040 s.

3. Hlossariy vidkrytoyi osvity [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.info.mesi.ru/program/g_4.html

4. Novikov A. M. Professionalnoe obrazovanie v Rossii / A. M. Novikov. — M., 1997. — 254 s.

5. Mezhdunarodno-pravovyye akty i dokumenty po razvitiyu evropeyskoy integratsii v obrazovanii i issledovaniyah. Evropeyskoe obrazovatelnoe prostranstvo: ot Lissabonskoy konventsii po priznaniyu do Bolonskogo protsessa. Seriya «Zakonodatelstvo ob obrazovanii». /Ministerstvo obrazovaniya i nauki RF. — M. : «Gotika», 2004. — 285 s.

6. Blinov V. I. Standart rezultata (o novykh federalnykh gosudarstvennykh standartakh professionalnogo obrazovaniya) / V. I. Blinov // Prof. obrazovanie v Rossii i za rubezhom. — 2010. — # 1 (2). — S. 5–14.

7. Ibragimov G. I. Kompetentnostnyy podhod v professionalnom obrazovanii / G. I. Ibragimov // Elektronnyy resurs: Rezhym dostupa: http://ifets.ieee.org/russian/depositary/v10_i3/html/3_Ibragimov.htm. — Zagl. s ekrana.

8. Ilin M. V. Vnedrenie i ispolzovanie obrazovatelnykh standartov professionalno–tekhnicheskogo obrazovaniya / M. V. Ilin // Prof. obrazovanie. Stolitsa 1. — 2009. — # 9. — S. 26–28.

9. Shishov S. Kompetentnostnyy podhod v obrazovanii : mezhdunar. aspekt / S. Shishov // Vidkrit. urok. — 2004. — # 17/18. — S. 20–21.

10. Petrenko L. M. Morfolohiya informatsiyno-analitychnoy kompetentnosti kerivnykiv profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv (empyrychni dani) / L. M. Petrenko [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.ipto.kiev.ua/files/upravlinnya/petrenko/petrenko3/petrenko3.pdf>. — Zahol. z ekranu.

11. Yahupov V. Informatsiyno-analitychna kompetentnist' kerivnykiv profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv: ponyattya, zmist i struktura / V. Yahupov [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvipto/2012_3/articles/Yagupov.pdf. — Zahol. z ekranu.

**ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
РУКОВОДИТЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ: ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ,
СТРУКТУРА И ЭТАПЫ**

Василий Ягунов

Реферат

В статье обоснованы факторы, которые актуализируют информационно-аналитическую функцию управленческой деятельности руководителей профессионально-технических учебных заведений в современных условиях развития различных сфер общества. Особое внимание обращено на теоретико-методологическое обоснование информационно-аналитической деятельности руководителей профессионально-технических учебных заведений как субъектов управления в системе профессионально-технического образования Украины. Методологической основой информационно-аналитической деятельности руководителей профессионально-технических учебных заведений предложено системный и субъектно-деятельностный подходы. Выделены основные характеристики информационно-аналитической деятельности – предметность и субъектность и дано их обоснование.

Информационно-аналитическую деятельность руководителей профессионально-технических учебных заведений проанализировано в структурно-функциональном аспекте (анализ деятельности «по единицам» (Л.С. Выготский), при которой она раскладывается на единицы теоретического и практического мышления; исходя с этого она по уровню осознания может быть сознательной и неосознанной, а по характеру регулирования – произвольной и непроизвольной) и динамичному (психологические механизмы, обеспечивающие «движение» самой информационно-аналитической деятельности: мотивация; надситуативная активность; интеллект; творчество; установка; рефлексия, саморефлексия, самооценка и другие субъектные и деятельностные проявления конкретного руководителя) аспектах.

Определено структуру информационно-аналитической деятельности руководителей профессионально-технических учебных заведений и представлено её универсальные этапы (мотивационный, эмоционально-волевой, интеллектуально-технологический, информационно-реализационный, этап саморефлексии).

Ключевые слова: *информационно-аналитическая деятельность; руководитель профессионально-технического учебного заведения; этапы; анализ; синтез.*

Актуальность статьи. В современных условиях объективным фактором развития всего мирового сообщества, в том числе его социально-экономической, научной и образовательной сфер, является всеобщая информатизация, вызывающая существенные изменения в профессиональной деятельности всех специалистов. Она приводит к совмещению

одним специалистом различных видов деятельности, которую мы хорошо видим на примере руководителей профессионально-технических учебных заведений (ПТУЗ), а также возникновению новых универсальных интегрированных профессий – информационный бизнес и информационный менеджмент, информационная безопасность и т.п. В частности, в условиях информатизации всех сфер современного общества актуализируется потребность системы профессионально-технического образования в руководителях, способных к успешной управленческой деятельности и готовых к творческому решению её основных функций, в том числе и информационно-аналитической.

В связи с этим можно выделить факторы, которые актуализируют информационно-аналитическую функцию управленческой деятельности руководителей профессионально-технических учебных заведений:

- историко-педагогические: основной ориентир современного образования – обеспечение гармоничного соотношения образовательных потребностей личности, специалиста, общества, государства; формирование и развитие вариативных образовательных систем; гуманность и динамичность образовательных процессов; введение альтернативных форм получения образования и официальное признание их результатов;

- социокультурные: переосмысление, уточнение и развитие понятия «грамотность» человека, содержание которой становится значительно шире классических трех навыков – чтения, письма и счета. Происходит расширение понятий «чтение» (активный поиск информации, ее восприятие и обработка), «письмо» (создание информационных объектов различных типов, установление связей между объектами, организация информации, например, с помощью информационно-аналитических систем) и «счет» (проектирование, моделирование и конструирование объектов и действий, различные построения, в том числе логические и формализованные); взаимодействие учебных заведений с социумом – социальное партнерство;

- теоретико-методологические: смена ценностей традиционного профессионально-технического обучения на гуманистические, деятельностные, субъектные, компетентностные и другие теории и методологические подходы к профессиональной подготовке будущих специалистов и управления ПТУЗ; введение новой парадигмы образования – образование на протяжении всей жизни;

- управленческие: демократизация и децентрализация управления; аналитический, адаптационный и другие подходы к управлению; открытость и публичность профессионально-технических учебных заведений;

- технологические: внедрение в учебно-воспитательный и управленческий процессы современных педагогических, управленческих и информационно-коммуникационных технологий и средств;

- информационные: быстрое старение и обновление информации; расширение процесса информатизации на все сферы общества; создание

единого информационного пространства ПТУЗ; открытость и доступность информации о результатах его деятельности;

- информационно-коммуникационные: появление новых информационных технологий и микропроцессорной техники;

- деятельностные: необходимость поиска, сбора, анализа, синтеза и технической обработки информации, в т.ч. с разных источников для обеспечения успешной управленческой деятельности руководителей ПТУЗ; постоянный мониторинг нормативно-правовой, научной, производственной, учебно-методической и другой информации, касающейся жизнедеятельности коллектива ПТУЗ и профессиональной подготовки выпускников, реализации управленческих функций как субъекта управления; экспертное оценивание полученной информации; подготовка информации для публичного общения и межличностного взаимодействия с разными субъектами – педагогами, учащимися, вышестоящей инстанцией и т.п.; информационно-коммуникационное и техническое обеспечение проведения совещаний, семинаров и других публичных и служебных мероприятий.

Цель статьи: обоснование информационно-аналитической деятельности (ИАД) руководителей ПТУЗ как субъектов управления в системе профессионально-технического образования.

Анализ исследований по проблеме статьи. Проблема ИАД руководителей профессионально-технических учебных заведений не была, к сожалению, предметом научных исследований отечественных исследователей. Имеются только отдельные публикации, которые касаются, например: информационной культуры специалиста как фактора его успешной профессиональной деятельности, а также социальной защищенности человека в информационном обществе (Н.Г. Джинчарадзе, Р.А. Калюжный, О.В. Матвиенко, Н.Б. Новицкая, Г.М. Павленко, Э.А. Саблина, С.С. Сливка, М.Я. Швець, В.С. Цымбалюк, Ю.В. Яцишын и др.); информационной культуры педагога (Т.М. Демиденко, А.Н. Коломиец).

Применительно к системе ПТО Украины в последние годы произошли позитивные изменения как в научном, так и прикладном аспектах в исследовании проблем её информатизации, информационно-аналитического обеспечения. Например, с целью повышения эффективности информационно-аналитического обеспечения органов управления ПТО разных уровней в рамках проекта ЕС «Повышение эффективности управления ПТО на региональном уровне в Украине» в 2007–2009 гг. была проведена экспериментальная работа по созданию информационно-аналитической системы управления ПТО. Для этого создана соответствующая инфраструктура, которая состоит из 6-ти региональных информационно-аналитических центров ПТО в пилотных областях. Они функционируют в структурах учебно-методических центров ПТО и лаборатории «Всеукраинский информационно-аналитический центр ПТО» Института ПТО НАПН Украины [1].

Структура и содержание информационно-аналитической компетентности руководителей и педагогов ПТУЗ представлена в научных публикациях Т.В. Волковой [2], Л.М. Петренко [3], В.В. Ягупова [6–7], а информационной культуры директора ПТУЗ – А.Д. Гуменного [3].

Изложение основного исследовательского материала. Самые глубокие корни изучения аналитической деятельности человека можно найти ещё в «Аналитиках» Аристотеля, в которых речь идет как об обретении универсального знания, так и о применении универсального знания к частным случаям. Здесь практически речь идет о различных видах аналитической деятельности. Термины «анализ» и «синтез» используются в разных смыслах. Например, анализ и синтез как этапы доказательства в математике. Анализ и синтез в смысле различения «аналитических» и «синтетических» суждений, согласно И. Канту, – это различение способа получения знаний путем чисто логической обработки опытных данных («аналитическое суждение») от способа получения знаний путем привлечения к исходным знаниям каких-то иных данных опыта («синтетическое суждение»).

Современные философские и психологические взгляды на диалектическое мышление предполагают единство анализа и синтеза в ходе исследования предмета (явления). При этом, данное единство не сводится к простому следованию синтеза за анализом или к дополнению одного другим, неверно даже было бы говорить, что между ними есть глубокая внутренняя связь. Действительно, в рамках ИАД анализ и синтез представляют собой движение в пространстве знаний и мысленных действий, не ограничивающееся получением новых знаний путем дедуктивного вывода. Различение «аналитических» и «синтетических» суждений здесь неприменимо, т.к. каждый момент аналитической деятельности является синтетичным и в нем не остается места анализу. Таким образом, ИАД представляет собой выявление отличительных свойств и связей объекта, в силу которых он является частью некоторой системы, а также обуславливающих взаимосвязи и взаимодействия объектов в этой системе. Следовательно, система «синтезируется» при её анализе. Точно так же совместное рассмотрение объектов (еще не ставших элементами системы) и соединение их в некоторую совокупность не означают их синтеза до того момента, когда между ними не будут установлены связи и какая-то логика взаимодействия, которые и создадут (синтезируют) рассматриваемую систему. Структурно единство анализа и синтеза означает как взаимозависимость знаний (аналитического и синтетического), так и характеристику способа осуществления каждой из них в отдельности. Синтез как компонент ИАД представляет собой не собирание совокупности элементов или свойств, а создание системы из взаимодействующих элементов и свойств, различающихся своей ролью в составе системы, возникающем при анализе, то есть создание «полноты понимания» рассматриваемого объекта (явления).

ИАД не сводится ни к механизмам деятельности мозга, ни к всеохватывающему описанию явлений на любых языках, ни к строгой логической взаимосвязи понятий и категорий, ни к воображению или интуиции, ни к формулированию сложных абстрактных законов, но одновременно является живым единством перечисленных и многих других мысленных действий или практического мышления руководителя. Таким образом, её природа сопоставима лишь с природой познаваемого, и, чем шире круг познания, тем выше должна быть информационно-аналитическая компетентность руководителя, тем ближе она к гармоничному сочетанию многообразных его проявлений, способностей и профессионализма.

Методологией ИАД является, по нашему убеждению, системный (рассматривает всякое явление (объект) как систему, представляющую собой часть окружающей среды и состоящую из взаимодействующих элементов и подсистем) и субъектно-деятельностный (рассматривает всякое явление как процесс, который реализуется субъектом) подходы. «Под деятельностью понимается активность субъекта, направленная на изменение мира, на производство... определённого объектированного продукта материальной или духовной культуры. Деятельность человека сначала выступает как практическая, материальная деятельность. Потом с неё выделяется теоретическая деятельность. Всякая деятельность складывается обычно с ряда актов – действий или поступков, которые основываются на тех или других... мотивах, направленных на определённую цель» [5, с. 181]. В этом высказывании С.Л. Рубинштейна содержатся основные характеристики любой деятельности, в т.ч. ИАД, т.к. здесь содержатся все понятия, с помощью которых раскрывается её содержание: потребность, мотив, цель, действие, операция, субъект и виды деятельности.

Основными характеристиками деятельности есть предметность и субъектность, что ярко демонстрируется на ИАД: предмет – информация, которая касается функционирования ПТУЗ, субъектность касается руководителя ПТУЗ, его опыта, потребностей, установок, эмоций, воли, мотивов, личностного смысла в ИАД, которую он совершает как субъект управления. Например, руководитель ПТУЗ в процессе изучения информации экономического характера – предметность – должен осознать следующие составляющие ИАД специалистов экономического профиля – субъектность:

- экономиста: осуществляет экономический анализ хозяйственной деятельности ПТУЗ; осуществляет сбор, накопление научно-технической информации и др. необходимых материалов для плановой работы или выполнения отдельных заданий; систематизирует и обобщает статистические и другие данные; использует современные средства информационно-коммуникационных технологий для решения профессиональных задач, в частности, аналитического характера; участвует в формировании экономической постановки задач, решаемых с помощью информационно-аналитических систем и другого программного обеспечения на компьютере;

- бухгалтер: участвует в проведении экономического анализа хозяйственно-финансовой деятельности ПТУЗ по данным бухгалтерского учета и отчетности; для этого он использует информационно-аналитические системы специального назначения; использует современные электронные средства и другое программное обеспечение для решения профессиональных задач бухгалтера; определяет возможность использования готовых алгоритмов и программных средств, позволяющих создавать экономически обоснованные системы обработки бухгалтерской информации;

- экономист-менеджер: проводит анализ финансово-хозяйственной деятельности ПТУЗ, а также рыночной среды на микроэкономическом уровне для повышения конкурентоспособности товаров и услуг; собирает информацию для расширения связей и обмена опытом; использует современные средства информационно-коммуникационных технологий для решения профессиональных задач;

- маркетолог: осуществляет анализ окружающей среды маркетинга, макро- и микросреды ПТУЗ; осуществляет сбор, анализ и оценку маркетинговой информации; готовит информацию для руководства ПТУЗ об организации и о состоянии и тенденциях рынка; использует современные средства ИКТ для решения профессиональных задач маркетолога.

Субъектность любого специалиста, в т.ч. руководителя профессионально-технического учебного заведения, в ИАД выражается через:

- осознание роли информации в жизни индивида, личности, специалиста, функционирования ПТУЗ, в целом общества и – самое главное – субъектное позитивное отношение к информации и ИАД как субъекта управления;

- знания и понимание основных трактовок феномена информации в информационном обществе и их влияния на формирование современной картины мира, на функционирование разных сфер общества и характер профессиональной деятельности специалистов в ПТУЗ;

- готовность и способность учитывать в своей управленческой деятельности закономерности протекания информационных процессов и особенности их проявления в различных сферах профессиональной деятельности разных специалистов в ПТУЗ;

- владение навыками и умениями анализа, синтеза и оценивания информации с позиций ее свойств, профессиональной, практической и личной значимости.

Любую деятельность можно анализировать в генетическом, структурно-функциональном и динамичном аспектах. Нас в аспекте ИАД руководителя профессионально-технического учебного заведения интересуют последних два аспекта:

- структурно-функциональный (анализ деятельности «по единицам» (Л.С. Выготский), при котором ИАД руководителя раскладывается на единицы теоретического и практического мышления; исходя с этого деятель-

ность по уровню осознания может быть осознанной и неосознанной, а по характеру регулирования – произвольной и непроизвольной;

- динамичный (психологические механизмы, обеспечивающие «движение» самой ИАД: мотивация; сверхситуативная активность; интеллект; творчество; установка, рефлексия, саморефлексия и другие проявления конкретного руководителя).

Таким образом, ИАД следует рассматривать как взаимодействие мотивации, интеллектуальных способностей, творчества и саморефлексии руководителя в процессе работы с определённой информацией. Мыслительные процессы руководителя за счет креативности и саморефлексии обладают свойством саморазвития и саморасширения ментального опыта как совокупности взаимодействующих ментальных моделей. Саморефлексия в данном случае не просто играет роль рекурсии в самоприменении некоторых функций преобразования проблемной ситуации, а проявляется как обращение самой ИАД к собственным приемам, технологиям, средствам и знаниям в процессах анализа–синтеза информации.

Содержание ИАД руководителя профессионально-технического учебного заведения следует понимать как:

- извлечение из информации об изучаемом объекте (процессе), представленной в виде некоторой знаковой системы, интересующих его компонентов и преобразование их к удобной для восприятия форме;

- последующую их интерпретацию на основе использования полужформальных и формальных языков для построения статических и динамических информационных моделей предметной области; например, в процессе ИАД некоторым образом мысленно моделируются (проектируются) составные части существующей реальной системы, а также может создаваться некая целостная система, не существовавшая ранее в природе (модель исследуемой системы);

- их дальнейший предметный анализ в контексте потенциального применения в своей управленческой деятельности.

ИАД руководителя профессионально-технического учебного заведения представляет собой постоянно изменяющийся процесс выполнения таких процедур:

- получение системных знаний, в том числе новых, которые касаются деятельности руководителя ПТУЗ как субъекта управления;

- применение и формирование новых понятий, знаний и ментальных моделей (эвристика линейности, эвристика рациональности, эвристика репрезентативности, эвристика доступности, эвристика формата, эвристика вероятности, эвристики сравнимости и транзитивности, эвристика аддитивности, эвристика немедленной реакции, эвристика бинарности) руководителя ПТУЗ;

- исключение, преобразование и уточнение имеющихся ментальных моделей как в субъекта управления;

- формализация ментальных моделей руководителя ПТУЗ;

- применение системы ментальных моделей для решения управленческих проблем в ПТУЗ;
- интерпретация результатов мышления, анализа–синтеза, их преобразование в определённую модель, которую можно реализовать в управленческой деятельности;
- формирование управляющих воздействий на образовательную систему и её субъектов.

Таким образом, ИАД является единством анализа и синтеза при рассмотрении сложных систем. Причем, анализ и синтез происходят одновременно, т. е. анализ системы как выделение составляющих элементов происходит с одновременным синтезом системы из получаемых элементов.

После такого теоретично-методологического обоснования ИАД руководителя профессионально-технического учебного заведения можно перейти к её универсальным этапам, т.е. технологии её реализации.

Мотивационный этап: выделяют такие функции мотивации в ИАД:

- инициирование ИАД конкретного руководителя;
- выбор цели в ИАД и направления действий по её достижению.

Эмоционально-волевой этап:

- регуляция выполнения действия;
- переключение (а при необходимости – прекращение) действия.

Интеллектуально-технологический этап, для реализации которого он должен: осознать вероятные последствия решения проблемных ситуаций; владеть практическими способностями поиска и анализа информации, её синтеза, сравнения, абстрагирования, обобщения и конкретизации, которые предусматривают развитость ведущих качеств теоретического и практического интеллекта; иметь определённые умения и способности по оформлению обработанной информации и её использования в управленческой деятельности. Для реализации этого этапа необходимо:

- выделение реального объекта из окружающей среды, обращая особое внимание на выявление взаимодействия системы с внешней средой;

- выделение элементов системы и предположение их взаимодействия. Выделение элементов происходит независимо от практической его возможности. На этом этапе ИАД возникают понятия целого и частей, из которых формируются свойства целого (результат взаимодействия частей целого) и свойства частей в общем виде;

- установление взаимодействий выявленных элементов системы. Причем, оказывается, элементы, представлявшие одинаковыми на момент выделения из системы, становятся различными по их месту в структуре взаимодействия и даже по выполняемым функциям. Таким образом, при анализе–синтезе определяется логическая структура системы;

- выявив различные элементы и их взаимодействие как целостную систему, необходимо объяснить свойства системы как целого. На этом этапе ИАД выявляются свойства системы. Получаемое синтезированное знание никогда не является простым объединением знаний об элементах системы,

а представляет собой новое знание о новом (-ых) свойстве (-ах) системы. И это возникшее новое свойство требуется осознать в рамках рассматриваемой системы, но с привлечением новых объектов и взаимодействий, в качестве которых будут выявляемые подсистемы. Новое свойство порождает взаимодействие подсистем, а не элементов. Подсистемой называется подмножество элементов системы, логически связанное общей функцией или взаимодействием. При этом некоторые элементы одной подсистемы взаимодействуют непосредственно с элементами другой подсистемы. Но именно результатом реакций подсистем на эти взаимодействия и являются новые свойства. Следует различать совокупность свойств и новое свойство. Одновременное проявление свойств или действий есть синергия, но не новое свойство. При рассмотрении взаимодействия подсистем изменяется уровень детализации модели, и, таким образом, система, синтезированная из подсистем, неэквивалентна системе, составленной из элементов;

- после выявления новых свойств и подсистем, в результате взаимодействия которых эти свойства возникают, цель ИАД сводится к определению функций элементов и подсистем в выявленной логической структуре системы;

- определение цели системы в понятиях выявленных функций элементов и подсистем. Для этого необходимо соотнести состояния системы и внешней среды. Описание состояния системы требует параметризации входных и выходных факторов с помощью некоторых переменных, которые могут иметь количественную, порядковую и качественную природу. Одной из задач ИАД на данном этапе является определение и описание критериев достижения цели системой;

- выявление переменных системы, которые могут изменяться, и параметров, которые можно только наблюдать и не возможно целенаправленно изменить. В результате анализа и синтеза совокупности воздействий на исследуемую систему и её целей возникает необходимость управления системой, которая состоит в целенаправленном изменении переменных системы для приведения её в одно из терминальных состояний, желательных для руководителя;

- выявленных на предшествующих этапах элементов и свойств системы недостаточно для управления с ней. Важным этапом ИАД является выявление «петель обратных связей», которое позволяет выявить динамические закономерности функционирования системы. Обратная связь может вызываться и новыми свойствами, и зависеть от нескольких выходных факторов. Таким образом, проводится анализ–синтез обратных связей, определяющих динамическое поведение исследуемой системы;

- определение управляющих воздействий. Предыдущие этапы ИАД подготовили логическую основу для структурного и количественного опре-

деления воздействий на систему с целью приведения системы в заданное руководителем учебного заведения «целевое» состояние.

Информационно-реализационный этап: это поведение руководителя в управленческой ситуации, что проявляется в знании и практическом учёте особенностей поведенческих сценариев работы с информацией в педагогической среде и в процессе реализации управленческих функций в профессионально-техническом учебном заведении. Основная особенность данного этапа – использование результатов ИАД для организации как своей деятельности (как субъекта управления), так и, самое главное, – организации деятельности других субъектов – начиная от учащихся и заканчивая своими заместителями. Поэтому данный этап имеет много аспектов: творческий, конструктивно-проектировочный, моделирующий, управленческий, педагогический, оценочно-диагностический, экспертный и др.

Этап саморефлексии руководителя в ИАД. А.В. Карпов понимает рефлексию в качестве одного из ведущих механизмов функционирования педагогической деятельности на высоком уровне, потому что именно она является базовой характеристикой психики педагога, что делает возможным субъект-субъектные отношения. В ИАД руководителя в ситуациях решения творческих задач рефлексия рассматривается как существенный компонент практического мышления, представляющий собой один из взаимодействующих процессов любой ИАД (личностный, предметный, поведенчески-операциональный). В данном контексте саморефлексия понимается как осознание руководителем оснований и средств решения управленческой проблемы, саморазвитие культуры ИАД, которая невозможна без неё.

Выводы. ИАД руководителя профессионально-технического учебного заведения является непосредственной составляющей его управленческой деятельности и характеризуется целенаправленным поиском, сбором, экспертной оценкой, анализом, синтезом и обработкой разнообразной информации, которая касается жизнедеятельности и функционирования профессионально-технического учебного заведения, и продуктивным её применением для решения управленческих проблем в условиях неопределённости (неполной информации) в управленческой деятельности.

ИАД руководителя профессионально-технического учебного заведения имеет свою технологию, которая позволяет: повышать культуру ИАД; соотносить функции обоснования (целеполагание, анализ) и функций управленческих действий (экспертиза, планирование, организация, руководство и контроль) в рамках единого управленческого цикла; обеспечивать взаимосвязь функций управления на основе осуществления ИАД руководителя в результате анализа результатов деятельности ПТУЗ как образовательной системы, построить и обосновать последовательность осуществления ИАД в управлении для обеспечения функционирования и развития ПТУЗ.

Должна существовать система информационно-аналитического обеспечения ИАД руководителей профессионально-технических учебных заведений по целевым и обеспечивающим блокам, регламентирующая:

- поступление и обобщение информации по соответствующим направлениям функционирования ПТУЗ;
- выявление нижней и верхней границ информационных потоков в осуществлении ИАД в управлении профессионально-техническим учебным заведением;
- определение номенклатуры информации по целевым и обеспечивающим блокам для осуществления ИАД как субъекта управления.

Существует необходимость овладения руководителем электронным и программным вариантами технологии ИАД, способствующими её осуществлению на основе новых информационных технологий и современной компьютерной техники, позволяющие обеспечить:

- технологизацию ИАД, т.е. применение естественного оптимального алгоритма работы с информацией;
- информатизацию ИАД, т.е. использование информационно-коммуникационных средств для работы с информацией в управленческой деятельности;
- унификацию ИАД, т.е. приведение к единообразию работы с информацией в системе управления профессионально-техническим учебным заведением.

Литература

1. Волкова Т.В. Інформаційно-аналітична система «Профтех» в управлінні професійно-технічною освітою в регіоні / Т.В. Волкова / електронний ресурс. Режим доступу: <http://tmpe.gb7.ru/docs/3/12volver.pdf>.

2. Волкова Т.В. Методичні підходи до формування інформаційно-аналітичного середовища управлінської діяльності ПТНЗ / Т.В. Волкова // Проф.-тех. освіта. – 2010. – №2. – С. 14–19.

3. Гуменный А.Д. Критерии сформированности информационной культуры директора ПТУЗ // А.Д. Гуменный, В.В. Ягулов // Нові технології навчання : [зб. наук. праць / гол. ред. Гребельник О.П.]. – К. – Вінниця, 2012. – Вип. №75. — С. 275–280.

4. Петренко Л.М. Інформаційно-аналітична діяльність – невід’ємна складова професіоналізму керівників професійно-технічних навчальних закладів / Л.М. Петренко // Проблеми сучас. пед. освіти. Серія: Педагогіка і психологія. – 2011. – Вип. 33. – Ч. 1. – С. 194–200.

5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – 2-е изд. / С.Л. Рубинштейн. – М.: Учпедгиз, 1946. – 704 с.

6. Ягулов В.В. Інформаційно-аналітична компетентність керівника / В.В. Ягулов // Перспективи розвитку озброєння і військової техніки Сухопутних військ: Зб. тез доповідей 5 Всеукр. наук.-тех. конференції, м. Львів, 15–17 травня 2012. – Львів, 2012. – С. 349–350.

7. Ягупов В.В. Інформаційно-аналітична компетентність керівників професійно-технічних навчальних закладів як суб'єктів управління / В.В. Ягупов // Проф. освіта: проблеми і перспективи : [зб. наук. праць / гол. ред. В.О. Радкевич] / ІПТО НАПН України ; РВНЗ «КІПУ». – К. ; Сімферополь : НІЦ КІПУ, 2012. – №3. – С. 44–50.

Реферат

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ, СТРУКТУРА І ЕТАПИ

Василь Ягупов

У статті обґрунтовані чинники, які актуалізують інформаційно-аналітичну функцію управлінської діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів у сучасних умовах розвитку різних сфер суспільства, Особливу увагу звернуто на теоретико-методологічне обґрунтування інформаційно-аналітичної діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів як суб'єктів управління в системі професійно-технічної освіти України. Методологічною основою інформаційно-аналітичної діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів запропоновано системний і суб'єктно-діяльнісний підходи. Виокремлено основні характеристики інформаційно-аналітичної діяльності – предметність і суб'єктність, та дано їх обґрунтування.

Інформаційно-аналітичну діяльність керівників професійно-технічних навчальних закладів проаналізовано в структурно-функціональному (аналіз діяльності «по одиницях» (Л.С Виготський), коли вона розкладається на одиниці теоретичного та практичного мислення; відповідно, вона за рівнем усвідомленості може бути свідомою і несвідомою, а за характером регулювання – мимовільною та немимовільною) і динамічному (психологічні механізми, які забезпечують «рух» самої інформаційно-аналітичної діяльності: мотивація; надситуативна активність; інтелект; творчість; рефлексія; саморефлексія; самооцінка та інші суб'єктні та діяльнісні прояви конкретного керівника) аспектах.

Визначено структуру інформаційно-аналітичної діяльності керівників професійно-технічних навчальних закладів та представлено її універсальні етапи (мотиваційний, емоційно-вольовий, інтелектуально-технологічний, інформаційно-реалізаційний, рефлексійний).

***Ключові слова:** інформаційно-аналітична діяльність; керівник професійно-технічного навчального закладу; етапи; синтез; аналіз.*

Abstract

INFORMATIONAL-ANALYTICAL ACTIVITY OF HEADS OF VOCATIONAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS: BASIC CHARACTERISTICS, STRUCTURE AND STAGES

Vasily Yagupov,

D.Sc. in Pedagogy, Professor, Principal research fellow of the Laboratory «All-Ukrainian VET information analysis center». Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

In the article there has been grounded the factors that actualize informational analytical function of the management activity of the heads of vocational educational establishments in contemporary conditions of development of diverse spheres of society. Particular attention has been paid to the grounding of informational analytical activity of heads of vocational educational establishments as subjects of management in the system of professional education in Ukraine. As a methodological basis for the informational analytical activity of heads of vocational educational establishments, there has been offered a systematic and subject-activity oriented approach. There have been distinguished and grounded basic characteristics of informational analytical activity such as substantiality and subjectivity.

Informational analytical activity of heads of vocational educational establishments has been analyzed in a structure-functional aspect (activity analysis «by units»), where it is divided into two units of theoretical and practical thinking; on the basis of the above-mentioned it can be conscious and unconscious by the level of consciousness and by the character of regulation it can be voluntary and involuntary) and dynamic aspect (psychological mechanisms providing the movement of informational analytical activity: motivation; super-situational activity; intelligence; creativity; attitude; reflexion; self-reflexion; self-esteem and other subjects and activities oriented traits of the particular manager).

There have been presented universal stages of the informational analytical activity of heads of vocational educational establishments (motivational, emotionally-volitional, intellectually-technological, informational-disposal stage of self-reflexion), there has been determined its structure and stages.

Keywords: *informational analytical activity of heads of vocational educational establishments, stages, analysis, synthesis.*

References

1. Volkova T.V. Informatsiyno-analitychnaa systema «Proftekh» v upravlinni profesiyno-tekhnichnoyu osvitoiu v rehioni / T.V. Volkova / elektronnyy resurs. Rezhym dostupu: <http://tmpe.gb7.ru/docs/3/12volver.pdf>.
2. Volkova T.V. Metodychni pidkhody do formuvannya informatsiyno-analitychnoho seredovyscha upravlins'koyi diyal'nosti PTNZ / T.V. Volkova // Prof.-tekh. osvita. – 2010. – №2. – S. 14–19.
3. Gumennyiy A.D. Kriterii sformirovannosti informatsionnoy kulturyi direktora PTUZ // A.D. Gumennyiy, V.V. Yagupov // NovI tehnologIyi navchannya : [zb. nauk. prats / gol. red. Grebelnik O.P.]. — K. – VInnitsya, 2012. — Vip. №75. — S. 275–280.
4. Petrenko L.M. Informatsiyno-analitychna diyal'nist' – nevid»yemna skladova profesionalizmu kerivnykiv profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv / L.M. Petrenko // Problemy suchas. ped. osvity. Seriya: Pedahohika i psykholohiya. – 2011. – Vyp. 33. – Ch. 1. – S. 194–200.
5. Rubinshteyn S.L. Osnovyi obschey psihologii – 2-e izd. / S.L. Rubinshteyn. – M.: Uchpedgiz, 1946. – 704 s.
6. Yahupov V.V. Informatsiyno-analitychna kompetentnist' kerivnyka / V.V. Yahupov // Perspektyvy rozvytku ozbroynennya i viys'kovoyi tekhniky Sukhoputnykh viys'k: Zb. tez dopovidey 5 Vseukr. nauk.-tekh. konferentsiyi, m. L'viv, 15–17 travnya 2012. – L'viv, 2012. – S. 349–350.
7. Yahupov V.V. Informatsiyno-analitychna kompetentnist' kerivnykiv profesiyno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv yak sub»yektiv upravlinnya / V.V. Yahupov // Prof. osvita: problemy i perspektyvy : [zb. nauk. prats' / hol. red. V.O. Radkevych] / IPTO NAPN Ukrayiny ; RVNZ «KIPU». — K. ; Simferopol' : NITs KIPU, 2012. – №3. – C. 44–50.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 377.3:331.5(410)

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОГРАМИ УРЯДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ «NEW DEAL FOR YOUNG PEOPLE» ЩОДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ І ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДІ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ

Андрій Ворначев

Реферат

У статті викладені основні результати дослідження програми «New Deal for Young People» щодо працевлаштування і професійного навчання молоді на робочому місці. Автор розкриває позитивні і негативні сторони цієї програми з метою переймання досвіду Великобританії у сфері професійної підготовки безробітних осіб. Ця програма відіграє важливу роль у допомозі молодим людям, які упродовж тривалого періоду не мають роботи, увійти у трудову сферу шляхом взаємодії з роботодавцем, що отримує премії від уряду за їхнє працевлаштування й професійне навчання на робочому місці. Цільовою аудиторією «New Deal for Young People» є молоді люди віком від 18-ти до 25-ти років, які отримують допомогу у зв'язку з безробіттям впродовж якнайменш шістьох місяців. Основна мета цієї програми полягає у переведенні безробітної молоді від соціальної допомоги до праці. Програма структурована таким чином, щоб задовольнити потреби різних типів безробітних людей з різним ступенем незадоволення ринком праці, починаючи від простих перешкод щодо відповідності знайденої роботи потребам шукачів через відсутність у них достатніх зусиль на пошуки або через вибір правильного шляху пошукового процесу і закінчуючи відсутністю простих робочих навичок чи бажання працювати. Ідея програми – мати гнучку систему для забезпечення потреб молодих осіб у праці, водночас уводячи певні санкції для тих, хто не виконує вимог програми. Однак серед працевлаштованих є певний прошарок незадоволених якістю навчання на робочому місці. Розвідки Інституту політики у сфері зайнятості виявили деяку прогалину між навчанням учасників програми і існуючого персоналу.

Ключові слова: професійне навчання, навчання на робочому місці, працевлаштування, молодь, несубсидована робота, субсидована зайнятість.

Постановка проблеми. Необхідність поліпшення показників національного ринку праці в умовах сьогодення зумовлює здійснення нових, якісних перетворень, серед яких важливе місце належить проблемі працевлаштування і професійного навчання молоді на робочому місці. Для людей статечного віку не проблема знайти бажану роботу з гарним заробітком,

адже досвід за плечима надає таку можливість. Однак для молоді, яка ще не має досвіду роботи або бажання працювати, працевлаштування становить серйозну перепону на шляху подальшої кар'єри. Регулювання зайнятості молодих фахівців та їхнього подальшого професійного навчання в умовах праці займає важливе місце у соціально-економічному розвитку будь-якої європейської країни. Однією з таких країн є Великобританія, де в умовах, коли стоїть завдання досягнути стійкого, довготривалого піднесення в усіх сферах суспільного життя, означеному питанню приділяється велика увага. За останні 16 років у Європі виник усе зростаючий інтерес до політики ринку праці, особливо спрямованої на працевлаштування безробітних, які отримують соціальні виплати. Цій проблемі присвячено роботи багатьох зарубіжних учених (Katz, 1998; Heckman, Lalonde and Smith, 1999; Boeri, Layard and Nickell, 2000; Van Reenen, 2003; Blundell, 2002), у яких вона спрямована на певні групи: люди з фізичними вадами, молодь, самотні батьки та інші соціальні групи. Така політика зазвичай має дві сторони: 1) допомогою забезпечуються тільки ті особи, які виконують її вимоги; 2) вимоги, як правило, спрямовані на поліпшення навичок і працездатності осіб. Проте є декілька типів активної політики ринку праці, структура яких приділяє більше уваги акумулюванню трудових ресурсів чи усуванню розбіжностей між потребами роботодавців і безробітних. Існують приклади політики, яка залучає тільки навчання й освіту або тільки заохочення безробітних щодо пошуку роботи, а також інші втручання, зосереджені на субсидованій зайнятості. Але можливі й комбіновані варіанти серед щойно означених, коли допомога в пошуку роботи об'єднується з навчанням, освітою й субсидіями. Такі відмінні риси має програма «New Deal for Young People» («Новий підхід для молоді»). Існування у Великобританії цієї програми допомагає молодим людям отримати професійну освіту, бути працевлаштованими і здобути відповідну кваліфікацію на робочому місці. Однак існують і деякі «підводні камені» подібних програм, які можуть призвести до небажаних результатів. Про всі позитивні й негативні сторони програми «New Deal for Young People» буде йтися далі.

Мета статті – висвітлити основні результати дослідження програми уряду Великобританії «New Deal for Young People» щодо працевлаштування і професійного навчання молоді на робочому місці з метою перейняти позитивний досвід для нашої країни.

Виклад основного матеріалу. Програму «New Deal for Young People», яка стала ключовим компонентом стратегії уряду Великобританії під назвою «Welfare to work», було розпочато у квітні 1998 р. Ця програма відіграє важливу роль у допомозі молодим людям, які впродовж тривалого часу не мають роботи, увійти в трудову сферу шляхом взаємодії з роботодавцем, який отримує премії від уряду за їхнє працевлаштування і професійне навчання на робочому місці. Цільовою аудиторією «New Deal for Young

People» є молоді люди віком від 18-ти до 25-ти років, які отримують допомогу у зв'язку з безробіттям впродовж щонайменше шістьох місяців. Основна мета політики цієї програми полягає у переведенні безробітної молоді від соціальної допомоги до праці. Програма структурована таким чином, щоб задовольнити потреби різних типів безробітних людей з різним ступенем незадоволення ринком праці, починаючи від простих перешкод щодо відповідно знайденої роботи потребам шукачів через відсутність у них достатніх зусиль на пошуки або через вибір неправильного шляху пошукового процесу, і закінчуючи відсутністю простих робочих навичок чи бажання працювати. Ідея програми – отримати гнучку систему для забезпечення потреб молодих осіб у праці, водночас вводячи певні санкції для тих, хто не виконує вимог програми. До того, як цю програму було представлено, молодим безробітним висували не надто суворі вимоги у стимулюванні пошуку роботи, тому вони могли отримувати виплати по безробіттю майже довечно.

Відповідальним органом, який керує програмою, є Служба зайнятості, що реалізує її за посередництвом місцевих органів влади, волонтерських організацій, рад із навчання та підприємництва, державних коледжів і приватних навчальних закладів.

На початку 2000 р. звіт уряду показав, що в результаті започаткування цієї програми багато безробітних людей серед молоді отримали користь від її інноваційного підходу до працевлаштування. Статистика Департаменту освіти і працевлаштування з 1998 по 1999 рр. свідчить, що вже після першого року дії програми 179 000 молодих людей знайшли роботу, а безробіття молоді знизилось на 40 %. Без сумніву, стрімкий економічний розвиток сприяв загальному зниженню безробіття, однак і програма «New Deal for Young People» справила на це неабиякий вплив. Починаючи від 1974 р., кількість молодих людей, які отримували допомогу у зв'язку з безробіттям, скоротилася: з 119 000 – у квітні 1998 р. до 70 900 – у квітні 1999 р.

Маючи такі високі показники, лейбористський уряд Великобританії пообіцяв продовжити фінансування цієї програми й за час свого правління створити ще 250 000 робочих місць для молоді. За останні п'ять років на це вже було витрачено 2,6 млрд фунтів стерлінгів.

Для дослідження результатів цієї програми Департамент освіти і працевлаштування фінансує її незалежне оцінювання, здійснює моніторинг та аналізує звіти щодо наслідків програми «New Deal for Young People»:

- звіти Інституту політики у сфері зайнятості, а також Трастового фонду принца Чарльза акцентують увагу на учасниках програми і їхніх роботодавцях, висвітлюючи так званий «конфлікт сподівань» між тим, що обидві сторони очікували отримати, і тим, який реальний досвід вони одержали;

- Інститут досліджень працевлаштування зробив анотований звіт досягнень програми, який надає інформацію про результати її моніторингу і

про перші результати оцінювального дослідження цієї програми, що були проведені Службою зайнятості;

- Національний центр соціальних досліджень видав звіт щодо ставлення молоді до програми «New Deal for Young People».

«New Deal for Young People» починається із «введення» 4-місячного терміну, упродовж якого кожній молодій людині надається індивідуальна допомога для активізації пошуку роботи, допомога заохочення готовності працювати, спрямування на несубсидовану роботу або планування отримати роботу й досвід праці згідно з розподілом місць програми «New Deal». Якщо особа не може знайти несубсидовану роботу, їй пропонують вибір одного з чотирьох варіантів: 1) шість–вісім місяців субсидованої зайнятості разом з навчанням на робочому місці; 2) отримання досвіду роботи та навчання упродовж шести–восьми місяців у будь-якій організації волонтерського сектора; 3) проходження повного курсу професійного навчання впродовж одного року; 4) проходження шести- або восьмимісячного навчання та отримання досвіду роботи у сфері захисту навколишнього середовища (рис. 1).

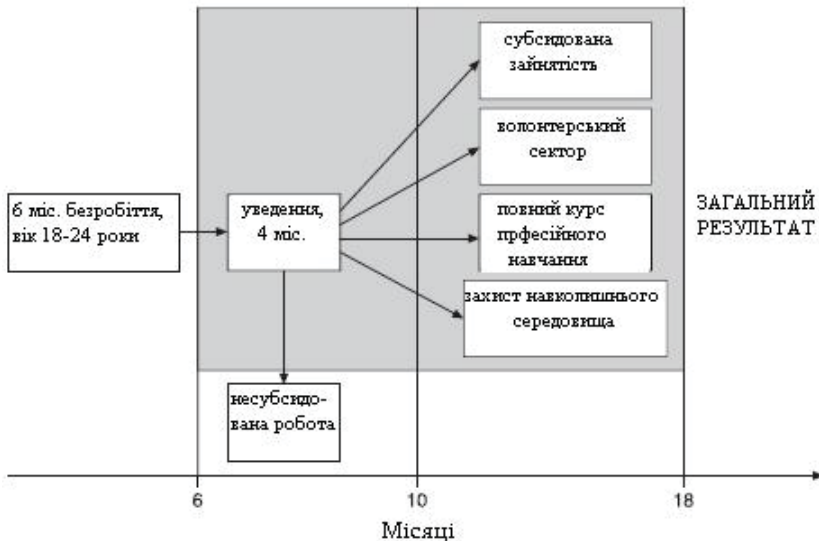

Рис.1. Схема функціонування програми «New Deal for Young People»

Особи, які до кінця означених періодів не змогли працевлаштуватися, залучаються до фази подальших порад і підтримки. Основним завданням програми «New Deal for Young People» є поліпшення працездатності молоді за допомогою підвищення їхніх навиків, таким чином це запобігає безробітним віддалятися від праці та формувати когорту непрацездатних осіб.

Важливою рисою початкової стадії програми «New Deal for Young People», що називається «введення», є роль, яку відіграють персональні консультанти. Учасники програми мають раз на два тижні звітувати консультантам щодо діяльності в пошуках роботи. Крім того, до семи разів впродовж шести місяців консультанти проводять співбесіду з учасниками програми, надаючи їм інформацію й поради щодо вибору одного з чотирьох варіантів і здійснюючи моніторинг їхнього прогресування. Звіти Інституту політики у сфері зайнятості, Трастового фонду принца Чарльза, а також Національного центру соціальних досліджень наголошують як на успіхах роботи персональних консультантів, на ролі, яку вони відіграють у формуванні відносин між ними й кандидатами на отримання роботи, так і на загальному доброзичливому ставленні учасників програми до консультантів. Декілька негативних коментарів щодо консультантів були пов'язані з їхньою неспроможністю присвячувати достатньо часу клієнтам та витрачанням багато часу на «введення» замість пропонування доступних варіантів подальшої участі в програмі. Зволікання зазвичай виникають або через те, що прийнятний для учасника варіант ще не готовий, або через те, що консультант очікує від учасника активізації й позитивних результатів у пошуку роботи, перш ніж обирати наступні варіанти програми.

Стадія «введення» необхідна ще й для того, щоб поліпшити «прості навички» учасників програми. Вона включає такий широкий спектр навчання – від грамотності й рахування – до порад щодо написання резюме, технік презентації та співбесіди. Така підготовка задовольняє вимоги роботодавців щодо осіб, які беруть участь у програмі, однак не завжди готові до трудової діяльності.

Принагідно зазначимо, що впродовж початкової стадії участі у програмі виплачується грошова допомога в розмірі 40 фунтів стерлінгів щотижня.

Якщо за час стадії «введення» учасник не знайшов роботу, то він вступає у наступну стадію вибору варіанта, який консультант пропонує на підставі індивідуальних міркувань і характеристик учасника. Цей період займає від шести до восьми чи дванадцяти (у разі повного курсу підготовки) місяців. Загальна практика показує, що при першому варіанті вибору учасник має субсидовану роботу вже на другий місяць, і молодій особі виплачується роботодавцем заробітна плата впродовж шести місяців, а роботодавець отримує субсидію у розмірі 60 фунтів стерлінгів щотижня та ще 750 фунтів стерлінгів як одноразову виплату за навчання особи на робочому місці. Другий варіант – робота у волонтерському секторі – надає можливість учаснику здобути деякі навички й стаж, а також отримувати соціальну допомогу та 400 фунтів стерлінгів упродовж шести місяців. Такі самі виплати він отримує при виборі четвертого варіанта – робота у сфері захисту навколишнього середовища, яка в основному є урядовим замовленням. Цей варіант найменш можливий. Особливим є третій ва-

ріант – проходження курсу професійного навчання, що спрямований на розвиток професійних умінь і навичок учасників упродовж одного року. При цьому вони отримують соціальну грошову допомогу. Якщо після відповідного терміну другої стадії молода особа залишає її, тоді йде третя стадія – «завершення», що продовжується 13 тижнів, упродовж яких ведеться інтенсивний пошук роботи, а також проводяться підготовчі курси з метою підтримання навичок, отриманих у другій стадії програми.

У середньому, з усіх учасників 25% обирають варіант субсидованої зайнятості, 50 % – проходження повного курсу професійного навчання впродовж одного року, 13 % – роботу та отримання досвіду у волонтерському секторі, і тільки 12 % обирають роботу у сфері захисту навколишнього середовища.

Як уже зазначалося, аналіз Інституту досліджень працевлаштування виявив позитивне ставлення до програми молоді і роботодавців, а дослідження Інституту політики у сфері зайнятості й Трастового фонду принца Чарльза щодо «конфлікту сподівань» між очікуванням і реальним досвідом від програми показали, що цей «конфлікт» не виникає у молоді, яка отримала роботу, – їхні сподівання майже завжди збігаються з тими, що вони очікували отримати. Однак серед працевлаштованих є певне незадоволення щодо якості навчання на робочому місці. Незважаючи на те, що роботодавці отримують субсидію у розмірі 750 фунтів стерлінгів за навчання кожної працевлаштованої особи, розвідки Інституту політики у сфері зайнятості виявили певну прогалину між навчанням учасників програми й існуючого персоналу. Більш того, виявилось, що 21 % роботодавців взагалі не планували навчати молодь на робочому місці. Більшість із тих, хто навчався, здобули кваліфікацію другого рівня за Державним сертифікатом про професійну відповідність.

Велика кількість учасників програми майже завжди обирає варіант проходження повного курсу професійного навчання. Звіт Інституту політики у сфері зайнятості й Трастового фонду принца Чарльза припускає, що частково це відбувається завдяки усвідомленню необхідності мати кваліфікацію для забезпечення себе гідною роботою у майбутньому, а частково – через неспроможність частини молоді отримати роботу. Більшість некваліфікованих осіб мають намір здобути другий кваліфікаційний рівень, що повинен значно підвищити їхню працездатність та дати шанс на отримання бажаної роботи.

У звіті Інституту досліджень працевлаштування зазначається, що чим довший термін людина не мала роботи перед тим, як вступити в програму «New Deal for Young People», тим більша вірогідність того, що вона обере субсидовану зайнятість або ще вірогідніше – роботу у волонтерському секторі чи сфері захисту навколишнього середовища. Учасники програми, напевно, аргументовують такий вибір схемою «аби мати роботу», яка пропонує короткотермінове робоче місце і низькоякісне навчання, щоб зго-

дом мати невеликий стаж, і одночасно пропонує кілька перспектив щодо пошуку «справжньої» бажаної роботи. Таким чином, існує небезпека, що молодь, яка діє за цією схемою, постійно змінює місце роботи, поки не знайде бажану.

Висновок. Підсумовуючи викладене, зазначаємо, що програма уряду Великобританії «New Deal for Young People» має більше переваг, ніж недоліків, які згодом теж можна подолати. Головне, що вона надає можливість молоді бути працевлаштованими, навіть якщо не всі особи можуть мати бажану роботу. Відмінна якість цієї програми полягає у професійній підготовці молоді на робочому місці й отриманні початкової кваліфікації, що дасть поштовх для серйозної майбутньої кар'єри.

Література

1. Beale I., Bloss C., Thomas A. The longer term impact of the New Deal for Young People. – Crown Copyright, 2008. Published for the Department for Work and Pensions under licence from the Controller of Her Majesty's Stationery Office [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://research.dwp.gov.uk/asd/asd5/WP23.pdf>
2. Giacomo De Giorgi. The New Deal for Young People // Fiscal studies. – Vol. 26. No. 3. – p. 371–383 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.stanford.edu/~degiori/paperFiscalStudies_2005.pdf
3. How is the New Deal for Young People working [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2000/02/feature/uk0002155f.htm>
4. Wilkinson D. New Deal for Young People: evaluation of unemployment flows. – London : Policy Studies Institute, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psi.org.uk/docs/rdp/rdp15-new-deal-for-young-people.pdf>

Реферат

ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОГРАММЫ ПРАВИТЕЛЬСТВА ВЕЛИКОБРИТАНИИ «NEW DEAL FOR YOUNG PEOPLE» ОТНОСИТЕЛЬНО ТРУДОУСТРОЙСТВА И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ МОЛОДЕЖИ НА РАБОЧЕМ МЕСТЕ

Андрей Ворначёв

В статье изложены основные результаты исследования программы «New Deal for Young People» относительно трудоустройства и профессионального обучения молодежи на рабочем месте. Автор раскрывает положительные и отрицательные стороны этой программы с целью перенимания опыта Великобритании в сфере профессиональной подготовки безработных лиц. Эта программа играет важную роль в помощи молодым людям, не имеющим работы на протяжении длительного периода, войти в трудовую сферу путем взаимодействия с работодателем, который получает премии от правительства за их трудоустройство и профессиональное обучение на рабочем месте. Целевой аудиторией «New Deal for Young People» являются молодые люди в возрасте от 18-ти до 25-ти лет, получающие пособие по безработице в течение как минимум шести месяцев. Основная цель политики этой программы заключается в переводе безработной молодежи от социальной помощи к труду. Программа структурирована таким образом, чтобы удовлетворить потребности различных типов безработных людей с разной степенью недовольства рынком труда, начиная от простых препятствий касательно соответствия найденной работы потребностям соискателей из-за отсутствия у них достаточных усилий на поиски или из-за выбора неверного пути поискового процесса и заканчивая отсутствием простых рабочих навыков или желания работать. Идея программы – иметь гибкую систему для обеспечения потребностей молодых людей в работе, одновременно вводя определенные санкции для тех, кто не выполняет требований программы. Однако среди трудоустроенных существует определенное недовольство относительно качества обучения на рабочем месте. Исследования Института политики в сфере занятости обнаружили некоторый пробел между обучением участников программы и существующего персонала.

Ключевые слова: профессиональное обучение, обучение на рабочем месте, трудоустройство, молодежь, несубсидируемая работа, субсидируемая занятость.

Abstract

PRINCIPAL RESULTS OF RESEARCHING THE UK'S GOVERNMENT PROGRAM «NEW DEAL FOR YOUNG PEOPLE» CONCERNING YOUTH'S JOB PLACEMENT AND WORKPLACE TRAINING

Andriy Vornachev,

Ph.D in Philology, Associate Professor, Senior Researcher fellow of the Laboratory for industry-based vocational training. Institute of Vocational Education under the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

The article shows principal results of researching the program «New Deal for Young People» concerning youth's job placement and workplace training. The author reveals positive and negative sides of the program with the aim to borrow Great Britain's experience in the sphere of vocational training for unemployed. The program plays an important role in helping young people, who do not have work for a long period, to get employment through interaction with an employer that receives award from the government for their employment and vocational training in the workplace. The target audience for the «New Deal for Young People» is young people aged 18 to 25 who receive benefit due to unemployment for at least six months. The main policy objective of the program is to transfer unemployed youth from social allowance to work. The program is structured to meet needs of different types of unemployed people with different level of dissatisfaction concerning the labor market, ranging from simple barriers as to matching the needs of job seekers through lack of sufficient effort to find a work or due to choosing the wrong way of search process and ending with the lack of simple working skills or willingness to work. The idea of the program is to have flexible system to provide young people with work while entering certain penalties for those who do not meet the program's requirements. However, among employed there are some level of dissatisfaction regarding the quality of learning in the workplace. The Policy Institute's investigations in the sphere of employment have revealed a certain gap between training the participants and the existing staff.

Keywords: *vocational training, workplace learning, job placement, youth, unsubsidized job, subsidized employment.*

References

1. Beale I., Bloss C., Thomas A. The longer term impact of the New Deal for Yong People. – Crown Copyright, 2008. Published for the Department for Work and Pensions under licence from the Controller of Her Majesty's Stationery Office [Electronic source]. –<http://research.dwp.gov.uk/asd/asd5/WP23.pdf>

2. Giacomo De Giorgi. The New Deal for Young People // Fiscal studies – Vol. 26. – No. 3. – p. 371–383 [Electronic source]. – http://www.stanford.edu/~degiori/paperFiscalStudies_2005.pdf
3. How is the New Deal for Young People working [Electronic source]. – <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2000/02/feature/uk0002155f.htm>
4. Wilkinson D. New Deal for Young People: evaluation of unemployment flows. – London: Policy Studies Institute, 2003 [Electronic source]. – <http://www.psi.org.uk/docs/rdp/rdp15-new-deal-for-young-people.pdf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алексєєва Світлана Володимирівна – кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної освіти» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Болгаріна Валентина Сергіївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії управління професійно-технічною освітою Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Вовковінський Микола Іванович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації і виховання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Ворначев Андрій Олександрович – кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії професійного навчання на виробництві Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Гириловська Ірина Вікторівна – науковий співробітник лабораторії «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної освіти» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Гуменна Лідія Сергіївна – молодший науковий співробітник лабораторії підручникотворення, начальник редакційно-видавничого відділу Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Гуменний Олександр Дмитрович – науковий співробітник лабораторії «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної лабораторії професійної орієнтації і виховання освіти» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Сльникова Галина Василівна – доктор педагогічних наук, професор, учений секретар спеціалізованої вченої ради Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Закатнов Дмитро Олексійович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії професійної орієнтації і виховання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Карп'юк Марія Денисівна – кандидат філологічних наук, доцент, старший науковий співробітник лабораторії професійної орієнтації і виховання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Лузан Петро Григорович – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії методик професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Майборода Людмила Анатоліївна – науковий співробітник лабораторії «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної освіти» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Савченко Ірина Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної освіти» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Ягупов Василь Васильович – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії «Всеукраїнський інформаційно-аналітичний центр професійно-технічної освіти» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ

У збірнику наукових праць «Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки та перспективи» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України висвітлюються:

1. *Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.*
2. *Концептуальні засади модернізації професійно-технічної освіти.*
3. *Інформатизація професійно-технічної освіти.*
4. *Проблеми професійної орієнтації і виховання в системі професійно-технічної освіти.*

До збірника приймаються лише наукові статті експериментального, узагальнюючого, методичного і методологічного характеру, в яких висвітлюються результати наукових досліджень (із статистичною обробкою даних), що мають теоретичне і практичне значення, є актуальними для професійно-технічної освіти й раніше не публікувалися. Стаття має бути побудована в логічній послідовності, без повторень і граматичних помилок, із чіткими формулюваннями, насичена фактичним матеріалом, містити огляд наукових досліджень учених та сучасного стану проблеми, постановку завдань, методику (методологію), результати досліджень, їх обговорення, висновки й список літератури.

Наукові статті, надіслані до друку, повинні супроводжуватися:

- витягом із протоколу засідання лабораторії про рекомендацію статті до друку;
- рецензією (для аспірантів та докторантів);
- ключовими словами й авторським резюме – реферуванням (українською, російською та англійською мовами чи іншою мовою – для зарубіжних авторів);

У лівому кутку чільної сторінки – індекс УДК. Посередині великими літерами – заголовок статті. У правому кутку – курсивом: прізвище, ім'я та по батькові (повністю, без скорочень) автора статті; ступінь, звання, посада, установа. Обсяг наукової статті 8–12 повних сторінок.

Увага! Статті з використанням комп'ютерного українського перекладу не приймаються.

Текст повинен бути набраний у редакторі *Microsoft Word* шрифтом *Times New Roman*, кегль – 14, для таблиць – 12. Поля таких розмірів: ліве – 30 мм, праве, верхнє та нижнє – 20 мм. Міжрядковий інтервал – 1,5. Абзац – 1,25 мм.

У статті не повинно бути зайвих недрукованих символів.

Не використовувати примусовий та ручний перенос слів. Автоматично встановити заборону «висячих» рядків. Не встановлювати відступ (абзац)

першого рядка табуляцією або кількома проміжками. Сторінки повинні бути пронумерованими. Посилання на використану літературу в тексті, формули, таблиці, рисунки, схеми, графіки виконуються згідно з вимогами.

Посилання в тексті на джерела треба зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання.

Авторське резюме (реферування) виконує функцію незалежного від статті джерела інформації.

Авторське резюме має бути:

- інформативним (не містити загальних слів);
- оригінальним (не бути калькою анотації);
- змістовним (відображати основний зміст статті і результати досліджень);
- компактним, але не стислим (**обсягом 230–250 слів**).

Назва організації та відомства. Відсутність інформації з афіліювання авторів або неправильні, неповні дані призводить до втрати даних у профілях авторів та організацій, створенню множинних профілів, втрати даних про публікації.

Правильний варіант – повна, перекладна, офіційно прийнята назва організації із вказівкою відомства та повна юридична адреса. Обов’язково надати й англійською мовою.

Вимоги до електронної копії статті.

Електронна копія матеріалу подається на USB-флеш-накопичувачі або компакт-диску з наданням роздрукованого примірника статті.

Для тексту потрібно використовувати формат *MS Word* (doc, docx).

Рисунки, виконані за допомогою програмних пакетів математичної та статистичної обробки, повинні бути конвертовані у графічні формати EPS і TIFF.

Відповідальність за достовірність інформації в наукових статтях, надрукованих журналом, несе автор.

Авторський оригінал статті має бути завершеним, підписаним автором і не може доопрацьовуватись після прийняття його редакцією. Автор не має права передавати в інші видання статтю, прийняту редакцією та ухвалену редакційною колегією до друку.

Включення статей до збірника «Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки та перспективи» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України здійснюється відповідною незалежною експертизою.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ І НАВЧАННЯ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць
Випуск 3

Редактор Івакін О. П.
Верстка Лоза В. С.
Обкладинка Резніков П. В.

Підписано до друку 21.11.2013 р., Формат 60х90 1/16.
Гарнітура Петербург. Друк. офсетний Папір офсетний
Ум. друк. арк. 11,25
Наклад 300 пр.

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено.**

Адреса редакції: 03045, Київ, Чапаєвське шосе, 98
Тел./факс: 259-45-53, E-mail ipto_info@ukr.net

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Артема, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 484-30-71

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08.2009 р.